

Joh. van Beverwiick Schat der gesontheydt

<https://hdl.handle.net/1874/202167>

ALBRECHT
VAN

D. WILHELMUS

In zijn hooren Doctor in de Vrije-konst

en de Medicijn van de Vrije-konst

L O F

D E R

M E D I C I N E,

Ofte

G E N E E S - K O N S T E .

A E N S P R A E C K

V A N

D^r. W I L L E M N Y S S E N,

In zijn leven Doct^r in de Vrye-konsten,

ende Medicine van Padua, en Medicijn

Ordinaris der Stadt Dordrecht.

Aen

A P O L L O,

Den Vinder van de Genees-konste.

Pollo, die u Hooft met prachtige Lauwri-
ren
Gevolochten tot een Kryans ghewoon zijt te
vergieren,

Bloot u, of maeckter meer, u Nymph sal zijn te vreen,
Als sy haer jeughdigh Loof soo wel sal sien besteen.
Siet hier een weerdigh Breyn, dat sijn geleerde jaren
Besteet heeft om voor u Eer-kryanssen te vergaren;
Noch yoert hy u roem, vertoont u groote kragt,
En 't heyl dat menich Mensch door u wert toe-gebracht.
Want schoon ghy uwen lof doet aenden Hemel steygen,
Men vint die u Autaer verdiende Wicroock weygen,
Beknabbelen u eer; doch mompelen haer haet,
Want 't wijste werelts deel aen uwe zyde staet:
Wat macht heeft onverstant? waer loopen domme sinnen?
Gesontheydt, seght de Mensch, is boven al te minnen;
En seydt het wel te recht; Het aengenaemste goet
Dat op de werelt blinkt en ons verbystren doet,
Is minder als sy is: bemerckt de grootste staten,
Wanneer gesontheydt heeft een welich vleesch verlaten.

Wat huyster al verdricts? hoogheydt verjaeght gheen
pyn,
Wel-vaert is beter als de Purper-ampten zijn.
Het flickerend gesteeent, de buyten-lands juweelen,
Het op-gehoopre Gout sal wel een ziele streelen
Die wel gheberberghit is; maer wortet Lichaem
Kranck,
Sta by al watter is, de gelt-sucht gaet dan manck
Doch of dit schoon dus zy, men vint die onstuyten
Haer gal en adder-tong, om uwen lof te stuyten.
Siet, Phoebe, siet hier een, die uwe sacck neemt aen,
En u vyanden doet met ronde kaken staen.
De Goden twisten niet. doch of het soo gebeurde,
Dat een van hen sijn staet soo hoogh als d'uwe keurde,
Hier vint ghy onderwijs, een overvloet van stof,
Een zee van uwen roem, en stroomen van u lof.
Dees wijse Pleyter dan, gewoon voor u te spreken,
Die Tong' en Pen gebruyckt om Tanden te verbreken
Van uwe Nijdigers, verdient hy niet een Kroon
Van Daphnes telgeren? Apollo 't is geen Loon.

Hippocr. de Arte,

ἰηλακὴ τὴν πρῶτον ἀπὸ Πανασῶν.

L O F D E R M E D I C I N E,

Ofte

G E N E E S - K O N S T E .

MEn fiet, dat eenighe aerdtige ende kloecke Verftanden, om een Proef van haren Geest en Wel-fprekentheyt te gheven, flichte en verachte dingen weten op te proncken, ende met uytgelefe woorden, ende geloofweerdige redenen tot den Hemel te verheffen. Soo is het Lof van 't Hayr, van een Worm, van het Flerecijn, van een Schaduwe, van een Hondt, van een Gans, ende ick en weet niet waer al van, by verfcheyden beschreven: ten leften oock van een Vlieg by *Lucianus*, die weynich fcheelt, of hy maect, gelijk het Griekfche Spreek-woordt feydt, van een Vlieg een Olifant. Op defelfde manier heeft de ontfrefelijcke Roem van Hollandt, *Erafmus van Rotterdam*, feer gierlijck geprefen de Sotheydt, en aengewefen, hoe defelve in de werelt onder alle ftaten van Mefchen haer personagie speelt. Het welck onlangs met onuyt-fprekelijcke geleertheydt, ende wonderbaerlijcke aerdtigheyt ghevolght is by de eeuwighere cere van de Ridderlijcke, ende Geleerde orde, d'Heer *Daniel Heynsius*, in het Lof van den Ezel, waer in de Ezels met twee beenen luftigh door-gestrecken werden, te weten, de gene, die felver gheen wetenfchap hebbende, al haer verftant daer toe gebruycken, om de Geleerden ende de geleertheydt te verachten. Het en is voorwaer niet fwaer noch moelijck gheweest voor alfulcke treffelijcke Mannen, door haren kloecken geest te overwinnen de soberheyt van de stoffe, dese voor hadden: maer voor my, die de Nature soo wel niet voorfien en heeft, soude niet moghelijck zijn een flichte stoffe gierlijck voor te stellen; sal daerom, het gene aen de geest ontbreect, in de stoffe soecken, ende wat daer te kort komt, met den overvloed van de Genees-konfte vervullen. Dit is soo breeden Velt, om ruym te gaen weyden, datmen gheen uytkomst en fiet. Hier is fulcken overvloed van stoffe, datmen veel fiet om te beginnen, maer naelijcks yet vanden kan om af te laten. Want voorghenomen hebbende van de Lof der Genees-konfte te fpreken, komen my fo veel geruygeniffen te voren van treffelijcke Mannen, fo veel Redenen en Bewijfen,

dat, indien ickle allegader, ofte oock alleen de voornaemfte soude willen by-brengen, den Inckt en 't Papier my eer ontbreken fouden, als de fake. Derhalven sal ick sommighe dingen in 't voor-bygaen aenroeren, om uyt de Klauw, als het Spreek-woordt feydt, den Leeuw te doen kennen: verfoeckende darmen uyt het weynige, dat ick hier van een vollen bergh afneme, oordeel strijcken wil van het overighe; op dat de Konft door gebreck van geest ende wel-fprekentheyt niet en kome te verliesen van fijnen luyfter ende weerdigheyt.

De wel-fprekentfte van de Romeynen, *M. Cicero*, reket de Medicijne onder de eerlijckfte Konften, daer groot verftant en gheen kleyn voordeel in en fteect. De wijfe *Seneca* ftelt haer onder de vrijfte Konften: ende *Plutarchus* fchrijft, datse gheen van defelve en wijckt in fraeyghed, luyfter, ende vermakelijckheyt. *Lucianus* feydt, datse achtbaerder is als d'andere. *Hippocrates*, die na het oordeel van *Macrobius* niet en konde bedriegen, noch bedrogen werden, roemt haer voor de edelfte van alle de Konften, ende voor de gene, die by de Ouden soo weerdigh en treffelijck geacht is, datse haren oorspronck de Goden hebben toe-ghefchreven. Soo oock de Poeten, die gemeenlijck de begijnfelen van haer verfiere uyt de waerheyt trecken, hebben, om den oorspronck van dese Konft den Hemel toe te eygenen, hare Vinders onder de Goden gefteelt: het welck daerna, het Deckfel van de Fabulen afgerockken zijnde, met vollen Monde van de Philofophen bevestight is. Sy hadden voorwaer groot gelijck. Want, indien de Goden de goetheyt felve zijn, (gelijck sy van defelve, ende wy van den eenigen God gelooven) wie en soude dan niet toefstaen, dat sy den Mefchen alles goets gunnende, haer uyt sonderlinge genegentheydt gegeven hebben foodanigen Konft, dese nimmermeer en konde miffchen? Wel te pas te zijn, is altijd van nooden. Ende dese noodfakelijckheyt kan ons betoonen, dat de Konfte, die de ghesontheydt waer-neemt, niet alleen de oudfte is van al de Konften, maer datse by-na met de Mefchen felve gheborn is. Want een waer woordt heeft *Aristoteles* gefproken, doen hy feyde,

dat die Konsten eerst ghevonden waren, sonder welke de Menschen niet leven en konden: ende dat d'ander, die, ofte tot wel-lust, ofte cieraet, ende meer tot vermaeck, als noodwendigheydt des levens behooren, daerna by gelegentheydt zijn versonnen gheweest. Alsoo dan de gelegentheydt des Menschelijcken Lichaems, terfont na den val, swack ende broos was, ende verscheyde oorsaken der Sieckten, die anders niet wel te mijden en zijn, ghestadigh onderworpen: wie soude derven twijffelen, dat d'eerste Menschen, alsoe ghewaer wierden den overlact van alderhande Sieckten, alsoe sagen dat de edele en treffelijcke werken, waer toe sy geboren waren, door onghesontheydt, ende kranckheden, verhindert wierden; wie soude dan, segh ick, in twijffel trecken, dat de Menschen, die altijt genegen zijn om wat nieuws te vinden, niet alle andere dinghen aen een zyde stellende, haer best gedaen hebben om te vinden, ende God af te bidden soodanigen Konst, door dewelcke sy een gesonden geest in een ghesont lichaem behouden souden, en een welgheestelt leven, ende van alle pijn bevrijdt leyden?

Ten zy wy mischien gelooven willen, dat de wijste ende verstandighste Liederen, als die de Goddelijcke Scheppingh soo veel naerder waren, overslaende de sorghe van haer swack Lichaem, ende niet eens lettende op de pijnlijckheydt der Sieckten, al haer sinnen in de Wetten ghescherpt hebben; ofte eerst met de Letter-konst, Reden-cavelingh, Musijck-singen, Sterre-kijcken ofte yet anders bekommert zijn geweest, als met het Lichaem, het welck gestadigh by haer was, en welckers ghebreken sy dickwils moesten uytstaen? Ofte dat yemandt die de Keel toe woude gaen, erghens anders om dachte, als om ras genesen te zijn? Den grooten Orateur *Demosthenes*, geest hier van getuygenis. Want om een saeck die hy daeghs te voren bepleyt hadde, niet ten eynde te brengen, heeft sijn onschult op pijn in de Keel genomen, ende oock ghevonden; al waer het dat de teghen-party hem tegen-wierp, dat hy een silvere Squinancye hadde, dat is, dat hy onghelokoch was. Soo darmen siet, dat de sieckte alsints voor-gaet. Maer om klare saken niet wijtloopigh te bewijfen: de redenen openbaren ons, ende de Hebreusch Leeraers, als oock de Arabiers leeren, het welck mede het ghesagh van de H. Schrifture versterckt, dat Adam, den eersten Mensch, den eersten is geweest, die de Konste der Medicine geoeffent heeft. Want waerom soude hy van Godt Almachtigh met wetenschap van alle dinghen versien zijn geweest, als om het goede aen te nemen, ende het quade te vlieden, en sijn Lichaem van de Sieckten, dewelcke het door de sonde was onderworpen geworden, te bevrijden ende te beschermen.

Indien dese onser allen Vader na den Even-beelde Godes, geschapen, en met alle heerlijckheydt des

Lichaems ende der Zielen verciert, die groote weldaden erkent hadde met ghehoorsame danckbaerheydt, ende het Gebodt van sijnen Schepper onderhouden hadde: so soude hy sonder Sieckte ende Doodt hier in de Werelt geleest hebben. Maer omdat hy door des Duyvels listigheydt bedrogen zijnde, in schandelijcke ongehoorsaemheydt verviel, so is hy, door het rechtveerdigh Oordeel Gods, van dewelcke hy onsterffelijc geschapen was, de Doodt ende de Sieckten, die tot de Doodt brengen, deelachtigh geworden. Hierom heeft hy sonder twijffel alle middel gefocht, om de plagen, so veel mogelijk was, van sijnen hals te schuyven: en is overfulcks de eerste geweest, om die Konst te vinden, daer toe hy in 't gebreck oorsaeck gegeven hadde.

Van desen Voor-vader des Menschelijcken Geslachts, en Medicine, is de Konst gelijk handt over handt voort-ghereelt: gelijk wy sien dat al in de Boecken van *Moses*, *Salomon*, ende andere, van de Medicijns gewagh ghemaect wert. Van dese Hebreusch Doctoren is de Genees-konste door de andere Oostersche Landen allengskens verspreyt, ende insonderheydt door Egypten, het welck oock by den Poët *Homerus*, over sijn vruchtbaerheydt van Kruyden, en Genees-middelen vermaert is. Voorwaer de Egyptenaers (die van den ouden Historyschrijver *Herodotus* ghestelt werden de oudste ende wijste onder alle Menschen) hebben niet alleen de Medicijne van de Hebreen, maer oock onder andere dinghen de Besnijdenis: hoewel *Diodorus* schrijft, dat sy d'eerste sonder voor-huyt geweest zijn. Dese is evenwel, gelijk oock de Medicijne, seer oudt by de Egyptenaers: want wy lesen, datse door raet van een Medicijn *Iacchemus*, de Pest verjoeghen. Welcke *Iacchemus* leefde twee hondert en seventigh jaer na de Sundvloedt. Na desen quam *Ofris*, ende na hem sijn Sone *Orus*, die voor *Apollo* van de Grieken ghehouden wert, ende daerna zijn vele treffelijcke Medicijns in Egypten vermaert geweest: met so grooten menichte, dat *Gryllus* by *Plutarchum* seydt, al de Egyptenaers Genees-meesters te wesen. *Herodotus* verhaelt, dat in dese Natie, elcke Sieckte sijn eyghen Genees-meester hadt: ende by denselven lesen wy, dat *Cyrus*, den grooten Monarch van Persien, verfocht op *Amasis*, den Koningh van Egypten, om een van de beste Oogh-meesters te hebben. Den Egyptenaer *Orus Apollo*, heeft de Konst, eerst in van sijn Voor-ouders ontfanghen hadde, eerst in Grieken-landt ghebracht: ende wert daerom by *Plato*, ende d'andere Grieken, voor den Vinder van de Medicijne ghehouden, hoewel dat by andere sijnen Sone *Aesculapius*, ghelijck *Galenus* en *Celsus* gheuygen, voor den oudsten Autheur van de Medicijne geroemt wert. Dese, om dat hy de wetenschap der gesontheydt, noch rou zijnde, wat beschaeften, is met sijn Vader *Apollo*, in het getal der Goden, van de

de Heydenen door verkeerde danckbaerheyt geeft geweeft. Van hem zijn vele exempelen van dooden, die hy levendigh gemaect heeft: waerom hy van *Iupiter*, op dat de ordre van de Nature niet gebroken zoude worden, met den blixem geflagen is: gelijk de Poëten vertellen. Evenwel en heeft de eere van *Aesculapius* oock na zijn overlijden niet opgehouden: dewelke vermeerderd is, door dat de siecken 's nachts inijnen tempel bleven slapen, als of *Aesculapius*, gelijk *Cicero* seydt, haer in den droom raet gheven zoude. *Aesculapius* liet na twee sonen, en erfgenamen van de konst, *Podalirius* en *Machaon*, beyde Princen in haer landt, die in de Troyaensche oorlogen de Griecten niet alleen met haer konst, maer oock met haer macht te hulpe quamen. Want sy brachten thien Schepen voor Troyen, gelijk *Homerus* beschrijft: waer in de Doctoren van onsen tijt haer nauwlijcx en konnen volgen. Door dese voortreffelijke mannen, en hare nakomelingen, onder dewelcke oock is den grooten *Hippocrates*, heeft dese heylsamen konst allenczkens toegenomen. Die evenwel deselve niet gemeen gemaect en hebben, maer als een erf-goet hare kinderen overgaven: zoo dat de Medicie in dit edele geslacht van *Aesculapius* twaelf hondert jaren gebleven is, en niet allen door Griecten-landt, maer over den gantschen aerdt-bodem verspreyt is. Want om de nootsakeelijckheyt, die haer eerst doen vinden heeft, gelijk *Hippocrates* geruygt, is sy van een yegelijk met groote begeerte aengenomen. Wy lesen van de oude volckeren van Oosten, dat sy pligen haer krancken op de fraet te brengen, en aen de voorby-gaende raet te vragen. De gene dan, die selver sulcken sieckte gehad, of aen een ander gesien haddé, gaven de eygen Geneesmiddelen, daer sy mede geholpen waren. Waer uyt wy sien, dat oock de gene die geen Medicijns en hadden, de Medicie niet en konde misfen. En voorwaer daer en is geen lant, geenen tijt van 't jaer of van ons leven, gheen ordre van menschen, die sonder den heylsamen dienst van dese Konste haer kan behelpen. Hare wetten, gelijkse alle volckeren even gemeen zijn, so zijns alle even nut en dienstig. Dese moeten Keyfers en Koningen, die haer aen andere wetten niet en verbinden, onderdanigh zijn; indien se de straffe van wederspannigheyt niet en willen op haer vleesch aen laten komen. Dese wetten moeten de Moeders eerste verlossen, alsse verloft zijn, ja de Ouders in het telen waernemen, gelijk behalven de Medicijns, en den Spaenschen Doctoor *Huante*, onlangs in zijn treffelijk Houwelijck aangewesen heeft, ick en weet niet met beter versien, ofte redenen de E. Heere en Mr. *Jacob Cats*, Ridder, eerste Raedt-Pensionaris deser Stede. Hoe vele, seydt de wel-gemelte *Erasmus*, duy sende van menschen zijnder levend en wel-varende, die niet eens geboren zouden geweest hebben, indien de konst der Medicie niet gevonden hadde de behulp-middelen voor zo veel gevaerlijckheden, die in de geboorte, en

ontrent den arbeyt staen waer te nemen? Also roept de barende vrouw, en het kint selve in de gheboorte om de hulpe der Medicie. Dese geeft het leven aen de gene, die noch niet en leven; te weten, als het misdagen belet wert, als de losse nature versterckt wert om te ontfangen, en te behouden, en oock alsse den arbeyt verlicht, en sonder hinder of letsel van vrouw ende kindt, doet afloopen. Noch verder, als de onvruchtbaerheyt wech-genomen wert: waer van wy een notabel exempel hebben in *Catbarina de Medicis*, dewelcke veel jaren gerrouwt was met *Henrick* de II. Koningh van Franckrijck, sonder enige kinderen te krijgen. En om darsen gemeenlijck fiet groote onrust, en sware oorlogen ontsaen als een Koningh sonder kinderen, ofte na-erfgenamen sterft (die hier niet en waren) so werde beraet slaeght tot vrede en eenigheyt van 't Rijk de Koninginne 'r huys te senden: 't oock zoude geschiet hebben, ten ware sulcx door de konste van den vermaerden Doctoor *Fernelius* hadde belet gheweest. Dese *Fernelius* heeft den bandt des Houwelijcx, daermen aen begoft te tornen, onverbrekelijck vast gebonden, en door zijn konste te weegh gebracht, 't gene van de nature scheen geweygert te wesen, (het zijn de woorden van den Franschen History-schrijver) de hatelijke onvruchtbaerheyt uyt 'er Konings huys gestooten, en den naem van *Valois* met gewenichte spruyten van fraeye kinderen voortgefer. Wien behoerden de Koninginne te bedancken, datse die naem en staet behiel? Alleen *Fernelius*. Dat den Koning, in plaetse van zijn vrouw te verlaten, veel kinderen by haer kreeg? Hy en had niemant ter werelt sulcx te wijten, als *Fernelius*. Het heele Koninckrijk was mede aen *Fernelius* gehouden over drie Koningen, die uyt dat Houwelijck na malkander geleeft hebben, *Francoys* de II, *Carel* de IX, en *Henrick* de III. Als oock van *Francoys*, den Hertog van Anjou, die Hertog van Brabant, &c. ghehult is, *Elisabeth* Koninginne van Spaengien, huyvrouwe van Koningh *Philips* de II, en moeder van de Infante *Isabelle* Hertoginne van Brabant, &c. *Claude* Hertoginne van Loreynen, en *Marguerite* Koninginne van Navarre. Wat kander treffelijker, of wonderbaerlijker konst zijn, als de gene die den mensche nootsakeelijck is eer hy geboren, ja eer hy ontfangen is? Wat isser aengenaemer voor die gene, die geboien zijn, als het Licht, in 't welck wy leven, sweven, en met een aengename gemeenschap met malkanderen omgaen? wat isser dat alle menschen liever hebben als haer leven? Evenwel de ghene, die met pijnlijke siekten gemartelt wert, die van langdurige quelling uytteert, vergaet wel haest de lust van 't leven, en doet niet, als om de doot roepen, dewijl hy in de doodt, ghelijc *Julius Caesar* by *Sallustium* spreekt, de ruste en 't eynde verhoopt van sijne ellendigheyt. Want wat soetigheyt kan yemant in zijn levē hebben, die gestadig met graveel of steen gepijnigt wert? wiens leden en gewrichten door de gicht als op

een pijn-banck van een ghetrocken werden? wie en zal niet veel liever sterfen, als zo ellendig leven? Wy lesen in de Natuurlijke Hystorye van *Plinius*, dat onder de alderscherpste pijn gerekent wert, de pijn van de Sreen, daer na van de Maegh, ten derden van 't Hooft, en dat de lieden nauwelix om andere haerselven het leven benomen hebben. Soo heeft de Keyser *Claudius* eens voor gehad sijn zelven, door over-groote pijn van de Maegh, te kort te doen, gelijk *Suetonius* verrelt. Maer behalven dese isser noch verscheide andere pijn, die oock lieden van soorte tot een willige door gebracht heeft. *Plinius*, de Neef van de gemelte, verhaelt in sijn Brieven, dat de vromame mannen, *Corellus Rufus* om schrickelijke Pijn, die hem eerst alleen in de beenen zat, daarna alle de leden doorliep, en *Silius Italicus*, die om een ongeneselijke Lijkdoren, beyde haerselven uythongerden. O groote wreetheyt van pijn, die den Mensch so verre sijn selven doet vergeten, dat hy hem niet en ontstiet in de doot, het schrickelijckste, gelijk *Aristoteles* meynt, van al dat schrickelijck is, uyt misnoedigheyt te verwerpen! Ik heb selve gesien dat lieden van vroom levē, die gantsch niet bedreven hadden (op dat men niet en dencke, datse uyt vrees van straffe deselve voorquamen) uyt loutere swaermoedigheyt eenige haerselvē verdroncken, andere met een mesen strop haer swatigheyt, en leven geeyndigt hebben: dewelcke, indiens by goede Doctoren geweest warē, sy souden haer leven, en gesontheit door goede Geneesmiddelen hebben konnen afkopen. Ick en zal niet lang blijven in 't verhalen van de gene, die door versuym van een Geneesmeester te halen, levendig voor doot begraven zijnde, haer ziele onder d'aerde met kermen en huylen ellendighlijck uytgestort hebben. De diepsinnighste van alle de Wijssigerige *Scotus*, oopen sekeren tijt van de Popelsye (een sieckte die alle gevoelen en bewegen beneemt) geslagen zijnde, werde voor door in 't graf gheleyt: daarna wederom bekomende, en geen uytkomst vindende, stier sijn hooft tegen de serk aen stucken, gelijk daarna in 't openen van 't graf bevonden werde. Hoe veel exempelen zoude ick by konnen brengen van vrouwen die in d'opstijging voor doot gehouden, begraven, en zo gestikt zijn? Al dit quaet komt de Genees-konste te hulpe, sy bewaert het leven en gesontheit: sy brengt alleen de menschen dat goet aen, sonder 't welke ander goet nauelix voor goet te achten en is. *Darius* die machtige Monarch, als hy aen een verstuylt en onleider been, met groote pijn, te bedde lagh, en konde door geen macht, geen rijkdom, geen Koninkrijcken genesen werden: maer alleen door de konst van een Medicijn *Democedes*, die sijn gevangen was, gelijk *Herodotus* beschrijft. *Alexander de Groote*, door de kou van de riviere *Cydus*, daer hy in gebaecht had in groot gevaer zijnde van te sterfen, als *Curtius* en *Iustinus* verhalen, en werde niet door den kostelijken Ichat, die hy verscheide volkeren oatnomen had,

maer alleen door de hulpe van sijnen getrouwen Geneesmeester *Philippus*, die weerdigh was so wel-vertrouwende siecken te ontmoeten, met een dranccken dat by al d'ander, behalven by den genen op wiens gevaer het aenquam, in achterdenckē gehouden werde, tot sijn vorige gesontheit en sterckte ghebracht. En gelijk noch rijkdom, noch staet, noch yet anders, dat by de Menschen in groote waerden ghehouden wert, den Mensch gesont kan maken: so valt ook al het besit van het selve voor de siecken onnut, en verdrietigh. Wat zal yemant vermaken een tafel vol van de beste spijs, die een quade en walgende Maegh heeft? Wat ghenucht kan yemant hebben in een schoone Vrouw, die voor of achter lam is? Wat helpen de kisten vol gelt voor een die sieck te bedden leyt? Want, gelijk de Poët *Horatius* seer wel seyt:

Het wat moet eerst gesuyvert zijn,
Of zoete most wort suyre wijn:
Wat baet doch rijkdom eenigh man,
Als hy die niet gebruycken kan?

Ende het goet en is niet alleen geen goet, en het gebruyck van het selve ongebruyckelijck, sonder de gesontheit; maer het leven, dat zoet is, valt geheel onsoet: also niet het leven, maer wel te varen, gelijk de Poët *Martialis* seyt, het rechte leven is. Dit en is *Pyrrhus* den grooten Koningh van *Epirus* niet onbekent geweest. Desen, gelijk *Lucianus* verhaelt, als hy de Goden offerde, en badt niet om meerder Koningrijcken, om Victorie over sijne vyanden, om eere, gelt, goet, of andere dingen, daer de menschen gemeenlijck seer na haken: maer vereychte alleen Gesontheit, gelijk of hy die hebbende, het vordere wel volgen zoude. Want of de Fortuyn uyt een vollen schoot al haer gaven mildelijck op ons uytstorte, en de Gesontheit alleen ontbrack, so en zoude van al het andere geen volkomen gebruyck, of vermaek konnen voortkomen. Hierom en plach de Filosooph (de eerste die zulcken naem gevoert heeft) *Pythagoras* in sijn brieven anders geen groetenisse te ghebruycken, als *Vaert wel*. Het welck oock daarna sijn Leerlingen ghevolght hebben, als het Lichaem en de Ziele niet bequamer zijnde, en waer in al den tijdelijcken voorspoet van den mensche gelegen is.

Maer daer de sake zelve spreeckt, en behoeft men niet veel woorden te maken: also een yegelijck geneene bekennen zal, dat hy in de werelt niet liever, niet aengeneramer en heeft, niet kostelijker en acht, als dien verborgen schat der Gesontheit. By al dien dan sulcx zo lichtelijck toegefaen wert van de Gesontheit des Lichaems: so veel te meer moet het plaets hebben in het wel-varen van het Gemoet, en de Ziele, ende zo veel hooger moet de Genees-konste, die beyde beeft, onderhoudt, ende bewaert, by een yegelijck geacht, en ghe-eert wesen. Daer is zo groote gemeenschap tusschen ons Lichaem, en de Ziele, datse malkande-

malkanderen al haer goet en quaet geftadigh mededeelen. De Bewegingen der Zielen, of Ontroeringen des Gemoechts maken veranderingh in het Lichaem, ende aen de ander zijde, het Lichaem, gelijk de wijfe Koning Salomon feyt, de verdervinge onderworpen zijnde, beftaert de Ziele, ende de Aertfche woonplaets onderdruckt den Geest. Sulcks en fietmen niet alleen in dulle ende rafende Koortfen, en andere Sieckten, maer oock in de Dronckeluyden; van dewelcke de gemeite Poët Horatius seer geestigh gheschreven heeft in dese versen:

Wat leert de Dronckenschap al vreemde kueren drijven!

Sy melt dat niet en dient, sy doet de vrienden kiyven,

Sy maect dat menigh Mensch oock sonder wapens wecht,

En doet 'k en weet niet wat al isfet tegen recht,

Sy weet een bleycken angst, en droefheyt af te breken,

Sy kan een trage tongh bevalligh leeren spreken,

Sy weckt de geesten op, en gunt een schamel man,

Dat hy geweldigh ryck en vrolyck schynen kan.

Hierom vermaent Plato met groote reden, datmen het Leven der Menschen dient te bewaren in een gelijcke mate en over-een-stemminge van Ziele en Lichaem, beyde gelijckelijck en eenpaerlijck moet onderhouden, op dat het eene niet wallende boven het ander, de Gesontheit daer van kome schade te lijden. Dit doet de Genees-konfte, die niet alleen het Lichaem, maer oock de Ziele in den room hout. De manieren en genegentheden van ons Gemoot volgen de gematighheyt van het Lichaem, gelijk na Aristotelem onsen Galenus met een bysonder Boeck geleert heeft. Nu al 't gene wat de gematighheyt des Lichaems kan veranderen, wert in de Genees-konfte aangewesen, zo dat dezelve niet alleen de gebreken van 't Lichaem, maer oock van de Ziele verbetert. Sy recht de manieren, scherpt het verstant, versterkt de memorie, en maect dat alle werckingen van de Ziele veel vlijtiger gheschieden. Indien de Koning Cambyfes door de vallende siekte, gelijk Horodorus schrijft, ontstelt van herlsen en hadde, den raet van een trouw Geneesmeester gedaen had, hy en soude niet geraect hebbē tot doorslaen van suster, broeder, vrouw, en andere huysgenooten. Indien by Caligula, swack van lichaem en verstant, een goet Geneesmeester geweest had, om sijn herlsen, gelijk hy selve, na het getuygenis van Suetonius, voor hadde, hy en zoude zo veel treffelijcke mannen niet door vergif, ende beuls handen omghebracht hebben.

Dewijl dan, gelijk nu verhaelt is, de Genees-konft zo wel ons Ziele en Gemoot, als ons Lichaem in een goeden en geluckigen stant kan bewaren, of herstellen: zoo is meer als te verwonderen, dat sommige dese Hemelsche konfte kleyn achten, en de nooralijkheyt van deselve verwerpen. Indien onsen tijdt, seggense, eens vast gestelt is, en dat wy niet onder of over en kunnen leven, waer toe is dan de Genees-kon-

fte? Maer men moet weten, dat de gene die onse tijt gestelt heeft, oock met eenen beftelt de middelen, om tot sulcken tijt te geraken. So dat het gebruyck van middelen gantsch niet en strijt tegē Gods voorschickinge. Daer van hebben wy een levend exempel in den Koning Hiskia, dewelke al was hy versekert door de boodtschap van den Propheet, dat hy niet sterven zoude, geboodt evenwel een plaester van vijgen op sijn geswel te leggen. Den Apostel Schip-breuck lijdende, ontrent het Eylant Maltha, en wel werende dat niemant van de gene, die in 't Schip waren, blijven zoude, of een hayr van sijnen hoofde krencken, siende evenwel dat der Boodtsgefellen sochten uyt het Schip te loopen, seyde hy tot den Hoofstman, en den Krijgsknechten: So desen in 't Schip niet en blijven, zo en kondt ghy lieden niet behouden werden. Also seydt Cicero tot ons voornemen, in sijn boek van 't Noot-lot, dat indien het vast gestelt is, dat de Mensche niet van een sieckte zal sterven, dat het oock met eenen vast ghestelt is, dat hy den raet van een goet Geneesmeester moet gebruycken. Op de eygen manier spreeckt de wijfe Philosooph Seneca in de 36 *Naturlijke Vraege*, van sijn tweede Boeck: Al schijnt de Gesontheit door het Noot-lot, of Godes schickinge te wesen: zo moetsē nochtans de Geneesmeester toegheschreven werden, om dat door sijn hant de weldaer van Godts schickinge ons gegeven is. Wy en leven niet na Gods befluyt, dat ons verborgen is, maer na sijn gebod. Die de Genees-konfte veracht, en in sijn siekten niet en gebruyckt, daer op staende, dat niemant voor sijn tijt en kan sterven, die versoect Godt, ende veracht de middelen die hy tot bewaringh van 't Mensche leven gegeven heeft; even gelijck, of yemant seyde, Ick en wil eten, noch drincken, ende en zal daerom niet te eerder sterven, alzo mijnen tijdt vast ghestelt is: dan hy zoude wel haest vernemen de straffe van sijn dwaefheyt.

Het schijnt van meerder gewicht, 't gene sommige seggen, dat vele Siecken die gheen Geneesmeester en halen, wederom bekomen, ende andere die raedt gebruycken, van hare sieckte sterven. Op alle beyde is eertijts by de Prince der Geneesmeesters gheantwoort. En voor-eerst, dat sommige sonder raedt van de Geneesmeesters genesen, is de oorzaeck, om dat van haerselven yet by geval gedaen of gelaten is, dat anders de Geneesmeester na de konft soude bevoelen hebben. Het welck, feyt hy in sijn Boeck van de Konfte, grootelijcx bewijst, datter zoo een konft is, en datse onder de voornaemste moet gehouden werden: dewijl oock de gene, die se onbekent is, door haer hulpe de gesontheidt verkrijgen. Wat belanght het ander, dat se niet al genesen en werden, die de Geneesmeesters gebruycken: om niet te seggen het gemeene, Dat die Veegh is, van een Luys kan door gebeten werden: noch oock dat het dickwils komt, door de schult van den siecken selve, dat hy den raet niet en gebruyckt,

bruyckt, of door versuym van de gene die hem dienen, zo dat hy daer door dickwils laet dat hem geboden is, en doet dat hem wel uytdruckelijck verboden werdt: (Ten is niet ghenoech, seydt Hipp. I. Aph. I. dat de Medicijn sijn ampt wel waer neemt; maer het moet oock geschieden van den siecken selve, ende die daer by zijn, ende de yterlijcke oorzaken, als wint, regen, geraes, droevige of blijde tijdinge, ende dayfent andere, moeten oock wel gereguleert zijn,) om sodanige antwoorden over te slaen, so segh ick met de woorden van onsen Hippocrates, datmen van de konste niet vereytschen en moet het ghene sy niet voor en geeft. Want de macht; sey hy, die wy door de instrumenten van de nature, ofte van de konst verkrijgen, daer kunnen wy ons meesters of rekenen, maer van andere dingen niet. Indien dan de Mensch wat overkomt, dat de instrumenten van de Medicijne te boven gaet, dat en is niet te hopen, dat van de Genees-konst overwonnen zal werden. Derhalven als de zaeck niet na wensch en gaet, zoo moet de schult op de felligheyt van de siecke te de kracht van de remedien te boven gaende, niet op de konst der Medicijne geleyd werden. Dat een hooft, t welck van het lichaem geslagen is, niet wederom geheelt en kan werden, en is niet te wijten op de onwrentheyt van den Meester, maer op de quetsure, die de macht van Heel-konste te boven gaet. Het welck de Poëet Ovidius seer aerdigh aangewezen heeft in dese versen, by den eerweerdighen, en wel-gheleerden D. Iacobus Lydus aldus overgezet:

*Ten is niet in de macht van konst noch medicijnen
De siecke van den mensch alijt te doen verdwynen
Het quaet dat binnen schuyt is menighmael te groot,
En met een stalen bandt geketent aen de doot.
Een vyant die sich houdt besloten in de wallen,
Heeft voordeel tegen hem die buyten aen komt vallen
Indien de longh verrot het is verloren werck,
Laet komen wie daer wil de vyant is te sterck:
De wonden in het hert, den oorspronck van het leven,
En werden door geen kruyt noch heylsaem sap verdreven,
De boose water-sucht, en t quaetigh sleren gijn,
En willen door geen raet noch konst genezen zyn.
Al heeft een geestigh breyn sijn sinnen ingespannen,
Om haer mer alle macht de leden uyt te bannen:
De konst is sonder konst, daer helpt geen wijsheyt aen,
De wijsheyt met de konst die moeten stille staen.*

Want alzo en soude de nature zelve gheen recht konsten aen wezen: dewelcke oock somtijds in haer ooggenmerck belet wert, te weten, alffe monsters, ofte wanschapen lichamen voortbrenght. So mogen dan de lasteraers haer qualijck spreken wel nalaten, dat de Medicijns niet alijt de siecken op de been en helpen, ende derhalven verachten de gene die Godt geboden heeft te eeren, en welckers konste in de H. Schrifture

geseyt wert van den Alderhoogsten gekomen te zijn. Ende willen sy hier niet na hooren, zoo laet se tot de beesten loopen, die door ingeven van de nature haer selven genezen, ende alzo de noot sakelijckheydr der Medicijne bewijzen. Sietmen niet dat de Honden, als haer Maeg overladen is, dezelve ontlasten met gras te eten? dat de Catten haer trooit zoeken in de Wilde Calamintee, daerom Carte-kruyt genoecht? De Swijnen loopen na de Rivier-kreeften, met welke te eten, sy de Hooftpijn genesen, gelijk Plutarchus schrijft in sijn Natuerlijcke Vragen. De Schilt-padden eten Orego, en de Wefels Wijruyt, als sy van een slangh gegeten hebben. Den Draeck verklaert sijn duyfster ghesicht met het wrijven van het quaet oogh teghen Venckel. So wert oock geschreven, dat de Swaluwe het gesicht van haer blinde jongen beteren met itinc-kende Gouwe, daerom Chelidonium, Hirundinaria, Swaluwe-kruyt geheeten. Den Beer wanneer sy eerst uyt scherpigheydt haer den derm open, die toegegroeyt was. Dezelfde, alffe onluttigh ende waigende is, be-geeft haer tot de holen van de Mieren, en steeckt daer een verte, en mer zoetigheyt bestreken tot onge uyt, tot dat deselvyge vol van Mieren komt, en die doorlick-kende, blijft sy geholpen, gelijk Plutarchus beschrijft, op de verhaelde plaets, als mede in sijn boeck van de Gauwigheyt der Dieren. Alwaer hy oock vermaent (gelijk mede Plinius) van een vogel in Egypten, gelijckende eenen Oyevaer, met namen Ibis, dewelcke als hy hartlijvigh is, met sijnen krommen en langen beek sijn zelve van achteren water in spuyt; het welck by de Egyptenaren ghesien ende ghemerckt zijnde, hebben daer van de Clystren in t ghebruyck ghebracht. In het zelfde Egypten is het Waterpaert, het welck te zeer overladen zijnde, hem rolt in t scherper riet, tot dat hy een ader quetst, en ontlast alzo zyn lichaem, dat anders qualijck te pas zoude wesen) door het afloopen van t bloet, en sluyt dan de openingh met slick van de riviere: gelijck, behalven Plinius, de huydendaeghische vaerten in die landen ghe-tuygen. Dit Dier wijft aen met sijn exenpel, t zelve dat Hippocrates leert in sijn korte Spreucken, te wesen dat een opgevolde ghefastenis des lichaems seer gevaerlijck is, ende daerom zonder uytstel moet ontlast zijn: waer uyt de noot sakelijckheydt van het Aderlaten bewesen wert. Sommige behelpen haer met Vasten, het welck mede een goet Genees-middel is. So verhaelt Plutarchus, dat de Wolven, en Leeuwen, als sy overladen zijn van te veel vleesch te eten, sy stil en werm by malkanderen gaen leggen, om zo zonder eten beter te verteten t gene sy te vrarigh ingedie mer het werck der handen gheschiet, gheoeffent werdt van de Ohsanten, die staende by de ghequetste beesten, schichten, pijlen, spieffen, ofte yet anders uyt hare wonden trecken, en sulcx sonder eenigh scheu-
ren,

ren, ofte beschadigen. De *Geyren* in het *Eylant* *Candyen* (het welck in oude tijden *Dictanum* plach te heeten, daer dit kruyt sijnen naam van heeft) om dat sy gegeren hebbende den *Dictamnus*, de sirsfen, ofse pijlen, daer sy mede geschoren waren, lichtelijck uytwerpen (want zo dra sy voelen gequetst te zijn, loopen sy terstont na dat kruyt toe) hebben swangere Vrouwen gelegentheyten en oorzaeck gegeven, om te letten ende aen te mercken, dat het selve kracht hadde, om de vrucht af te drijven. Dewijl dit in onredelijcke Dieren aen te mercken is, hoe meenend an sulcke Menschen, dat sy met verstant en reden versten zijn, om tegen het gheboed van de *H. Schrifture* te spartelen, en de werelt zoeken wijs te maken, dat de nature ofte liever Godt, zoo veel kruyden te vergeefs heeft laten waffen, ofse dat hy den Mensch, na sijn even-beeldt geschapen zijnde, aen de qualen en quellingen van zo vele siekten overgegeven zouden hebben, sonder eenighen troost ofte verlichtinge: Laet teghen dese dit oock een groot bewijs zijn van de nootfelijckheydt der Genees-konste, datter nauwelijck eenigh volck gevonden wert, in wat hoek van de werelt het oock zy, dat haer niet met eenige wetenschap van kruyden, en ghenefing en bemoeyt. Hoe zoude nu elck zo veerdigh tot deze wetenschap zijn, ten ware hy door een verborgen ingeven van de nature om het gebruyck en de nootfelijckheyte gedwongen was daer over bekomert te zijn? Elck mensche wil een Geneesmeester welen, elck wil al raet geven: zoo datter geen staet van menschen meerder in de werelt en is, als Geneesmeesters. Waer van ick een genuchlijcke Historie sal verhalen. Men seyt dat den Hertogh van Ferrare, *Alfonso da Este*, eens in gebachte praet op de baen bracht, van wat staet of ambacht de meeste gevonden werden. Den eenen seyde Spijders, den andere Schoenmakers, de derden Timmerlieden, en zo voort elck wat anders. *Gonel*, de Geck, daer by staende, seyt datter meer Doctoren waren als eenige andere soorten van menschen: en wedde daer over met den Hertogh sijn meester (die sulcx seer verde wierp) dat hy 't binnen 24 uren bewijfen zoude. 'S anderen daeghs 's morgens gaet *Gonel* uyt sijn huys met een groote slaep-muts op 't hoest, en een servet om sijn kin, den hoet daer boven op, de mantel om d'ooren geslagen, en neemt zoo sijnen wegh door de Engel-straet na het Hof. Den eersten die hem tegen komt (gelijck de Gecken veel kennis, vrienden en maegschap hebben) vraecht wat hem let, hy antwoordt een dulle pijn in de tanden. Ha cammerae (seyt den anderen) ick weet den besten raet van de werelt, die hy hem oock geeft. *Gonel* teyckent de naem in een tafel-boeckken, hem weynsende of hy den raet op-schreef. Een stap van daer vint hyder twee drie by een, die van gelijcken vragen, en elck gheeft hem een Genees-middel. Hy schrijft haer namen op, ghelijck van den eersten. En zoo al

voortgaende, en ontmoete hy niemant, die hem niet een befonderen raet en gaf, elck seggende dat de sijnen den besten was. Hy teyckent al de namen aen. Komende in 't beneden-Hof, een yeghelijck loopt ront-om sijn lijf, en geeft al raet van boven neer. Hy bedanckte, en teyckentse al mede op. Als hy in de kamer van den Hertogh komt, zo roept sijn Hoogh. van verde, *Gonel* wat schort u? Hy antwoordt heel verdrietigh, de grootste pijn in de tanden van de werelt. Waer op sijn Hoogh. seyt, Ick heb eenen raet van mijnen Doctoor, die de pijn terstont over zal doen gaen, al was den tant heel verdorven. Doet dit, ende dat, en ghy sijn op staende voer gebetert zijn. Terstont wierp *Gonel* sijn muts en doek op de vloer, roepende: *Mijn Heer*, ghy zijt oock een Doctoor. Siet hier mijnen rol, hoe veel dat icker gevonden heb van mijn huys tot het uwe. Daer zijnder byna twee hondert, en ik heb noch maer door een fraet gegaen. Ick wil wedden, dat icker meer als thien duyfent in dese Stadt vinde, indien ick over-al zoude gaen. Brenght my eens soo veel personen van eenigh ambacht, ofse staet. Aldus heeft de Geck het wedspel gewonnen. En de waerheydt hier van, wert mede onder ons alle daegh ondervonden.

Maer 't gene dat tot hooger lof der Genees-konste streckt, is, dat deselve van alle outheyt weerdigh geacht is gheweest, om by de treffelijckste Luyden van verstant, en hoogen staet geoeffent te werden, Wijsgerige, Princen, Koningen, en Keyfers. De eerste Geneesmeesters waren de Philosopher, ofse Wijfen, en eertijts werde de Medicine, gelijck *Celsus* schrijft, voor een deel van de Wijsheyt gehouden, zoo dat het genesen der siecken, en het ondersoek der natuurlijke dingen onder deselve autheuren geboren is. *Homerus*, die by vele de fonteyne van alle wijsheyt ghehouden werr, heeft hem veel bemoeyt met de kennisse der Genees-konste, gelijck *Plutarchus* getuyghet, en uyt sijn schriften selfs volkomenlijck blijkt: en den anderen Prince der Poëten *Virgilius* wert van *Donatus* beschreven veel arbeys in de Genees-konste gedaen te hebben. Onder de oude Princen en Koningen, die in dese Konste gheoeffent zijn gheweest, vinden wy *Iason*, *Achillus*, *Hermes*, *Zoroaster*, *Chiren*, *Salomon*, de Keyfers *Antonini*, &c. Van *Alexander de Groot*, schrijft *Plutarchus*, dat hy niet alleen door sijn meester *Aristoteles* eenige kennisse had van de Genees-konste: maer dat hy oock selve sommige van sijn vrienden ghenas. Dan alle dese gink verde te boven de grootste Koning naest *Alexander*, gelijck hem *Cicero* noemt, *Methridates*, den welcken noch de forge, noch de moeyten om zo veel Koninghrijcken te regeren, om so groote oorlogen tegen de Romeynen te voeren, van de Medicine niet en hebben konnen afrekenen. De vrome daden van desen Helt werden mischien in de Historyen van weynige gelesen: maer om sijn vinden van tegengiften, van dewelcke noch een op den huydigen dagh sijner

lijnen naem en faem draeght, wert hy door de gheheele werelt by alle Menschē vermaert. Dezelfde onsterffelijckheit des naems, dewelcke de Koningrijcken niet en konden gheuen, hebben van de kruiden omfangen, *Gemius*, *Lysimachus*, *Artemisia*, ende andere. Wy vinden noch van verscheyden andere Koningen, die de Genees-konste door haer vindinge, voortgeplant hebben: gelijk de Koningh der Meden *Sabor*, van welcke *Mesue* vele genees-mengelingen beschreven heeft, die wy noch alle daegh gheluckelijck gebruycken. En dezen *Mesue* zelve, was een Konings soon van *Damascus*. *Euax* de Koning der Arabiers heeft aen de Keyser *Nero* geschreven van de kracht der kruiden. Maer de geheele Genees-konste is in een groot Boeck vervat by *Avicenna*, Prince van *Cordua*. Ende gelijk het geen kleyn eere en is voor dese Konste, dat se altijt by de wijste volkeren, Wijsgerige, en Princen in eere gehouden is: zo is die noch ongelijck grooter, dat oock de Engelen des Heeren haer met deselve bemoeyt hebben. Hier toe lesen wy, dat den jongen *Tobias* van den Engelleerde genesen de oogen van sijn vader met de gal van een visch, een middel noch heden gebruyckelijck: en by den Euangelist *Iohannes* beroert den Engel het water, van hetwelcke den eerst-inkomende genesen werde. En orn nu over te slaen den Euangelist *Lucas*, de Apostelen, Propheten, en andere heylige mannen, soo is 't den grootste roem, dat onsen Heere en Salighmaker uyt alle andere konsten dese alleen gekosen heeft, om sijn Goddelijcke kracht daer mede te betoonen. Want een groot deel van de tijt, die hy hier op de aerde wandelde, heeft hy by de krancken besteedt, en de felle vyanden des Menschelijcken geslachts, Dulligheyt, Vallende-sieckte, Beroertheyt, Blintheydt, Roode-loop, overwonnen. Ende daer zijnder die seggen, dat den zoeten naem *Iesus*, in dewelcke alle knyen buyghen, sijn benaminge in 't Griecx soude hebben van een woordt, dat ghenesen beteyckent, om dat hy onse swackheyt en gebreken geneest en te hulpe komt.

Het en is oock de Genees-konste niet genoegh geweest zelve hooghlijck vereert te zijn: maer brenght mede haer voester-kinderen tot de grootste eere en rijckdommen. *Democedes*, van wien verhaelt is, na dat hy den Koningh *Darius* genesen had, werde van een gevangen, gelijk hy was, een heel rijck ende wel gestelt man, en zat met de Koningh aen tafel, als by *Heredotus* te lesen is. En 't gene dat *Galenus* van sijn zelven verhaelt, dat hy met vier hondert goude kroonen vereert werde doen hy des Borghemeesters *Boëthius* huysvrou genesen had, en is soo wonder niet, als dat Doctōr *Thaddaeus* van *Florence* buyten reysende alle daegh vijftigh kroonen ontvingh, en den Paus *Honorius* ghenesen hebbende, thien duysent kroonen mede bracht. So vele gaf onder andere geschencken *Lodewijck de elfde*, Koning van Vranckrijck aen sijnen Geneesmeester *Iacques Coëtier*, en daer beneffens noch

ampten voor sijn vrienden (het welck oock by Prins *Maurits* Lof. Mem. gevolgt is) gelijk *Philips de Commines* in sijn Hystorye verhaelt. Als wy lesen dat *Carpentis* en *Caprivaccius* so grooten schar uyt de Pocken alleen vergadert hebben, verwonderen wy ons dan dat dē knoddigen Doctōr *Rabelas* die raggige vogels heel kostelijck noemt? *Verolez tres-precieux*. Het en is so langh niet geleden, dat *Philips* de tweede, Koningh van Spaengjen van een koorts van seven dagen genesen zijnde, sijnen Medicijn *Francisco Vallesio*, boven de jaerlijckse weddens, toe-sont ses daytent kroonen, welke gift hy niet en verlinade, (men zonder wel meer vinden) maer geerne aen-nam, daer by doende. Dat zo grooten Koning machtrigh geneogh was, om noch meer te konnen geven. So dar waer is, 't gheneemen gemeenlijck seyt, *Dat Galenus opes*, De Genees-konste maectt rijck. Daerenboven en is ook de deure van eer en staet voor de Medicijne niet gelloren. De grootste eere by de Heydenen was onder het gheral der Goden gestelt te werden. De Romeynen hebben 't hare Keylers gedaen. By al de ourtheyt zijn de gene, die door de Genees-konste van het menschelijck geslacht wel verdient hadden, na haer overlijden voor Goden ghe-eert geweest, gelijk oock van *Apollo* en *Aesculapius* hier voren geseyt is. *Hippocrates* komende tot *Abdera* om *Democritus* te genesen, werde van al de Borgery ontmoet, en voor een befehermer en vader van 't Vaderlant begroet. Den zelfden is overgroot te en Goddelijcke eere van den Raedt en 't voick van *Athenen* bewesen. *Galenus* is in seer groot aentien te *Romen* by de Keyfers, en den Raedt geweest: en na sijn doot by velen voor een Godt gehouden: gelijk *Eusebius* geruyght. *Iulius Caesar*, heeft al de Geneesmeesters, die te *Romen* waren, om dat se, gelijk *Suetonius* schrijft, selve zo veel te liever in de Stadt wouden zouden, en dat de anderen daer door gelockt zouden werden, het Borgers-recht geschoncken: het welck doen ter tijt een groote eere was, en die aen weynige gedaen werde, als wy uyt *Tacito* weten. *Antonio Musa*, om dat hy den Keyser *Augustus* van een sware sieckte verlost hadde, hebben de Romeynen een koepere beelt oppgerecht, en het selve beneffens het beelt van *Aesculapius* gestelt. *Plinius* verhaelt noch van verscheyden andere Gheneesmeesters, die te *Romen* in groote eere en weerde zijn gehouden geweest. Maer om op de Ouden niet te langh te blijven staen, in wat een achtinge zijn de Doctoren in Engeland, Vranckrijck, en Spaengjen: in de moeder van de geleertheyt *Italien* in dewelcke ik verscheyde gekent heb van de ordre der Ridderen, en de Hystoryen verhalen datter onder de Hertogen van *Genoa* 7. Doctoren geweest zijn. *Petrus*, die na sijn vaderlant den Spaengjaert genoemd werdt, vermaert door eenige schriften in deze Konste, is eerst Bisschop, en daarna Paus geworden, mer den naem van *Iohannes de XXI*: tot deselve hoogheyt is van de Genees-konste verheven geweest

Nicolaas de Vijfde, door wiens toe-doen, ende gefagh de langh-begraven letteren, en geleertheydt in *Italien* eerst opgekomen zijn: so dat wy niet en behoeven hier nuby te brengen, *Lodewijck* den Patriarch van *Aquilegien*, ende van *Eugensius de Vierde*, Cardinael gemaect, noch *Paulus Iovius*, Medicijn en vermaerden *History-schrijver*, met het Bisdrom van *Nocera*, ofte andere met andere weerdigheyt versien. Ja by de Turcken selfs en ontbreken de Medicijns geen groote staten: gelijk over eenige jaren gesien is in eenen *Bartholomeus het Hert*, Medicijn van den Turckischen Keyser, ende uyt sijnen naem voor Ambassadeur ghesonden aen *Henrick de Vierde*, Koninck van *Vranckrijk*: sulcks oock langh te voren gedaen was van den Keyser *Iustinianus*, aen den Koning van *Persien*, gelijk *Procopius* verhaect. Maer wat behoef ick veel van de *Wtheemsche* by te brengen: daer wy sien dat in ons eygen *Vaderlandt* de Doctoren, Schouten, *Borghemeesters*, *Schepenen*, *Raden van Staten*, *Gecommitteerde Raden van Hollandt*, werden, ende verscheyde andere hooghe staten bekleeden? Het welck in onse *Stadt*, sedert ontrent hondert jaren, na *Meeſter Willem Stoop*, *Schepen en Borgemeester*, en *Meeſter Pieter van Foreest*, Raedt, om dat de Medicijns hier meest vreemdelingen waren, is blijven steken, tot dat de oude eere der Medicijns wederom opghehaelt is in den Persoon van desen *Aurheur*, ende den *Wel-achtbaren en Vermaerden Heere Doctor Cornelis van Someren*. Hier en behoeft gheen *Nijdgiaert* met een vergalde *Tongh* teghen te werpen, dat de *Geneesmeesters* te groote gaven gegeven, ende te groote eere wert aenghedaen. Want daer en is geen eere met het leven, gheen gave met de gesontheidt te vergelijcken. Ende dat zijn de gaven, die de *Menschen* door de handen van de Medicijns ontfangen. Gaven daer voor een yegelijk niet licht aen te komen is om uyt te deelen: maer die alleen van sommige, ende noch met groote moeyten ende arbeydt verkregen werden. Die daer niet aen en wil, ende meent dat het met een praetjen by de wijs te doen is, bedrieght niet alleen sijn selven; maer, dat noch ergher is, oock sijnen even-naesten, met welckers gesontheidt ende leven hy lichtveerdigh, en godtlooslijck speelt, niet anders, gelijk men gemeenlijck seydt, als de *Kat* met de *Muys*. Sulcke Doctoren heeft *Hippocrates* eertijds vergeleken by de *Kamer-speelders*, die de Persoon van *Koningen* en *Princen* spelen, sonder nochtans foodanige te wesen: eveneens, seydt hy, sommige onder de Doctoren gerekent, spelen alleen de persoon van deselve, ende en zijn niet meer voor Doctoren te houden, als de *Kamer-speelders* voor groote Heeren, dieſe op het *Tonneel* uyt-beelden. Maer de gene die voor *vrome*, geleerde, ende *ervare* (dese drie moeten altijdt eſamen gaen) Medicijns willen uytgaen, en in der

daedt oock zijn, moeten, ghelijck *Hippocrates* leerr, van alle dese dingen deelachtigh zijn, *Nature*, *Geleertheyt*, plaets om te *Studeren*, *Opvoeding*, *Verstant*, ende *Tijdt*. Hier van moet hy versien zijn, die mer eere ende achtinghe by anderen, ende met een goet ende gerust gemoedt voor sijn selven, het oefenen van de *Genees-konste* by de handr sal nemen.

Voor-eerst is een goede ende bequame *Nature* noodigh. Want, als het *Spreek-woordt* seydt, *Sent een Kat in Engelandt, sy sal meeuwen als sy wederom komt*. So en sal mede niemant, hoe goede *Meeſters* hy oock heeft, die tot een *Ezel* van *Naturen* geboren is, wat besonders werden. Sulcks is tot exempel eertijds ghesien in de *Soon* van den vermaerden *Cicero*, die de *Vader* bestelde in de beste plaets om te *studeren* van de werelt, te weten *Athenen*, ende by den besten ende bequaemsten *Meeſter*: te weten *Cratippus*, ghelijck hy selve seydt in het beginſel van sijn *Officien*. Maer het was al voor niet, om dat de *Nature* teghen viel; het welck wijdoopigh onderſocht ende aengewesen wert by *Doctor Huarte*, in sijn *Spaensch Boecksken* van het *Onderſoek der Verſtanden*. Wy seggen wel, *Het zijn quade Putten, daermen het water in dragen moet*. Maer als de *Nature* bequaem is, ende tot alles goets selve den wegh baent, dan kan de geleertheydt aengenomen werden, ende dat door goede onderwijſinge van jongs op, ende in een plaetſe daer toe dienende. Hier by moet arbeydt van een langhen tijdt komen, op dat het leeren als *wel-op-waſſende* en *voldraghende*, rijpe vruchten voort-brenge. Want gelijk het gene, dat uyt de aerde voort-komt, soo schijnt het oock te staen met de wetenschap der *Genees-konste*. Ons *Nature* is als een *Acker*: de leeringen van ons *Meeſters* zijn als het *Zaet*. De onderwijſinge van jongs af, gelijk het zaeyen r'ſijner tijdt, de plaets tot het leeren bequaem, de *Lucht*, waer van de dingen die uyt de aerde *spruyten* haer voedsel trecken. Neerstigh *studeren*, is de *Landt-bouwinge*. Ende de *Tijdt* brenght dit al tot volkomen *Voedſel*. Die dit dan alles by malkander heeft, in den *Acker* van sijn goede *Nature* heeft bezaeyt in de beste *Scholen* met verscheyde *Talen*, ende insonderheydt de *Griekſche* ende *Larijnſche*: oock alle de *Konſten*, waer op de *Medicine* haer *Fondamenten* leydt, ende met namen de *Natuerlijcke wetenschap* volkomenlijck begrijpt: die hier by, het *Voornaemste* dat van alle tijden by de treffelijckſte *Medicijns* versocht, ende beschreven is, neerstelijck ghelesen heeft, ende de *Konſte* selve na haer voorschrift, ende sijn rijp oordeel tot troost, ghesontheidt, ende welvaren van sijnen even-naesten, gheluckelijck oeffent, sulck een is voorwaer een *Genees-meester* niet mer woorden, als *Hippocrates* spreekct, maer metter daedt, ende mach met reden door sijn *Konſte* werden verhooght, ende

(dd)

groot

groot ghemaect by Vorsten ende Heeren, gelijk de Schrifture spreekt *Ecclesiast. 38.* Op sulck een machmen sijn ghesontheydt ende leven wel met gerustheydt betrouwen, ende gelooven, dat hy niet alleen de gesontheydt kan bewaren, de sieckte genesen, maer oock het leven natuerlijcker-wijse verlenghen. Gelijk onder andere de Wijsgerighe *Democrinus*, die hem op de Genees-konste seer wel verftont, met sijn eyghen exempel bewesen heeft. Dese, als hy van ouderdom besweeck, ende op sijn sterven lach, siende sijn suster seer bedroeft, om datse door sijn overlijden kerwenstaende Feeft van de Godinne *Ceres* niet en soude konnen houden, ghebodt haer wel te vreden te zijn, ende hiel sijn selven noch in 't leven, tot dat het Feeft over was, door den reuck van Honigh, ofte, ghelijck andere segghen, van warm Broodt, ende ontsliep alsoo sachtjens na drie dagen, als hy hondert ende negen jaer oudt geworden was. Diergelijcke dingen sien wy de Genees-meefters alle daegh doen, als sy die van haerselven zijn, ofte schijnen te sterven, wederom doen bekomen, ende noch grooter, alffe de onvruchtbaerheydt helpen, ende maken, datter Menschen gheboren werden, daer de Nature selve sulcks scheen verboden te hebben. Wat konste kan haer dan met dese Goddelijcke macht van de Medicines vergelijcken; isser wel eene onder al de Konsten die so wonderbare werckingen voort kan brenghen? Nu al is het, dat de Medicine uyt het vergelijcken met andere Konsten, haren lof niet en behoeft te rapen, noch, uyt het verkleynen van

andere wetenschappen, haerselven groot te maken; soo en kan ick evenwel niet na-laten voor besuyt eenighe bedenckingen kortelijck aen te roeren tot dienst van de gene, die haer beraden wat Studye sijn fullen aen-nemen. Die in de Rechten gaen studeren, hebben voor, ofte haer met pleyten, ende de oeffeninghe daer toe behoorende, te generen, ofte tot staten ende ampten te gheraken. Het eene is heel langhsaem werck: het ander vereyscht het ghewicht van vele vrienden, ghelijck die dickwils door sterven ondertusschen ontvallen, ofte selver door veranderingh uyt ghesach komen. Dan in de Medicine en is geen ydele-hoop, geen lang wachten, maer terftont de winnende habdt. Dese en is niemant onderworpen, sy en hanght aen niemants haet ofte gunste, sy en vreesht gheen ballingschap, ofte armoede. Een Advocaet die veel te doen sal hebben, moet heel kloeck zijn ende wel ervaren. Een Medicijn komt terftont in de Practijck, altijd isser de een kaer ofte de ander, die geerne de eerste wil zijn, sonder veel te onderfoecken van sijn bequaemheydt. Voor ons Advocaten soude in Engelandt geen plaets zijn, ofte elders, daerse ander werren hebben. Voor onse Predikanten soude her in Italyen, ofte Spacngien te heet zijn. Maer een Genees-meefters draeght sijn schat by hem door de gheheele werelt: hy is allesins aenghenaem ende willekom, waer Menschen zijn. In 't korte, de Genees-konste geeft, eer, rijckdom, vrienden, ende sulcks sonder langh vertoeven, ende in alle plaetsen van de Werelt.

BERGH-V A L,

Ofte

WEDERLEGGINGE

V A N

MICHIEL *de* MONTAIGNE,

Tegens de Noodtsakelijckheyt der

GENEES-KONSTE.

(dd) 2

Clarissimo, Amplissimoque Viro,
D^r. I A N O B E V E R O V I C I O,

Scabino, & Medico, Excellentissimo,

CORNELIUS à SOMEREN,
S. P. D.

VIR magne, omnigenas penetrans feliciter artes,
Hic etiam meritis præmia digna feres.
Quid feci, tanto cur me digneris honore?
Officio id nullo me meruisse scio.
Sordidulo rancum docta hæc modulamine canto,
Nec longè in terris carmina nostra sonant.
Tu tamen exiguis stimulum conatibus addis,
Et tibi quam mens sit docta, benigna, probas.
Non me deterrent mordacis dicta maligni;
Dum, Mysta, arident carmina nostra tibi.
Nihil metuam, in vanas torquent sua pectora curas.
Namque satis, J A N O Judice, tutus ero.
O! utinam dignis possem tua nomina chartis,
Atque aprâ laudens dicere voce tuas!
Jam saltem, facilis, potuit quæ ludere avena,
Accipe, sed meritis inferiora tuis.

A E N D E N

Hoogh-gelcerden Heere

D^r. JOHAN VAN BEVERWIICK.

Montaigne, die wel eer tot schrijven uyt-gelaten,
Hebt maer u best gedaen de beste Konst te basen,
Te treden mette voet, die Menschen doet bestaen,
Komt hier, en letter op, hoe dit u wil vergaen.
Hier wert ghy aengetast met ongemeene penmen,
Die waerheydt gaende maecte, en uwe rancken kennen:
Die uwe stoutigheydt, of wel u spreeuwery
Met ernst het spitse bien en brengen in de ly.
Beroemde Beverwijck, die mijne kleyne beken,
Die uyt den Helicon in mijne schachten leken,
Hoe dorre datse zijn, doet vloeyen wederom,
En open my de Mont, tot aller Dichten strom;
Toont nu wie dat ghy zijt, en doet de Werelt weten,
Na dat ghy in de Konst veel jaren hebt versteren,
Dat sy haer gronden heeft die vast en seker gaen,
En dat haer tegen-weer u maer een yele waen,
Een mist van onverstant, die als de Son komt schijnen,
Niet lange kan bestaen, maer moet in haest verdwynen.
Soo sal, vertrouwt my, indien ghy my voldoet,
Mijn beeck, hoe kleyn sy is, opstigen in de vloet,
En doen mijn dorstigh hert met ongemeene togen
Sich lessen dagelijks - soo dat ick op-gevolgen
Veel hooger als ick oyt te vliegen ben gewent,
Sal heffen uwen Naem tot aller Namen endt.

C. Box. J. Cui.

A E N

Den Vermaerden, ende Acht-
baren Heere

D^r. CORNELIS van SOMEREN,
*Schepen, ende Medicijn Ordinaris, der
Stadt Dordrecht.*

Vermaerde, en Achtbare Heere,

E Prince ende het Opper-hoof van onse Ordre, *Hippocrates*, schrijft, in zijn Boek van de Konste, met ware woorden, datter sommige Menschen gevonden werden, die voor een Konste houden, de Konsten, en Wetenschappen te verachten, ende dat soodanighe evenwel tot het ghene sy voor hebben, niet en gheraken, maer alleen haer verstaant (ofte veel liever haer onverstant) daer in ten toon stellen. Onder sulcke mogen wy wel rekenen (alsoo hy ons niet weynigh op den Tee getreden heeft) den Heer *Michiel de Montaigne*, Mede-broeder in de Ridderlijcke Ordre van *S. Michiel*, met onsen grooten Vriendt, Heer *Adriaen van Blyenborgh*, Schout deser Stede. Die oock in zijn leven seer veel plagh te houden van den gemelten Heere van *Montaigne*, sijn Schildery in de Sael, ende sijn Boeck veeltijds in de handt hebbende. Dit Boeck, het welck den Auteur in de Françoische Sprake geschreven, ende *Les Essais*, ofte Proeven in-geschreven heeft, wert by vele seer veel gheacht, ende de wijsheydt, die daer in steeckt, tot den Hemel toe verheven. Het is verre boven mijn begriip over de Schriften van soo treffelijken Heer oordeel te strijcken: dan ick en kan hem evenwel voor geenem Françoischen *Thales* aennemen, ofte by de seven Grieksche Wijsen stellen (ghelijck onsen *Lipsius* doet) soo veel belanght het ghene, hy door eenen aengeboren haet (het welck hy selfs niet en ontkent) op het 36. Capittel van sijn tweede Boek, by-brenghet reghens de noodtsakelijckheydt van de *Genees-konste*. Ende alsoo de Menschen gheseydt werden nergkens ghevoeliger te zijn, als wannermen haer aen de Tafel komt: so heb ick oock goet gevonden voor de Konste, die ons geen Wint-eyeren en leydt, wat te spreken, ende sijn Redenen, na vermoghen, van onredelijckheydt te overuyghen. De wel-ghemehte, ende by my alijdt van bitter-

foete gedachtenis, Ridder *Blyenborgh*, versocht sulcks op my, nu veel jaren gheleden, ende het ghene ick doen in het Latijn haestelijck op het Papier geworpen hadde, las ick hem, aen het Graveel leggende, des anderen daeghs voor, waer door hy, een groot Lief-hebber zijnde, ende selver in mijn Beuseligen vermaeck scheppende, sijn pijn wat scheen te vergeten. Die Wederlegginge is daerna, met mijn Latijnsch Gespreck, over den *Lof der Genees-konste*, in Druck uyt-gegeven. Ende also het selve over eenighe jaren mede in onse Tale over-geset is, ende nu voor de tweede reys onder de Perste komt: soo en hebbe ick niet ondienstigh konnen vinden, het selve oock te doen verghefelichappen met de Wederlegginghe van de Bewijs-redenen, die *Montaigne* onse Konste tegen-werpt, ende waer mede hy de noot-sakelijckheydt van deselve soeckt gantsch wech nemen. De Françoische Histories verhalen van *Iean Petit*, den grooten Predikant, genoemt, dat hy voor *Carel de VI.* Koning van Vranckrijck, sittende in sijnen Raedt, ontschuldighde, en voor-sprack den moordt, die Hertogh *Ian van Bourgogne* (Vader van *Philips de Goede*, Grave van Hollandt, &c.) hadde doen begaen aen den Herrogh van *Orleans*, sijnen Neve, vast-makende sijnre reden in 't beginsel van 't Gespreck (het welck tot verwonderingh over de slechtigheydt van de Man, ende dien tijdt te lesen is in de *Recherches* van *Estienne Pasquier*) op de jaerlijckse Weddens, dat hy trock van den Hertogh van *Bourgogne*, ende derhalven gehouden was hem in alles voor te staen, ende te verdedighen. Voorwaer een bondige reden! Maer heeft het jaerlijcks voordeel voor dien grooten Predikant genoegh geweest, om een quade sake goet, en van krom recht te maken, waerom en souden wy de edele *Genees-konste*, die uyt den Hemel gedaelt is, ende ons dagelijcks mede wat in de Keucken stort, niet reghens hare verachters derven staende houden? Dan also sulcks noch tegens *Montaigne* by niemandt gedaen en is, ende sijnre Schriften hier te Lande vele gelesen werden, soo sal ick tegens hem te Velt komen, om

voor ons Autaren ende Keuckens (ghelijck het Latijnfche Spreck-woordt feydt) te ftrijden. Wy lefen van den Wijsgerighen *Heracitus*, dat hy ftraffe geleden heeft, over het verachten van de Geneeskonfte. Want alfoo hy feer hooghmoedigh was, en een yeghelijck verachte (ghelijck *Laertius* fchrijft) water-luchtigh geworden zijnde, en wilde hy noch na raet, noch na Genees-meefters, die hy bespote, eens luyfteren, maer ftreek fijn Lichaem met Ofsenmifch, ende ginck foo in de Son, om te drooghen, leggen fapen. Waer over hem de Honden quamen verlicheuren. Onfen ftrijdt en fal foo qualijck niet afloopen, die niet met Hondts-tanzen, noch Hontfche manieren, maer met een fachte, ende beleefde pen wert aenghevanghen: Ick hebbe my de eere willen geven, foo om dat de luyfter van U E. vermaerden naem, dit bedwelnde fchrift soude verlichten, als mede om dat U E. over defe Stoffe beft kondt oordeelen. Ick en meene oock niet, dat ick veel behoefte te vreesen van befeholdicht te worden, U E. hier Rechter te ftellen in fijn eygen faek: alfo de Werelt fulcks al gewent behoort te wesen, en dat in grooter dingen, die niet na den Pols, maer vry wat na den Mufaert roken, 't felfde al meerder ghebeurt is. Wy komen nu tot de faeck; ende om te vertoonen, dat in fijn Voorftel niet verandert en is, (gelijck sommige wel konnen, als fy de woorden, van de ghene, die fy wederleggen, na haren fin verdraeyen) ofte dat de swackfte Krijghs-knechten niet uytgekipt en zijn, foo fal ick fijn eygene woorden hier in onse Tale ftellen, ende fijne redenen, volghens fijn eygen ordre, foecken te wederleggen.

MONTAIGNE.

(1) *Aristoteles* feydt, dat by sekere Volckeren, daer de Vrouwen ghemeen waren, de Kinderen een Vader toegevoeght werde diefe beft geleken. Het is te ghelooven, dat ick die fteenige gefaltenis van mijn Vader hebbe: want hy ftorf wonderbaerlijck, gepijnicht van een groote fteen in de Blaes. Hy en werde dat ghebreck niet gewaer, als op fijn seven-en-tseftighfte jaer, ende daer te voren en hadde hy noyt yet vernomen, dat hem daer van dreyghde, en voelden oock geen pijn in de Lendenen, Zyde, noch erghens anders, tot die tijdt de Siekten weynigh onderhavigh, en in voorspoedige gefontheidt geleest hebbende. Hy harden het noch seven jaer met dat ghebreck, fleepende het eynde van een pijnlijck leven. Ick was al over de vijf-en-twintig jaer, doen hy gebreckelijck werde. Waer fchuylden al dien tijdt de genegentheyte tot dat gebreck? En doen hy noch foo verre van fijn quaet was, dat weynige van fijne felfftandigheydt, daer hy my van teelde, hoe droegh dat voor fijn deel fo grooten indruckinge? Ende hoe noch fo bedeckt, dat ick eerft na vijf-en-veertigh jaer daer van begin te voelen, noch maer

alleen tot op defe ure, onder fo veel broeders ende fusters, ende allegader van een moeder? Die my van defen voortganck kan verklaren, die fal ick foo veel andere wonderen ghelooven, als hy felfs begeert, midts datte my, volgens hare gewoonte, niet in betalingh geven, veel fwaerder, ende verwarder leere, als de fake felfs.

BEVERVYCK.

Wil het *Montaigne* dan ghewonnen gheven, ende hangt hy de victorie van de faeck daer aen, datmen hem een klare reden geeft, waerom de voncken (om fo te fpreken) der Siekten, langh verdooft blijven, ende dan na veel jaren wederom ontfoncken, fo fal ons gefchil van wegen de Noodtsakelijckheyte der Geneeskonfte wel haest uyt wesen. De Voncken der Erf-fiecken, die haren oorspronck trecken uyt de gebreckelijcke Deelen van de Ouders, alfoo het Zaet, gelijck *Hippocrates* fchrijft, van alle Deelen des Lichaems fchiet, foecken ten eerften hare ghene-gentheydt in 't werck te ftellen. Dit werck wert de een tijdt haestigh, de andere langhfaem volbracht. De reden van defe verfcheydenheydt hanght aen twee dingen, te weten, aen de fterckte ofte swackheydt van 't gene dat werckt, ofte van 't gene daer op gewerckt wert. Van wegen het gene dat werckt, weten wy dat het felfde Vergif de eene tijdt fijn werck rafch fal doen, d'ander geheel langhfaem, na dat het meeder, ofte minder gheweldt heeft. Daer van fietmen, dat yemant, die onder de heere Son in de Honts-dagen van een ongetemde Slange gefteken wert, terftont komt te fterven, ende de gene die in de Winter, als de Slanghen ghetemt zijn, foo een fteek krijght, langhfaem fal tot fijn eynde komen. Van weghen het ghene daer op gewerckt wert, die daer van fchrijven, getuygen vele gekent te hebben, die een en 't felfde Vergif ingenomen hebbende, op verfcheyde tijden omgekomen zijn, om dat tot alle werckinge vereyscht wert een bequaemheydt van de ftoffe, daerfe op ghefchiet, waer door de ftercke Lichamen langhfaem, de swacke haestigher door Vergif omkomen. Hier uyt sien wy dat sommighe van de gene, die van een Dullen Hont gebeten zijn, eenige dagen, sommighe eenige maenden, sommighe eerft na het jaer, dul werden, ja eenige oude Geneesmeesters getuygen, dat de Siekte fomtijts wel vijf, feven, en twaelf jaren uytgeftelt is geweest. Dit al dus in der daedt zijnde, lofegh ick, dewijl het Vergif van Rafende Honden uyt de nature traegh in fijn werckinge is, fo en kan het in 't bijten niet haestigh werken. Maer waerom dat het in sommighe rafcher, in andere langhfaem de Dulligheyte verweckt, fulcks gefchiet van wegen de *dispositie*, ofte gefaltenis, de bequaemheydt, ofte onbequaemheydt van het Lichaem, daer den beet ingedruckt is. Ende dit is de rechte reden, waerom eenighe, die van een Dullen Hondt

Hondt gebeten zijn, terstont ende seer haestigh de Dulligheydt deelachtigh werden, te weten, die van wegen hare swackheydt, het Vergif in 't minsten niet en konnen wederstaen, daer de stercke het langhe teghen-houden. Dewijl dan eenige Lichamen van Naturen sterk zijn, en haer vaste Deelen so gemaekt hebben, dat se de uytwendighe oorsaken lichtelijck konnen wederstaen, indien foodanige Vergif medegedeelt wert, dat traegh ende langhsaem in 't werken is, soo sal sijne werckinghe in deselvighe langh uytghefelt werden. Ende indien daer noch dit by geval by-quam, dat foodanige Menschens Spijse gebruyckten, dewelcke sulck Vergif konde verdooven, en wederstaen, (gelijck daer zijn stercken Wijn, scherpe Wortels, ende Kruyden, Veel eten) in foodanige kan de Dulligheyt seer langh achter blijven. Waer dewijl het Vergif met yet qualijck te stellen, alijt werckt, maer door de sterckte van 't Lichaem, ende de maniere van leven verhindert werdende, niet licht voort en kan gaen, so en kan de saeck tot haer laetste werck niet als door een langen tijdt gebracht werden; waarom in deselvighe de Dulligheyt Maenden, ende jaren kan achter-blijven, tot dat se evenwel noch ten langen lesten uyt-berst. Dit selfde en is niet alleen aen te mercken in het Vergif, maer oock in de Quaetardigheyt van alle Sieckten, die de Kinderen van d'Ouders-toekomen: te weten, dat sy juyft niet terstont, maer wel na eenighe jaren haer selven eerst openbaert. Soo schrijft *Sylvaticus*, dat een Kindt van Ouders, die de Pocken hadden, geboren, niet eerder teyckenen van die vuyle Siekte uyt en gaf, als doe het al seventhien jaer oudt ghe worden was. Dese kracht, ofte Voncke, die so langen tijdt in het Zaet verdooft kan blijven, en daarna wederom ontsonckt, is oorsaek, dat sommige haer Groot-vader, ofte Overgroot-vader beter gheslijcken, als haer eygen vader. Want gelijck de Seylsteen sijn kracht door aen-malkander-hanghende Naelden, tot de vierde, en verder verspreyt: so wert de kracht der gedaente van Zaet tot Zaet overgejonden, 't welck *Aristoteles* uytstreckt tot vier Tellinghen. Soo lesen wy in d'oude Historyen, van *Helis*, die by een Moor gheslapen hadde, dat sy gheen swarte Dochter en baerde, maer dat de soon van die dochter wederom een Moor was. Ende de Poët *Nicous*, geboren van blancke Ouders, verviel tot een Moor, na sijn Groot-vader. Dese Kinderen souden dapper spel gebadt hebben, volgens 't gene *Montaigne* leydt uyt den gemelten *Aristoteles*, om haer Vader te vinden. Nu om tot ons voornemen te komen, eveneens, gelijck wy nu geseydt hebben, van Vergif, ofte Besmerende sieckten, so gaet het oock met Steen, en Graveel. De Vonck, die het Zaet van den Graveeligen, 't Lichaem, dat hy Teelt, mede-deelt, blijft verborgen, en als gesmoort, na dat het in sijn selven slap oft krachtigh is, en het Lichaem oock sterckte,

ofte swackheydt heeft. Als een stercke Vonck een swack Lichaem ontmoet, dan geschiet de werkinge seer haestigh. Soo sietmen dat sommige kinderen, noch slyggende, al groote steenen by haer hebben, ja wel lichtelijck daer mede geboren werden: daer een uyttermaten stercke kracht, een slappe, en trage Vonck lange jaren kan verdooven, en tegenstaen, en niet als in den Ouderdom, wanneer het Lichaem swacker begint te werden, sijne krachten openbaert, en tot het langh verhindert, maer noyt overwonnen, Graveel, ende Steen uyt en brandt. Mijn Groot-vader *Niglaus van Wesel*, Schepen deser Stede, stierf van de Steen in de Blaes, sijn eenige Dochter, mijn Moeder, en is noyt eenighe pijn van Graveel gewaer geworden, als in haer oude jaren; daer meest al haer kinderen, daer mede al vroegh zijn gequelt geweest, en eenen soon noch jongh van een Steen in de Blaes, by-na so groot, als een Hoender-ey, overleden is. Hier toe kan mede veel helpen, ghelijck wy terstont van de Dulle beten gheseydt hebben, wat maniere van Leven dat yemandt ghebruyckt. Want de ghene, die van Graveelige Ouders gheboren zijn, sullen met veel, ende dickwils Spijse, daer het Graveel lichtelijck uyt-groeyt, te ghebruycken, wel haest de verborgene genegentheydt, die haer Nieren, ofte Blaes tot Graveel, ende Steen hebben, doen openbaren, ende de gesmoorde Graveel-vonck als aenblasen. Daer aen de ander zyde, den aengeboren aert tot het Graveel, en selfs die genegentheydt, die haer al begint te openbaren, door goede Maniere van Leven in Spijs, Dranck, Oeffeninge, en diergelijcke, niet alleen ingehouden, maer oock door een bequaem Genees-middel, gelijck my d'ervarentheydt nu in ontalijcke gheleert heeft, gantsch overwonnen kan werden. Ick meene nu hier mede *Montaigne* wel voldaan te hebben over den voortganck van 't Graveel, en met geen *duystere*, ofte *verwarde* reden: gelijck hy vreesde, dat wy over die sake alleen souden konnen by-brengen. Laet hy my nu oock, volghens sijn belofte, in 't vordere gelooven, te meerder, om dat het gheen *Wonderen* en sullen wesen. Hy gaet voort:

MONTAIGNE.

(2) Dat de Genees-meesters een weynig mijne vryheydt ten besten nemen: want met het selve noodwendigh overgieten, en overfetten, hebbe ick ontfanghen den haet, ende de verachtighe van haer Leere. De teghenheydt, die ick hebbe tegens hare Konst, is my aenge-crist. Mijn Vader heeft geleest vier-en-tseventigh jaer, mijn Groot-vader negen-ende-tseftigh, mijn Over-groot-vader by de rachtigh jaer. Sonder oyt gheproeft te hebben eenighe soorte van Genees-middelen: ende onder haer werden al het ghene niet van het gemeen, ende dagelijcks gebruyck en was, voor Droogen gehouden.

De Genees-konfte krijght haer gheftaltenis van de Exempelen, ende d'Ervarentheydt, soo doer oock mijn Gevoelen. Siet daer wel een uydruckelijcke ervarentheydt, die al veel voor nyr heeft. Ick en geloof niet dat sy so drie in haer Registers my sul- len aenwijfen, gheboren, gewoont, ende gestorven onder een dack, die so laugh geleeft hebben door haer beleydt.

BEVERVYCK.

My dunckt dat Montaigne het geloof, datmen sijn Bewijs-redenen, die hy soo heych hy-brenght, soude mogen geven, selver in 't beginst twijfelachtigh stelt. Want wie sal yemandt gelooven, die qualijck spreect van de gene, die hy seydt, totter doot toe te haten. Het is een argher streeck, datmen seydt, een Vriendt van de Man te zijn, maer niet te weten, hoe hy hem soo vergrepen heeft. Het welck de Poët Horatius seer wel bestraft in 't vierde Schimpdicht van het elfde Boeck :

*Lividus, & mordax videor tibi? mentio si qua
De Capitolini furvis injecta Petilli
Te coram fuerit: defendas, ut tuus est mos:
Me Capitolinus convictore usus, amicoque
A puero est, caussaque mea permulta rogatus
Fecit: & incolumus letor quod vivit in urbe:
Sed tamen admiror, quo pacto iudicium illud
Fugerit. Hic nigrae succus loliginis, haec est
Ærugo mera.*

Maer Montaigne wil geloof hebben in het gene hy by-brenght teghens de Genees-konfte, die hy selve bekent, door een aengheboren haer, te verachten: daer nochtans de Rechten niet aen en nemen de getuygenis van de gene, die vyandt is van de Man, daer hy tegen getuyght, *L. Callistrat. ff. lib. 22. tit. 5. de Testib.* Want soo doende, schijnen sy getuygen te zijn in haer eyghen sake, het welck ongherijmt is, *L. Omnibus C. de Testibus.* Wat belangt, datter juyft drie van sijn Voor-ouders na malkanderen, sonder eenighe hulpe der Genees-konfte, een ouden Bout ghechoren hebben, daer op seggen wy, dat dingen, die selden ghebeuren, niet van de Konfte en zijn, noch oock tegen onse Konfte wel ingebracht werden. Want het en is niet te verwonderen, dat in een ontallick ghetal der Menschen, eenige somtijds te vinden zijn, die haer stercke ende ghematighde gestaltenis des Lichaems, door een sobere ende welgheffelde maniere van leven soo bequamelijck onderhouden, datse gheen Drancken, ofte andere Genees-middelen van doen en hebben. Ende dat is het ghene onsen Salighmaker seyde, *Voor de Gesonden en is de Genees-meester niet van nooden, maer wel voor de ghene, die Qualijck te pas zijn.* Het welck de Poët Ovidius mede aenwijft in dese verssen :

*Die groeyt, en bloeyt in gooden staet,
En hoeft geen Dranck of Meesters raet:
Maer voelter yemandt droeve pijn,
Die roepe dan een Medicijn.*

Behalven dat oock de gene, die matelijck, ende volgens de Nature, wel geregelt, ende, gelijck sy meenen, sonder de Genees-konfte, leven, onwetende sulcx doen, en waernemen, als in dat Deel der Medicines gheleert wert, by de Griecten *Hygiene*, ende *Diatetike* gheuoemt, het welck handelt, en aenwijft, hoemen het Lichaem in Gesontheyt sal bewaren, en van ons wijdtloopigh beschreven is, in den *Schat der Gesontheyt*. Dierghelijcke antwoordt is oock certijds van onsen grooten *Hippocrates* gegeven aen de gene, die hem tegen-wierpen, *Datter vele Siecken ghenafen sonder raet ofte hulpe van de Genees-meesters,* ende seydt sulcks te geschieden, om dat sy van selfs yet doen ofte laten, dat anders van een Genees-meester, volghens de Wetten, ende de Leere van de Konst belast wert. Ende gelijck in onsen bedorven aert weynich Menschen te vinden zijn van d'aldere gematighste Nature, (die mede soo licht door uywendighe, en inwendige ooraken van selfs komt te veranderen) so zijnder oock noch weyniger onder deselve; die haer goede Nature, met een maigh leven wel onderhouden: maer het meestendeel treckt d'aengeboren gematigheyt sijnes Lichaems, door een onghebonde maniere des Levens, tot een ongematighde, en onstelde gestaltenis. Hier moet dan immers raet gheschaft werden, ende dit dient door de Genees-konfte wederom gerecht, volgens het Spreeck-woordt, dat d'Ongematigheyt is de Voester van de Genees-meesters. Waer over de Wijsgerige *Plato* oock seydt, in sijn 3. Boeck van de Gemeene-lake, datmen gheen grooter teycken en kan hebben van een quade en leelijcke onderwijfinge in een Stadt, als datse veel Rechters, ende Genees-meesters van doen heeft. Dat vorder *Montaigne* niet en geloof, datter so drie, gelijck hy bybrenght, onder de gene, die haer de Genees-konfte onderwerpen, ende desselfs middelen gebruycken, souden by-ghebracht konnen werden, die na dat exempel outd geworden zijn: daer tegen stel ick de dagelijcksche Ervarentheydt, ende en behoeve dien volgende niet vele exempelen overhoop te halen. Een sal voor alle spreken, het exempel van *Galenus*, die van naturen swack, ende slap zijnde, ende in sijn jonckheydt by-na alle jaer sieck was, ende heeft na sijn acht-en-twintigh jaer, te weten, na dat hy gevonden hadde een goede maniere van Leven, en dat hy de gheboden van de Genees-konfte in 't toekomende wel na-quam, de minste Sieckte (het en was door te veel arbeydts, dat hy wat verhitte, 't welck wederom terstont, en van selfs overging) niet gekregen, in frische en volkomen gesontheyt levende tot sijn

zijn seventig jaer, gelijk de Griekische *Suidas* schrijft, hoewel hem de jonge schrijvers ongelijk ouder maken. En om so verre niet te gaen, een Venetiaens Edelman, *Aloisio Cornaro*, als hy jongh zijnde seer swack en sieckelijck was, en daer door gecoordeelt werde van de Geneesmeesters dat hy niet langh en konde leven, by aldien hy geen heel nauwe wet en hiel, in sijn maniere van Leven, volgens de regulen van de Konste; haren raet na-komende, wel en gesont tot een seer hoogen ouderdom gekomen is, gelijk hy selve schrijft, al in de tachtentigh jaer zijnde, in een Italiaens boeckken, het welck in Latijn overgeset is door *P. Leonardus Lessius*, die het selfde oock met sijn eyghen exempel bevestigt.

MONTAIGNE.

(3) Het behoort wel, dat sy my roestaen, by aldien het de Reden niet en is, dat ik ten minsten de *Fortune*, ofte 't geluck aen mijn zijde heb: nu by de Geneesmeesters gelt het Geluck meerder, als de Reden.

BEVERWICK.

Men siet voorwaer dat in alle dingen het Geluck, en 't Ongeluck, en gelijk de Italianen seggen, *la buona e la mala sorte*, vry wat te seggen heeft; maer dit en moet so verre niet getrocken werden over de uytkomst, die de sieckten hebben. Want gelijk een braef en wacker Overste een belegerde Stadt tot het uytterste vromelijck ghehouden hebbende, evenwel daarna door hongers-noot, en dat de wallen ten deele omgeschoten zijn, de vyant al in de vest is, dezelve overgeeft, meerder eere behaelt, als een ander, die niet uytghe-recht hebbende, de Stadt hout tegens de belegeraers, die sonder geweld op deselvyge te doen, wederom af-trecken: zo gaet her oock met sommige slechte Doctoren, die meenen groote eere behaelt te hebben, wanneer een kleyn sieckte, oft een ander, die aen 't afgaen is, quansuys genesen, daer een wijs, ende verstandigh Geneesmeester meerder eer en danck met recht by wijse en verstandige Luyden toegeleyt wert van wegen hy in 't werck gestelt heeft by de gene, die van de Sieckte niet en zijn opgestaen, also sy wel weten, dat het quaet dickwils, gelijk de Poëet *Ovidius* seyt, boven de geleerde Konste is. Men vint vele Geneesmeesters, die, al zijns de geleertste niet, evenwel van 't volck gehouden werden voor geluckigh. En sy zijn voorwaer al seer geluckigh, die veel gelt en goet konnen versamelen met een Konste, die sy niet wel en verstaen: maer ongeluckigh zijns, die zulcke maets haer leven, en gesontheyt in handen stellen. De Heydenen hebben de *Fortuyn* wel tot een Godinne gemaect, ende in den Hemel gestelt: maer de groote Konstenaar *Apelles* schilderden deselvyge al zittende, en de reden daer af ghevraecht zijnde, gaf voor antwoordt, *Om datse niet vast staen en kan*, als niet staetvastigh zijnde, dan alleen in onstantvastigheyt, gelijk de gemelte *Ovidius* wel uytgebeekt heeft in 't 8. Klaegh-dicht van sijn vijfde Boeck.

*Passibus ambiguus fortuna volubilis errat,
Et manet in nullo certa tenaxque loco.
Sed modo lata manet, vultus modo sumit acerbus,
Et tantum constans in levitate sua est.*

In de Genees-konste en werden de Siekten, niet door de wanckelbare *Fortuyn*, maer door de vaste Wetenschap genesen. Want alzo voor de Geneefinge gaen moeten volkomen kennisse van de Sieckte, en hare Voor-teycken, het welck geen lichte saeck en is, en daer by oock van de kracht der Genees-middelen, die daer met een effen maer wel op moeten passen, hoe kan het geschieden, dat de gene, die van sijn zelven geen ervarentheyt, of alleen losse, en heeft, als over de boecken, gelijk een Haen over de heete Kolen, gelooopen hebbende, wel ende na de Konste zal genesen, en daer niet na slaen en zal, gelijk de Blinde-man na het Ey? Sodarigh voer een na Oost-Indyen voor Heel-meester, en als onderwegen een van de Boot-gefallen swaerlijck gequetst werde, de Kist (die van alle bequame Heel-middelen wel versien was) open doende, badt God, dat hy hem een goede greep wilde verleenen. Her kan somtijts wel geschieden, datter heel lichte Sieckten voorkomen, die de Nature alleen genoeg kan verwinnen, die, al kijkt de Geneesmeester maer toe, evenwel van zelfs genesen, en dien zulcks gebeurt, die is geluckigh. Het kan oock geschieden, dat hy in 't minderen van de Sieckte, ofte na dat de voor-naemste Genees-middelen in 't hevighste van de Sieckte al van Wijser in 't werck gestelt zijn, ghehaelt wert; endie is mede voor sijn zelven geluckig, volgens het Spreck-woort, *Felix Medicus, qui venit in declinatione morbi*. De Wijsgerige *Aristoteles* seydt wel, dat de *Fortune*, en de Konste in eene, en deselvye sake haren loop hebben, maer dat haer dingen niet al-tijt, noch oock meestendeel en ghelucken, als alleen by geval uytvallende. Dan de Sieckten werden genesen, door het bequaem ingeven der Genees-middelen, het welck niet en hanght aen de losse, ende wanckelbare *Fortuyn*, maer steunt op de geleertheyt, en het oordeel van een wacker Geneesmeester. Die anders de Genees-middelen by de hant neemt, en geen volkomen kennisse van de Konste en heeft, die schier gelijk eenen blinden, na het Wit; en wanneer hy dat als eens raect, sulcks komt geheel by gevalle; waer door geschiet, dat zodanige Luyden de Sieckten, die anders licht te genesen waren geweest, door haer ongeleerde geneeswijse arger maken. *Hippocrates* schrijft seer wel in sijn boek van de plaetsen in den Mensch: *Indien de Genees-middelen van de Sieckten seker zijn, waer toe behoeft dan het werk van de Fortune; want anders zouden zo Genees-middelen als geen Genees-middelen met de Fortune ingegeven, evenwel helpen*. Maer yemant zoude moeg leggen, 't gene de *Fortune* genoemt wert, is Gods voorsienigheyt, die de Genees-middelen van een Geneesmeester, al is hy juyft de geleertste niet, tē besten,

en tot der Menschen gefontheit bestiert. Dan dat seggen en klemt niet. Want al is't, dat alles hangt, en te verwachten staet van Gods seggen, so en werckt hy niet sonder Middelen, maer door het gebruyck van 't gene daer toe by hem met krachten begaeft is. Den Alderhooghsten, seydt de Schrift, heeft de Geneeskonfte uyt den Hemel geschapen, en beveelt ook een eerlijk Geneesmeester te eeren. Derhalven en segent hy geen quade Middelen, die ten ontijde en tegens de wetten van de Geneeskonfte uyt onwetenheit ingegeven werden. Maer in tegendeel, wanneer een Geneesmeester volkomen kennisse heeft van den aert der Sieckte, en der Geneesmiddelen, ende elck wel, dat is, op sijn plaets, tijt, ordre, ende volgens de leere van de Konfte, ingeeft, dan isser een geluckige uytkomst te verwachten, en Godt is gewent zodanige middelen te seggen, door het verbont, dat hy met de Nature gemaect heeft, dat is, door de kracht, die van sijn hant zelfs de Geneesmiddelen gegeven, en ingestort is. Want anders, al gebruycken yemant de Konfte averrechts, zo zoude evenwel een goede uytkomst van Godes seggen te verwachten staen; het welk een wonder-werck zoude zijn, dat quade Middelen, die van naturen tot het voorgenomen eynde niet en konnen geraken, buyten de ordre van Godt in de Nature gestelt, evenwel door sijnen onmiddelijcken seggen tot het voorgestelde wit zoude gestiert werden. Wel is waer, dat Godt zulcks wel kan doen, als 't hem belieft, maer hy doet selden sulke wonderwerken, en juyft niet als het ons zoo gelegen komt. Wy besluyten dan, dat de Fortune maer genomen moet werden voor een waen, ofte inbeeldinge van 't gemeene volck, en darsc somtijts plaets krijght, om dat de Sieckte van haer eygen aert genoegh geneeslijck is, al schijnt in het eerste wat swarigheit in te steken; ende sodanige Luyden plegen de Siekten al grooter te maken, als sy wel zijn, om dat de genesinge haer meerder eere en naem zoude geven; of by al dien de doot daer op volgt, dat bekent zy deselve van haer voorssen te zijn, en dat de Krancke niet door mislagh van de Geneesmeester, maer door de beswaertheit en groote der Siekte overwonnen zijnde, mach gheseyt werden overleden te wesen. Sy voorschrijven ook veeltijts in een kleyne en lichte Siekte veel Geneesmiddelen, als of dezelve geheel swaer was, tot groote schade van den Siecken, dien het dikwils beter was de Siekte uyt te staen, als de onnoodige Middelen. Want het gene wy nu geseyt hebben, blyckt volkomenlijck de onwaerheit van 't ghene Montaigne voorgaet, dat de Fortune meerder by de Geneesmeesters vermach, als de Reden, waer van wy meenen het tegendeel met bondige redenen wel vast gestelt te zijn. Derhalve sullē wy voortgaen, overslaende de eenig tusschen spreken, tot onse stoffe niet dienende.

MONTAIGNE.

(4) Ik en ontken niet datter niet een Konfte en kan

wesen, datter niet onder zo veel wercken der Nature souden bequame dingen zijn, tot bewaringe van onse Gefontheit, dat is seker. Ick verstaē wel datter een Drooge is, die vochtig, een ander, die droog maect, ick weet by ervarentheit, dat de Radijs winden weckert, en dat de Senesbladeren den buyk week maken: ick weet meer zulcke bevindingen, gelijk ick weet, dat Vleysch my voedt, en Wijn my verwermt. Ende Solon seyde, dat het Eten, gelijk andere Droogen, was een Geneesmiddel voor de Siekte van den Honger. Ick en misprijsē niet het gebruyck, dat wy uyt de Werelt trecken, noch en twijfē oock niet aen de kracht, en vruchtbaerheit der Nature, noch van de aennemingē tot ons behoef: Ik sie, dat de Snoecken, en Swaluwen sulcks van haerselve wel vinden. Ick mistrouw de Vindingen van onsen geest, van onse werenschap, en Konfte; waerom wy dezelve met hare regulen verlaten hebben, en waer in wy noch mare, noch palen konnen houden. Gelijk wy Lustice noemen een Mengel-moes van d'eerste Wetten, die ons in handen vallen, en haer gebruyck en oefeningē, dickwils belacchelijck, en onrechtvaerdigh. Ende gelijk de gene, die daer mede spotten, ende dezelve beschuldigen, daerom evenwel niet voor en hebben die edele Deught te verongelijken, maer alleen te veroordeelen de misbruycken, en het ontwyen van dien heyligen tijtel: also oock in de Geneeskonfte, eere ick wel dien treffelijcken naem, hare voorstellingē, hare beloften zoo dienstigh voor het Menschelijcke geslacht: maer het gene dat sy onder ons uytrecht, dat en eere, noch en achte ick niet.

BEVERWICK.

Hy en ontken niet, datter geen Geneeskonft en zoude konnen wesen, of dat de Kruiden hare kracht niet en hebben. Maer hoe zoude wy konnen of deriven ontkennen dat de dagelijcke ervarentheit, beneffens de H. Schrifture ons leert, in dewelcke wy lesen, dat de Medicine van den Alderhooghsten komt. De Heere (staeter Ecclesiast. 38.) laet de Medicine uyt der Aerde wassen, en een vernuftigh Menschē en verachtē niet. Sulcx doet nochtans Montaigne, maer met groot onrecht, seggende, meerder den naem van de Medicine, als haer werck te achten, om d'onsekerheit die ons verstant heeft in de rechte Geneesmiddelen te vinden. Als of in zo veel duysent jaren, de verstandighste van de Werelt, in zo nootwendige saken, daer de Gefontheit en 't Leven aen hanght, noch niet troostelijcks ofte sekere voor de Siekten en hadden konnen vinden. Al war in de werelt is werdt door de Konfte bestiert, en geregeert.

Arte citra, veloque rates, remoque reguntur,

Arte leves currus.

gelijk Ovidius seydt in 't 1. Boeck van de Min-konft: zal dan het Menschen lichaem alleen van de Konfte verfteken blijven? En is de Medicine een Konfte, gelijk hy moet toestaen, zo moet se een vaste kennisse hebben.

hebben. *Menedemus* (seyt *Cicero* 1. de *Oratore*) ont-
kende datter eenige Konfte was, dewelcke niet en
bestonden uyt dingen, die gekent, wel dootfien, tot
een eynde r'lamen-spannen, en nimmermeer en be-
driegen. Want het en is geen Konfte, gelijk *Seneca*
wel schrijft, die by geval tot haer eynde komt. Daer-
om wert oock van *Lucianus* in *Paraf.* en uyt hem van
onsen *Galenus* de Konfte beschreven een begrip van
verfochte en vaste leeringen, streckende tot een, en
her Leven dienstigh eynde. Is dan de *Medicine* een
Konfte; gelijk *Montaigne* niet en ontkent, so moeste
vast gaen; en gaetse niet vast, zo en is 't geen Konfte.
Het schijnt dat *Montaigne* wil drijven, in de Sieckten
niet van nooden te zijn *Genees-middelen* te gebruy-
cken, en datse genoeg van selfs door hulpe van de *Nature*
genesen. Het is wel waer, dat de *Nature* som-
tijts eenige Sieckte van selfs en sonder hulpe geneest,
waerom sy oock soude mogen genoemt wesen van
den grooten *Hippocrates*, de Meesterse der Siekten (so
het niet en is, om dat de *Nature* door de *Natuurlijke*
wermt de *Middelen* tot werckinge brengt) maer en
is daerom niet krachtig genoeg, om alle de Sieckten
te helpen. Een diepe Wonde, een veruyilde *Sweringh*
sal die wel van selfs genesen? Een ghebroken been,
wel van selfs vereenigen? *Benen arm*, of yet anders
dat uyt de lidt is, en kan niet de *Nature*, maer wel den
Geneesmeester insetten. Blijckt dat in uytwendige
gebreken, waerom zal men 't selve niet gelooven van
de inwendige? De *Nature*, seggen *Aristoteles* en *Ga-
lenus*, en doet niet te vergeefs: hoe sullen dan so veel
versheyde kruyden, en andere droogen van so ver-
sheyden aert en werckinge te vergeefs van *Godt* ge-
schapen zijn? Dit is al te klaer, of *Montaigne* moest
bewijzen van gebruyck, dat de *Kruyden* anders als
voor de Sieckten hebben. Zijnse voor den *Mensche* gheschapen,
niet gebruycken, en zal de *Mensche* daer van onvoor-
sien blijven? Zijnse voor den *Mensche* gheschapen,
om in rijt van noot gebruyckt te werden, zoo zijnse
weder-spannigh tegen *Godts* instellinghe, die deselvige
verachten, of onnoodigh achten. So dat gelijk het
Broodt een *Genees-middel* voor de Sieckte van den
Honger is, niet anders en zijn de *Kruyden* en *Droo-
gen Genees-middelen* voor andere Sieckten.

MONTAIGNE.

(5) Voor eerst, doet my de *Ervarentheyt* haer
vreesse: Want, zo veel my bekenst is, ick en sic geen
soorte van volck zo drae sieck, en zo traegh genesen,
als die onder het gebiedt zijn van de *Genees-konfte*.
Hare gesontheyt selve wert verandert, en bedorven
door de gedwongen maniere van *Leven*. De *Genees-
meesters* en zijn daer mede niet te vreden, dat sy de
Sieckten onder haer geweldt hebben, sy maken de
Gesontheyt sieck, om te beletten, datmen uyt haer
gesach niet en zoude springen.

BEVERWICK.

Wat my belanght, ick kan getuypen, dat ontallijke
van sware Sieckten drae genesen zijn, die ook langen
rijt daarna gesont bleven; ende kenne noch vele, die
haer Gesontheyt, en *Leven* naest *Godt* de *Genees-
middelen* wijten, diese in haer *Kranckheden* van een
goede hant ingenomen hadden. Siet men niet veel-
tijts, insonderheyt oude *Krijgs-knechten*, datse door
versuym van ten eersten verbonden te zijn, in haer
gequetste leden het kour vuur krijgen, ende die dan
jammerlijk af-rotten, of pijnlijk afgeset moeten wer-
den? Dit en heeft niet minder plaets in inderlijcke
Sieckten, die oock d'ick wils door versuym van goede
middelen, gelijk het gemeen volck selve wel weet te
seggen van 't *Pleuris*, om hals brengen, den genen, die
anders gheschapen was door goede hulpe te konnen
genesen. En hier vorens gemelte *Cornaro* verklaert sel-
ve, dat hy met een gezette Maniere van *Leven*, sijn *Li-
chaem*, dat te voren geheel sieckelijck was, seer vele ja-
ren fris en gesont hout. Maer het is een valsche laste-
ringhe, daer *Montaigne* den naem van de *Geneesmees-
ters* mede bekladder, als of sy de Siekten al gaenden
hielen (gelijckmen seyde van on-vrome *Heel-meesters*,
datse, om vuyl-gewin, de Wonde lang open houden)
om deselvige onder haer gesach te houden. Dit plach
wel een kunsjen in de regeringh te wesen. Soo seyde
Appianus Claudius in 't 5. Boeck van de *Historye Livii*,
tot het volck van *Romen*, dat de *Tribunen*, als de on-
vrome *Konstenaers* werck sochten: die mede wilden,
datter alrijt wat ongesonts in de Gemeene-sake wa-
re, op datter yet mochte wesen, tot welkers genesinge
sy van 't Volck zouden gebruykt werden. Dese lesse
had de *Florentijnsche Catharina de Medici*, *Koningin-
ne* van *Vrankrijk* wel ingefogen, een *Vrouwe* (schrijft
de *President de Thou* in 't 49. Boeck sijnre *Historye*)
van een groot sch gemoot, en hooveerdige dertelheyt,
dewelcke door beroerten by haer dickwils verweckt,
en gestilt, dat vordel uyt de algemeene ellende had,
datze dertigh jaren langh al het gesagh over het *Rijk*
na haer troock. Het welck haer oock by groot, ende
kleyn seer dede haten. Maer niet minder hatelijck, ja
een vervloecht stuck zoude het wesen, dat de *Genees-
meesters* genafen, om genesende te blijven. De wijse
en vrome *Seneca* schrijft seer wel in sijn 6. Boeck van
de *Weldaden* op 't 36. Capittel, dat her de grootste
schande voor een *Medicijn* is, *Medicijns* werck te
foecken. Ick heb gesien, besocht, en by de *Siecken*
vergeselschap de vermaerste *Doctoren* van *Vrank-
rijk*, *Italien*, en *Duytslant*: ook hier te lande dickwils
mer de *Heeren Bonnius* ende *Valensis*, *Medicijns* van
den *Prince*, ende andere, van veelderhande slaghe, de
Konfte geoeffent; maer noyt en heb ik in yemant her
minste van sulcken *schelm-stuk* konnen bemercken,
elck de haestighste genesinge voor de grootste eere,
waer op het profijt noot sakelijck volghet, alrijt reke-
nende. Want wie en zoude niet liever driemael zo veel
geven

geven aen een, die in acht dagen konde genesen, als hy betaelt aen een ander, die een Maent werck heeft? Daerenboven kan een Heelmeester de wonde wel wat open en dragende houden, sonder anders deselvig te beschadigen: maer sulcx en kan in de Sieckten niet geschieden, als met merckelijck gevaer van her leven. Want in deselvig staet nauw waer te nemen de Geleghenthey des tijts, die, gelijk Hippocrates, wel vermaent, ras voorby gaet, en derhalven met uytstellen, als Sallustius spreeckt, groote gelegentheden bedorven werden. Laet yemant, die het Pleuris heeft, leggen sonder terstont bloot af te trecken, is hy niet versuymt? En so gaet het ook in andere Sieckten. Derhalven heeft *Cato* wel gefeydt in de bekende versen, dat de Geleghenthey aen 't voorhoofd hayrig, en achter kael is, als eens voorby zijnde, niet konnende wederom gevat werden. Daerom en zal een vroom Geneesmeester noyt tijt laten voorby gaen, om aen Siecken de hulpsame handt te bieden, wel wetende dat de Geleghenthey alle raet te boven gaet, ende op staende voer groote kracht geeft, ghelijck de Poëet *Sophocles* wel seyt in *Philoctetes*:

Καίρος τοι πάντων γυώμων ἴστων,
Πολύ ὠδύ πόνος κρείττον ἀρνύσας.

Maer de Geleghenthey t versuymt zijnde, so blijft ook versuymt de Genesinge. Vele, schrijft *Seneca* op de verhaelde plaets, die de Sieckten vermeerdert, en gegergh hadden, om met grooter eere te genesen, en kondense daerna niet verdrijven, ofte overwonnense met dappere quellinge van de ellendige Menschen.

MONTAIGNE.

(6) Treckense niet uyt een vaste en volkomē Gefonthey een teycken van een groote aenstaende Siekte?

BEVERWIICK.

Hy siet waerschijnlijk op de woorden van Hippocrates, in de derde Kort-bondige Spreucke van sijn 1. boeck, die wy hier eerst sullen stellen, en dan tegens hem uytleggen. De Goede gestaltenisse (seyt Hippocrates) der Kampers, ofte Worstelaers, op het hoogste geklommen zijnde loopt gbevaer. Want sy en kan in die stant niet blijven, nochte ook stil staen. Waermeer sy dan niet stil en staet, en niet beter en kan werden, zo is alleen overig, dat ze tot arger vervalt. Hier en spreeckt Hippocrates, niet van een volkomen Welvaren, ofte een vaste Gefonthey, gelijk Montaigne meent, daer in, na sijn gewoonte, sonder twijffel gevolgt hebbende *Plutarchus*, in sijn boeck van niet te leven volgens *Epicurus*; daer hy aldus schrijft: Het Lichaem is wel dickwils in goede, en hechte gestaltenis; maer een Ziele, die verstant heeft, en kan daer geen vasten staet op maken. Want gelijk in Zee, de Nacht wel een gauw Schipper, zelfs by stilte bekonnemering maekt, (dewijl het toekomstige onseker is:) zo en kan ook het Gemoet, als het Lichaem wel is, en daer op goede hopen heeft, niet sonder kommen en vreesse wezen. Te meerder, alzo het Lichaem niet alleen van buyten, gelijk de Zee, door winde n, en onweder onsefelt en

kan werden, maer voedet noch meerder, en grooter ontroering van binnen: so dat yemant eer zoude mogen hopen goet weder in den winter, als dat hem de Liobamelijcke Gefonthey alrijt zal by-blijven. Want wat heeft de Poëten anders beweeght te zeggen, dat de Menschen waren dieren, die op baren dag leesden, onstantvastige, onsekerere, de bladerē gelijk, die op haer jaer-tijden wassen, en af-vallen, als om aen te wijzen, dat den aert en de gelegenthey van ons Lichaem so veel ellende, schade, en siecken onderworpen was? wiens hooge welvarenthey sy oock ghebeden te vreesen, ende in te trecken. Want de Welvarenthey, schrijft Hippocrates, die tot op het hoogste geklommen is, loopt gevaer. En de Poëet *Euripides* seyt mede in seker vers, dat de gene die onlanghs fris in 't vleysch was, gelijk een Ster uyt de lucht wytegegaen is. Dus verre *Plutarchus*, wiens geslagh voor hem te hebben, en is voorwaer geen kleyne sake. Dan hy en heeft evenwel hier in de meening van Hippocrates niet wel gevat. Want sijn woorden en zijn niet te verstaen, dat simpelick een Goede gestaltenisse gevaerlijck soude wesen, maer alleen die van de Kampers en Worstelaers, wiens Lichamen wel dapper lijvigh en gevoedt, maer daerom niet te gefonder en waren; welke gestaltenis daerom oock van de Wijgerige *Palto* voor onnut geacht wert in sijn 2. Boeck van de Gemeensaken. Het is kennelijck, dat by de Oude, insonderheydt de Grieken, openbare plaetsen van oefenen, onder andere mede van Worstelen geweest zijn. Dese Worstelaers alleen lettende om swaerlijvigh te worden, en hielen niet eens 't gene Hippocrates tot Gefonthey noodigh acht: te weten, Arbeyt, Spijze, Dranck, Slaep, By-slapen, alles matelijck. Maer sy vermoeyden gestadig haer lichamen, en volden haerselven dickwils met gewelt, blijvende tot de middernacht aen tafel: daer den zelfden Hippocrates oock seyt, Veel en schierlijck op te vollen, of te losen, te verbitten, of te verkonwen, of op eenige andere wijze 't Lichaem te bewegen, is gevaerlijck waer na, noch na andere wetten der Gefonthey de Worstelaers niet eens en luysterden, maer een Verckens leven leyden, gelijk *Galenus* van haer schrijft in sijn Vermaning tot de Konsten op't 6. Capittel. Hippocrates dan, sprekende van de Gestaltenis der Worstelaers, seyt, dat deselvede op het hoogste geklommen zijnde, gevaerlijck is. Want al wat op 't hoogste gekomen is, schrijft *Seneca*, dat loopt na her eynde. Hoe een vuur klaerder brant, hoe het eerder uytgaet. De Gestaltenis van de Worstelaers was soo verre van de vaste Gefonthey, daer Montaigne de leere der Geneesmeesters van uyt-leydt, dat se van haerselven beveelt, gronde gaen, indiens niet, gelijk Hippocrates beveelt, ontlast werde. Daer van sullen wy nu de reden verbaalen. De Worstelaers en hadden niet anders voor, als met vele oefeninge, en brassen haer Lichaem wel in den bant te brengen, om een ander te beter onder de voert te werpen, gelijk haer werck was. Hierom plach de Griekische Vorst *Philopæmon* (gelijk *Plutarchus* in sijn leven verhaelt) met de Worstelaers te spot-

ten, datse swaerlijvigh wilden zijn, het welck om yet te doen, en voor de gesontheit hinderlijck was. En *Cato* de Oude (by den selven *Plutarchus*) lachhende met een overgeven vet mensch, seyde, *Hoe kan zoo een Lichaem de Gemeene sake dienst doen, in het welck al wat ruffoben de keel, ende lieffchen is, van den buyck beslagen wert?* Want al is 't, gelijk *Livius* wel leyt, dat stercke Lichamen schijnen bevrijt te zijn voor uytwendige oorzaken: soo werden sy evenwel door haren eygen last beswaert. Nu om een swaerlijvigh Lichaem te makē, wert eerst vereycht vecite van bloet, de stoffe, daer het vleysch uyt groeyt. Waer uyt dan volght, dat zodanigen gestaltenis gevaer loopt. Want als de vaten met spijs, en dranck boyen maten vervolt zijn, dan loopt het sijn gevaer, ofte dat deselve fouden mogen bersten, of dat de ingeboren Wermte zoude komen te sticken, ende uytgeblust te werden: gelijk oock, als *Galenus* beruygt, eenige Wortelaers haestigh gestorven zijn, doen sy tot de hooghste opvolgingh gekomen waren. Maer de goede gestaltenis, gelijkmen sier in de Lant-luyden, die spitten, zaeyen, ende maeyen, is nut en bequaem tot de natuurlijcke wercken, en dat gevaer niet onderworpen; waerom oock deselve niet en behoeft geloft te werden, gelijk *Hippocrates* gebiet van de hooge gestaltenis der Wortelaers. En de reden, die hy daer van geeft, is, om dat deselve niet en kan in die stant blijven, noch oock stil staen. Want dewijl de nature ghestadigh doende is, mer de Spijse te koken, te verdeelen, bloet te maken, en 'tselfde aen het vleysch te hechten, alsser niet meerder aen de valte deelen des Lichaems van doen en is, en dat de aderen gheen plaetse meerder en hebben, om her voorgehouden voedsel te ontfangen, dan valter nootzakelijcken gevaer, ofte van borsten der vaten, of van een haestige doodr. En hier mede meen ick genoegh geseyt te hebben, tegens het verkeert opnemen van *Montaigne*, aengaende het voorseggen der Gheneesmeesters over de goede Gestaltenis.

MONTAIGNE.

(7) Ick ben dickwils genoegh sieck geweest: ick heb bevonden sonder haer hulpe mijn Siekten so wel om te verdragen (ende ick heb byna van alderhande slaghe beproeft) en so korr, als yemant anders, en ick en heb daer niet onder vermenght de bitterheyt van haer drancken. Ick boude de Gesontheit geheel, en vry, sonder regel, en sonder ander leere, als van mijn gewoonte, en believen. Wel hoe! de Geneesmeesters selve laten sy ons wel sien in't geluck, en de langduerigheyt van haer leven yet dat ons soude kunnen te kennen geven eenige kracht van haer Wetschap? Daer en is geen volck, dat haer niet sommige eeuwen beholpen en heeft sonder de Genees-konste, ende dat oock selfs de eerste, dat is, de beste, en de geluckighste; en het tiende Deel van de Werelt en gebruyckte noch niet op den huydigen dagh, ontallijcke volckeren en kennenē niet, die gelonder en langer leven, als wy

doen; ende onder ons, het gemeen volck kan dezelve ghenoech missen. De Romeynen zijn ses hondert jaer gheweest eer sy de Ghenees-konste aennamen: maer deselve beproeft hebbende, joeghen sy die uyt haer stad door toedoen van *Cato*, de Keurmeester van de manieren, die aanwees, hoe lichtelijck men deselve konde missen, gheleest hebbende vijf en tachtentigh jaer, ende doen leven hebbende sijn Vrouwe tot den uyttersten ouderdom, niet sonder Medicine, maer wel sonder Medicijn: want al 't gene dat gesont is voor ons leven kan Medicine genoemt werden. Hy onderhiel, seyt *Plutarchus*, sijn huysgesin in gesontheit (gelijck my dunct) mer den Haes.

BEVERVYCK.

Dat hy de Ghenees-konste heeft konnen missen, daer en behoeft hy niet seer over te roemen, dewijl hy zoo veel klaeght over de selle pijn, die hy dickwils van 't graveel, ende het Colijck gheleden heeft. Hy houdt de gesontheit vry, maer hy en maect niet dat sy haerselven vry houdt van Siekten. Maer dit meent hy al wat te seggen te hebben, dat de Gheneesmeesters selve, noch met gezont, noch met langh leven, de macht van hare Konste en bewijzen: waer door gezeyt wert, die aen andere hulpe bieden, haerselven niet en konnen helpen.

Ἄλλων ἰατρῶς, αὐτὸς ἔλκυσι βρῦων.

Ons Iob besorght een ander lijf.

Maer selfs is hy van sweren lijf.

Dan *fulcx* is te verstaen van sodanige Geneesmeesters, die meer op de wellust, als op haer gesontheit letten, ende de wetten, die se een ander stellen, zelfs eerst overtreden. Een zeker Geneesmeester *fulcx* hem voorgeworpen zijnde, gaf voor antwoord: *Ghy hoort my raden 't gene de Genees-konste bebaeght: maer ghy siet my doen 't gene de Geneesmeester bebaeght.* Even kluchtig is 't dat den Bilschop *Guevara* verhaelt in 't eerste boeck van sijn Spaentche brieven (die in vele talen overgezet zijn) van een Geneesmeester, die hy in sijn sieckte ginck besoecken, en hem vant in de Koortse leggen sweeten, ende niettemin Wijn drincken, ende hem daer over vragende, om wat reden hy hem in sijn sieckte *Endivye*-water voor-geschreven, en den Wijn verboden hadde, die hy nochtans zelve dronck: mer deze uytvlucht ontsnapte, Dat den oppersten Leermeester *Hippocrates* alle sijn Nakomelingen op straffe van verdoemenis belast hadde, haerzelven mer water uyt de Druyven geperst, ende andere mer water uyt de groene Kruyden overgehaelt, te genezen. Hier op en slaet niet qualijk een Griex dicht van *Macedonius*, roerende sonder Siecken, die hem beklaeght, dat de Geneesmeester, hy in de Koortse leggende, de Wijn wech dede nemen, ende hem alleen toeliet Water te drincken, daer nochtans (gelijck *Homerus* leydt, ende seker *Ioffrou* oock haren Geneesmeester, die het mede

de niet met de voet en stiet, eens voor antwoord gaf) een tughjen wijns het hert versterckt, ende verheught.

Χθίζον ἔμοι νοσέοντι περισσολο δῆι ἄνηρ
 Ἰήρος ἢ πάων νέκταρ ἀπειπάιδρ.
 Εἶπε δ' ὕδωρ πίνην ἀνεμώλι, εἰ δ' ἐδιδάχην
 Ὅτι μὲν μερόπων οἶνον Ὀμηρὸς ἔφη.

*Febre laborantem Medicus me ingressus hostis,
 Vixque ingressus, ait, tollite vinum ocul.
 Tantum indulsit aquam misero miser ipse, nec audit
 Quod vinum esse hominum robur Homerus ait.*

De wijsgerige Diogenes (gelijk Laërtius schrijft) plag heel verstoort te wesen op de ghene, die voor de ghesontheyt offerden, en in 't offeren selve tegens de ghesontheyt aten. En het is voorwaer een slechte saeck tegens sijn eygen voorstel te gaen, en datmen andere wel kan vermanen, en afraden van 't gene de ghesontheyt schadelijck is, ende sijn selven van de Wellust so verre laet innemen, datmen de geboden van de konst, diemen geleert heeft, door groote onachtsaemheydt versuymt. Hier van spreekt een ander Griecx Poët Philemon aldus:

Τεκμήριον δὲ, ὅτι ἰατρὸς οἶδ' ἐγὼ
 Ὑπὲρ ἐγκρατείας πῖς νοσῶσιν ὁ σφόδρα
 Πάσις λαλῶντας. εἴτ' ἐὼν παίδωσί π,
 Αὐτὸς ποιῶντας πάνθ' ὅσ' ἐκείων τότε Εἶπερς.

*Ipse Medicorum mos aperte id arguit,
 Hos predicare plurimis verbis scio
 Agris, quibus medentur, abstinentiam:
 Ipsosmet at, si sua valetudo labet,
 Audere facere, quae vetabant ceteris.*

Het is berispelijck, seyt D. Cato, dat een Leer-meeſter door sijn eygen schult overnyght wert, en dat sijn leven met de leere strijt: gelijk oock andere in andere Konsten haerſelven daer over berispelijck maken. Ia het is in desefvige veel schandelijcker, als in andere. Want (seyt Cicero in 't 2 boeck van sijn Tusculaensche Vragen) gelijk yemandt, die hem voor een Tael-meeſter wergaf, selver qualijck sprack: ofte indien by een valsche stem hadde, die een goet Sanger socht te wesen; soo veel te meerder schande soude behalen, indien by daer in miste, waer in by voor-gasfich selven wel op te verstaen: so is oock een Philosooph, in de maniere des levens hem wergrijpende, soo veel te arger, dat hy in de Deyght (daer van by een meeſter wil wesen) hem te buyten gaet, en, de konste des Levens voorstellende, selfs in 't leven dwaelt. Het eyghen kan

mede gefeydt werden van zommige Geneesmeesters, die haerſelven, met Medea beter wetende, ende arger volgende, en slaven makende van gulfigheyt: welckers ongematigheyt, ende ongebonden Leven evenwel niet en kan, noch en behoort geleydt te werden op de swackheydt van de Konste. Waer van de Roomſche Historie-schrijver Ammianus Marcellinus, miſſchien fiende op de verhaelde plaers van Cicero, schrijft deze woorden: Een Tael-meeſter heeft altemet qualijck gesproken, een Sanger slecht gefongen, een Medicijn den rechten Genees-middel niet getreft: maer daerom en is de Tael-konste, de Musijck, de Medicijne niet te berispen. En gelijk alsulcke Genees-meeſters om een kort leven spelen: zo sietmen dagelijcx dat andere, die wel en na Konste leven, al is 't oock datse zelve van gematigheyt, en gestalrenisse teer en swack zijn, niettemin tot hoogen ouderdom geraeken. Van den grootē Geneesmeester hebben wy hier voor verhaelt, dat hy sijn natuerlijcke slappigheyt zoo overwonnen, en door goeden regel nyt de Konste zo verbeterd had, dat hy iris en gezont, zeventigh jaer out geworden is. Het gene Plutarchus aenwijst, dat vele swackeen sieckelijcke personen, die door 't onderhouden van de werten der Genees-konste, een gezont en lang leven leyden, wert van beyde de Princen der wijsgerigen Plato, en Aristoteles bewezen, met het exempel van eenen Herodorus, dewelcke al was hy zo onsterck van naturen, als yemant, diert sijnen tijde leefde, zo schoot hy evenwel door hulpe der Genees-konste, en goede maniere van leven, zoo hoogen top, dat hy de hondert jaer haelde. Het en gaet oock zo vast niet 't gene Montaigne zeyt, datter geen volk en is, 't welk haer niet zommige eeuwen zonder de Genees-konste behoepen en heeft, oock zelfs de eerste: dewijl wy lezen, dat van alle outheyt by de Ioden, Chaldeckers, Assyriers, Egyptenaers, Grieken, en andere die Konst in groote achttinge is geweest. En wat is 't te verwonderen dat de Barbarische volckeren langen tijdt zonder Geneesmeesters zijng geweest, dewijl sy mede geen kennisſe gehadt en hebben van andere Konsten, en Wetenſchappen, dienende tot onderhoudinge van 't Leven, en opweckinge van den Geest? Het en streckt oock niet tot kleynigheyt, of verachttinge van de Konste, datze by zodanigen niet aengenomen en is geweest: maer wel tot haer eere en heerlijckheyt, datse alrijt by de wijſte en treffelijckſte in zonderlinge achttinge gehouden is. De Griekſche Strabo verhaelt in sijn 16 boeck, dat de Indianen eertijts geen Konste zo neerstigh en leerden, als de Medicijne: ende dat onder de Duytsche wijsgerigen vele Geneesmeesters waren, die met groote liefalligheyt by 't volck onthaelt warden.

Dat het gemeen volck, of oock de Huyſluyden de Geneeskonste zo niet van doen en hebben, is oorſaek dat haer gelegentheydt niet toe en laet om zo ongebonden te leven, en dien volgende geen oorſaken der sieckten

siekten te vergaderen. En wat belangt de Romey-
 nen, die wy lezen, dat haer zes hondert jaren zonder
 de Genees-konste beholpen hebben, en yt haer stad
 ghehouden zijn, door raet van den Borghemeester
Cato, ghelijck *Plinius* beschrijft in 't 29 boeck van
 sijn Natuerlijke Historie op 't 1 Capittel; de ant-
 woordt hier teghen is yt *Plinius* zelve te halen, te
 weten, datse wel zonder Ghenees-meesters gheleest
 hebben, maer niet zonder Ghenees-konste, ghelijck
Montaigne selds mede van *Cato* bekennt, dat hy sijn
 huysghesin in ghesontheydt, ghelijck *Plutarchus* seyt,
 onderhiel met den Haes. De ghemelte *Plutarchus*
 schrijft in 't leven van dezen *Cato*, dat hy ghelezen
 hebbende in de Brieven (die noch in wezen zijn) van
Hippocrates, hoe hy met groote gaven ghenoodicht
 zijnde om te komen by den grooren Koningh van
 Persen, *Artaxerxes*, voor antwoord gaf, dat hy nim-
 mermeer sijne Konste zoude in 't werck stellen voor
 de Barbaren, (zo noemden de Grieken alle andere
 Volckeren) en de vyanden van de Grieken; daer yt
 seyde, sulcks eenen alghemeenen eedt van al de Ge-
 nees-meesters te wezen, ende vermaende derhalven
 sijnen zoon dezelve te vlieden. Hier over is noch
 een stuck van den brief te lezen by den ghemelten
Plinius, van dezen inhoudt: *Soon Marcus, ick zal van*
de Grieken 't sijner tijdt seggen, wat ick te Athenen onder-
socht hebbe, ende dat het goedt is haer scrijften in te sien,
maer niet vast te leeren. Wanneer dat volck haer scrijften
zullen overgeven, dan sullen sy alles bederven; ende dan
noch meerder, als sy haer Genees-meesters hier zullen zen-
den. Sy hebben onder haer ghesworen, al de Barbaren door
de Genees-konste om te brenghen. Ende dat doense noch
om loon: op datse te beter betrouwt souden werden, en even-
wel zouden moghen van kant helpen. Sy houden ons oock
voor Barbaren, ende bekladden ons noch leelijcker, als an-
dere, den naem van Vuylicken gevende. Ick heb u de Ge-
*neesmeesters verboden. Hier op vraecht nu *Plinius*, Wat*
dan? Zullen wy gheloooven, dat van hem de nutste saeck
verdoemt is? Voorwaer in 't minste niet, want hy voeghter
by, door wat Geneesmiddel hy sijn selven, en sijn huysvrouw
tot een hoogen ouderdom ghebracht heeft. Dat schrijft
**Plutarchus* te wezen, nimmermeer hem te gewinnen*
tot Vasten, ofte hem te onthouden van Spijse, te ge-
bruuycken Moes-kruyden, ende Vleych van een
Endtrogel, ofte van een Duyf, ofte van een Haes:
want dat 't selfde lucht was, ende bequaem voor de
Siecken: behalven nochtans datse in de gene, die de-
selvige eten, veel droomen veroorzaken. Met deze
Geneesmiddel, ende die Kost, zeyde hy, sijn zeiven
ende sijn huysghesin in ghesontheydt ende sterckte te
onderhouden. Maer daer in schijnt hy niet (ghelijck
**Plutarchus* wijselijck aenmerckt) de gramschap der*
Goden ontvlucht te zijn. Want al is hy selds, door
een zonderlinge stercke nature, wel oudt gheworden,
zoo heeft hy sijn huysvrouw, ende zoon verloren,
ende met zoodanighen maniere van Leven half door

ghemest. Want de Kost, die hy aenprijsft, niet als
 grof, ende onzuiver bloedt en maectt, ghelijck van
 elcx 't sijner plaetse aenghewezen is in den *Schat der*
Gesontheyt. Daerbeneffens indien *Cato* noodigh ach-
 ten tot de ghesontheydt eenige middelen te gebruy-
 ken, waerom dan veracht de gene, die haer op dezel-
 vige verstonden, ende beter zouden kunnen voor-
 schrijven hebben, als by zelve ghebruyckt heeft? De
 Oude, zeydt *Plinius*, en verdoemden de Saeck niet,
 maer de Konst. Ende zoo sietmen oock, datse recht
 tegens de Konste aengingen. Maer indien de Griek-
 sche Gheneesmeesters haer zoo ghedraghen hebben,
 ghelijck *Cato* haer opleyde, ofte 't volck alleen wijs
 maecte, zo en is 't niet te verwonderen, dat sy voor
 de zoodanige, als voor wreede Beuls zijn verschrickt
 geweest. Maer de Romeynen hebben evenwel daer
 na noch de Geneesmeesters aengenomen, ende dezel-
 vige grootelijcks vereert. *Suetonius* schrijft dat *Jul-*
ius Caesar, al de Geneesmeesters, die in de Stadt wa-
 ren, 't Borgerfchap van Romem geschoncken heeft:
 het welck doen ter tijdt een zeer groote eere was, ge-
 lijck *Tacitus* ghetuyght. Voor *Antonius Musa*, om
 dat hy den Keyser *Augustus* gheluckelijck ghezezen
 hadde, heeft het volck van Romem een beeldt opghe-
 recht, ende hem veel andere eer aenghedan. Dat
 dezen *Musa* den eersten Gheneesmeester zoude ghe-
 weest hebben, die yt Griekenlandt te Romem ghe-
 komen is, schrijft *Guevara*, in sijnen Spaenschen brief
 aen *Dr. Melgar*. Dan hy en heeft die rekeningh niet
 wel ghemaectt. Want *Augustus* is van *Musa* gheze-
 zen, in het jaer van de bouwinge van Romem, zeven
 hondert een ende dertigh: ende *Plinius* ghetuyght
 dat den eersten Gheneesmeester yt *Peloponnesus* te
 Romem quam, in 't jaer vijf hondert vijf ende dertigh,
 ende dat hem Borghers vrygheydt, ende vrye
 huysruer ghegeven is. Maer het is oock zo zeer niet
 te verwonderen, dat het wildt, ende woest Volck
 van Romem, en die al haer werck van den Oorlogh
 maecte, de Genees-konste wat laer aenghenomen
 hebben, dewijl *Cicero* in 't boeck van sijn Tusculaen-
 sche Vragen, sulcx mede klaeght van andere Konsten
 ende Wetenschappen, ja van de *Philosophye* zelve, die
 hy schrijft, dat tot sijnen tijdt toe onder de voet ge-
 leghen heeft, zonder eenigh licht van de Latijnche
 letteren. Hier heeft *Cato* mede dapper toe geholpen.
 Want hy al oudt zijnde, quamender voor *Ambassa-*
deurs, yt den naem van de Atheniensers, *Carnea-*
des, ende *Diogenes*, te Romem, om te verzoeken,
 datter yet afgheschaft zoude werden van 't ghene,
 daer sy op ghefelt waren. Terstont ginck al de
 leerzaamste jeught die Mannen hooren, met groote
 verwonderingh over dezelve inghenomen zijnde.
 De aerdigheydt van *Carneades* inzonderheydt,
 dewelcke groote kracht hadde, ende geen minder
 naem, alzo hy treffelijcke ende gunstige toehoer-
 ders kreegh, vloogh; als een windt, door de Stad-
 ea

en de spraeck gingh, datter een Griek, tot verwonderingh uytmuytende, alles versachrende ende treckende, de Jongelingen een wonderbare liefde inghestort had, waer door sy vergetende alderhande ander vermaek, als rasende tot de *Philosophye* gedreven wierden. Doen dese saek de andere Romeynen wel beviel, ende sy garen sagten, dat de leught haer in de Grieksche letteren oeffende, en met deftighe mannen omgingh, *Cato*, so dra den lof van de Grieksche wetenschap haer door de Stad began te verbreyden, en was niet wel te vreden, vreesende dat de Ionckheyt haer sinnen daer te seer opstellen soude, ende de eere van Wel te spreken kiesden voor Wel te doen, ende in den Oorlogh te gaen. Maer als de besaemtheyt van die twee Wijsgerige inde stad noch meerder aengroeyde, en dat hare gesprecken, een deftrigh man *Aquilius*, die sulcx selver verlochth hadde, in den Raedt uytleyde, soo was hy van gevoelen, datmen de Wijsgerige een eerlijck afscheyt behoorde te geven: en in den Raedt komende, beschuldighden hy de Magistraet, dat de Ambassadeurs, die haer alles lichtelijck konden wijs maken, so lange op antwoord wachten, en datmen haer ten eersten behoorden af te vaerdighen, op dat sy in haer Scholen gekeert zijnde, mochten reddden voor de Grieksche Jongelinghen, en dat de Romeynsche haer wederom mochten begeven, gelijk als van te voren, om de Wetten, en Magistraet gehoorsaem te zijn. Dit dede hy, niet dat hy gestoort was op *Carnades* (gelijk sommige meenden) maer om dat hy de gheheele *Philosophye*, en al de Grieksche geleertheyt uyt grootheid met de voet stiet. Als die selver oock den wijfen *Socrates* voor een snapper, en oproerigh mensche uytleyde, gelijk of hy gepooght had in alderley manieren sijn selven meester te maken van sijn vaderlant, de borgery leeringen, die regel recht regens de wetten streden, instampende. De schole van den Orateur *Isocrates* belacchende, seyde dat de toehoorders by hem out wierden, als of sy in 't ander leven souden pleyten, en de konsten gebruycken. Willende sijn soon van de Grieksche letteren trecken, gebruyckten al te hevige tael voor dien ouderdom, als voorzeggende dat de Romeynen, wanneer sy met de Grieksche wetenschappen souden besmet wesen, haer rijk zouden verliezen. Maer dat sijn quade spooch (zeyt *Plutarchus*) is getoont ydel te wesen, op dezelve tijdt, doen de Stadt op den hooghsten trap verheven werde, als sy haer gantsch begaf tot de Grieksche onderwijfinge, en Wetenschappen. Maer wat zullen wy van deze man zeggen? Hy die de Grieksche letteren aldus veracht, heeft dezelve noch geleert, doen hy al tot hoogen ouderdom ghekomen was, gelijk de gemelte *Plutarchus* getuyghet. Maer dit zal mede wel licht by hem gedaen zijn, om dat hy de Rechters in 't ander leven, *Aacus*, *Minos*, en *Rhadamantibus*, die allegader Griekken waren, te beter tael, en antwoord souden kunnen geven. *Cato* is een vroom man gheweest,

maer van vremde sinnen, gelijk uyt sijnen handel zoud konnen bewezen werde, indien ick de wegh wilde ingaen, die *Cicero* betreet in zeker gespreck tegens den jongen *Cato*. Maer alzò zulx hier eygentijck niet dienstigh en is, zo zullen wy *Cato* hier mede laten rusten. Gelijk dan het gebruyck van een dienstige zake om 't misbruyck niet en behoort wechgenomen te werden, waerom oock de wet-gever *Licurgus* by niemant veel lofs behaelt en heeft, dat hy om de Dronckenschap, die de Wijn in vele veroorzaect, alle de Wijngaerden uyt liet roeyen: So moeten oock de gebreken van de gene, die eenige Konst by de hant nemen, de weerdigheyt van dezelve niet verminderen. Maer een vroom, geleert, ende ervaren (deze drie moeten een gezelschap maken) Genees-meester, dient onderscheyden te werden van den genē, die *Hippocrates* gelijk by een Camerspeelder, dewelcke de persoon van een Genees-meester na speelt. Soodanige wat quaer Latijn in 't School gheleert hebbende, ende niet veel meerder uyt de Academye dragende, meenen dat het genoeg is, als sy eenen fraeyen Promotye-brief voor haer gelt mede brengen, gelijk of die den brief haer zo wijs en geleert maecte, als de letteren, volgens den gewoonlijcken stijl, wel inhouden. Hier toe geeft veel oorzaeck de lichtveerdigheit van sommige Professoren, inzonderheyt in Vrankrijk, daer sy veeltijts in de mont hebben, *Laet ons het gelt nemen, en den Esel wederom in sijn vaderlant senden.* Yemant zo gepromoveert zijnde, als hy de Stadt uyt redc, ontmoetede een van de Professoren, dien hy (uyt spot dat hy zo licht gepromoveert was) vraeghde, *Of hy sijn paert mede promoveren wilde?* Waer op den anderen oock niet verlegen stont, en antwoorde, *Wel ja, Geeft maer gelt. Hebben wy den Esel kunnen promoveren, die daer op sit, wy sullen oock 't Paert wel kunnen promoveren.* Maer dat sy de werten volgden, die haer gegeven zijn, daer en soude niemant kunnen doorgaen, als die volkomen bequaem was. Ick hebbe te *Montpellier*, een plaets van eenige hondert jaen zeer vermaert inde Genees-konste, met groote verwonderingh gesien, dat een drie dagen na malkanderen stont om sijn *Theses* te beweren, en zeer weynig antwoorde, dat te pas quam, en evenwel daer met een goude ketting om 't lijf, wel heerlijck, maer, na mijn oordeel, niet eerlijck, de murs op 't hooft kreeg. Die maer de schaemte uytstaen wil: die kan daer roe geraken. Een Advocaet van dese stad, die sijn *Examen*, of Proef, met eeren wel konde uytstaen, van de Professoren te *Orleans* gevraegt zijnde, waer van hy wilde geexamineert wesen, antwoorde seer aerdigh met de woorden (te lezen by *Tacitus* i. *Annal.*) van *Tiberius*, als men hem na de doot van den Keyser *Augustus* vraegde, wat deel van 't Rijk hy voor hem begeerde? *Dat het niet eerlijck en soude wesen voor sijn beschaemtheyt, wat te kiesē, of te verwerpen van 't gene, daer hy liever had in 't geheel afontslagen te wesen.* De Professoren dese antwoordt wonder wel bevallende, oordeelden hem bequaem,

quaem, ('t welck haer de minste moeyten was) son-
der yet vorders t'ondervragen: en gaven hem Brie-
ven, dat hy, sonder in 't minste eens te missen, seer
wel geantwoordt hadde. Als hy vrolijck was, ver-
telde hy dit alles selve, en las de Brieven met groot
vermaeck de Gasten voor. In mijnen tijdt geschie-
den een *Examen* te *Caen*, weerdigh om alhier uyt-
ghelacchen te werden. Op d'eerste vraegh, *Wat de*
Koortse was? antwoorden de *Candidaet*, *Een ongematig-*
heydt in de Lever. Wat ongematigheydt? Hier stont
hy en keeck met de mont vol tanden, maer die niet
van malkander en ginghen, tot dat hem nader ghe-
vraeght werde, *Een heete, koude, vochtige, ofte drooge?*
Doen quam hy gheheel te paert, en raden juyft *een*
heete; als of hy wel in *Fernelio* gelefen hadde, dat de
kouw, beven en schudden van de Koortse, eygent-
lijck noch geen Koortse en was. Om dat de goede
Professoren (die al na 't gelt haeckten) sagen, datse
wat te bysonder gegaen hadden, so quamense tot
wat gemeender, en vraegden, *Wat is een Sieckte?* Hier
quam juyft te pas 't gene hy in 't Schip onderwegen
in den *Dictionarij* gheleert hadde, *Malade*, meenende
Maladie te seggen. Sy stonden geheel verwondert,
dat een Hollander in weynigh Maenden soo in het
Fransch geoeffent was, ende hadde hy wat meerder
willen gheven, sy fouden hem wel lichtelijck beyde
in 't Fransch, en in 't Latijn gepromoveert hebben.
Diergelijck is te Leyden gebeurt, van een Student,
die over 't H. Nachtmael gevraeght zijnde in La-
tij, wat dat *Panis* beteyckende, gaf voor antwoord,
Broode. Maer onsen gEsel voldede in den prijs, 't gene
in sijn antwoordt te kort quam. Desen nieuwen
Doctor nu niet meerder in Vranckrijck wetende uyt
te richten, tijt op de Reys, geheel moey met de Ring
aen de voorste vinger. T'huys komende, wert van
Vaertjen, en Moertjen gewillekomt, verblijt zijnde,
dat haer gelt so wel bestet was, al de Buyren zijn op
de been; de Min komt van 't landt loopen, en krijt
snor en quijl van blijdschap, dat haren *Ienefaes* sulc-
ken geleerden man geworden is. Terstont wert hy
by dit Volcxken voor de beste *Doctor* van de Stadt
uyt-ghekreten. De Boecken, die leggen achter de
kist, en ruymelen vast hol over bol met de Rotten,
en Muysen. Hy denckt by sijn selven, als hy juyft
eens in hooghe gedachten opgetrocken is. *Dat alles*
onderhouden wert met diergelijcken, daer het uyt ontstaet;
waer uyt hy een geleert besluit treckt, dat de gene,
die sonder Boecken, oft Studyen, *Doctor* geworden
is, hem oock daer in wel sonder deselvighe lichtelijck
sal kunnen staende houden. Aldus kommen tot de
Fransijck. Maer boeren sta by!

Dan 't gene nu verhaelt is, gaet de Personen aen,
maer niet de Genees-konste, dewelke de treffelijckste
van alle zijnde, om d'onwetenheynt van sommige, die
haer oeffenen, voor een van de slechtste gheacht
wert, ghelijck *Hippocrates* al op sijnen tijt mede ge-

klaeght heeft. En als sy in foodanige handen valt,
dan foudemen met *Montaigne* mogen bekennen, be-
ter te wesen gheen raet te ghebruycken, als die van
sulcke ghegeven wert. Dan de goede en zijn daer-
om niet te minder. Om die te hebben, en tegens het
verhaelde misbruyck te versien, isser een loffelijck
ghebruyck in sommige Steden, en veel in Vranck-
rijck, dat geen *Doctor*, waer hy oock soude mogen
ghepromoveert zijn, toegelaten wert de Konste te
oeffenen, voor al-eer hy wederom by de Genees-
meesters van de plaets wel ondervraeght, en voor
bequaem gekeurt is. Ick versta dat in Spaengien de
gene, die al nauw na haer Wetten ondervraeght, en
daer op gepromoveert zijn, haer Brieven niet eer-
der en krijghen, voor sy noeh twee jaer met haer
Meesters by de Siecken gaen. Die van Italien en
binden het daer niet aen: maer seiden werdt daer
yemandt gepromoveert, die niet alle daegh by de
Professoren in Huys proef gheeft van sijn weten-
schap, ende haer in de Practijck volghet. Het welck
nu mede te Leyden, tot groot voordeel van de Ge-
meene sake also in 't werck ghestelt wert. *Reuchas*,
Koning van Schotlandt (gelijck *H. Boëthius* schrijft
in 't 2. Boeck van sijn Hiltorie) verstaen hebbende,
datter veel siecken, en ghequersten door onweten-
heydt van de Genees-meesters om hals quam, en
verboodt op den hals, dat niemant daer voor uyt-
gaen soude, als die wel ervaren was. Dan dit kan al
voorkomen werden, by elke *Magistraet* in haer
Stadt, en noch veel gevoelijcker in de Academyen,
als de Professoren niet en treden buyten de palen,
die haer wel gestelt zijn, en daer op alleen aen-
nemen de gene, die sy geleert, en bequaem vinden.

MONTAIGNE.

(8) Gelijck die van Arcadyen, seydr *Plinius*, alle
Sieckten genesen met Koe-melck: ende die van Li-
byen, schrijft *Herodotus*, genieten door de banck een
sonderlinge gesontheydt uyt dese gewoonte, die sy
hebben, dat sy haer kinderen, wanneer vier jaer
geworden zijn, branden de Aderen, van 't Hooft, en
den Slagh van 't Hooft, waer door sy alle Sinckingen
den wegh af-snijden. En de Huys-luyden hier te
Lande, en besigen in alderhande Sieckten niet anders
als de sterckste Wijn, ghemenght met veel Saffraen
en Kruyt, alles mede met gelijck geluck. En om de
waerheydt te seggen, van alle die verscheydenheynt
en brabbeling van Ordonnantien, wat ander eynde
ofte werckinge, als den Buyck ledigh gemaect: het
welck duysent Hof-kruyden kunnen doen? En wat
weet ick, oft al dienstigh is, 't gene sy seggen; en of
onse Nature niet van doen en heeft het verblijven
van hare Vuyligheynt tot een seker mate, gelijck de
Wijn op sijnen Moer leydt om goet te blijven.

BEVERVYCK.

Het is waer, dat *Plinius* in 't 25. Boeck van sijn
Natuurlijcke Hiltorie op 't 8. Cap. schrijft, hoe die
van

van *Arcadyen*, geen Genees-middelen en gebruyken, maer alleen Melck ontrent de Lenten, om dat de Kruiden, op die tijt van sap meest swellen, ende de uyre een genesende kracht uyt de weyde wert aengebracht. En sy drincken Koeye-melck, om dat de Koeyen alderhande Kruiden eten. Is dat wel anders, als een Genees-middel gebruyckt? So kanmen oock een Kint doen suyveren, als men de soghende Vrouen Purgatie ingeeft, want de kracht gaet selver oock in 't soch. Maer de Koeye-melck en kan evenwel in alle Sieckten niet bequaem wesen. *Herodotus*, in 't 4. Boeck van sijn Grieksche Historye op het 187. Cap. verhaelt van de *Libyers*, dat sy haer kinderen, wanneer se vier jaer oudt geworden zijn, de Aderen van 't opper-hoofd branden met ongewasschen Schaeps-wolle, sommige de Aderen in den slaep van 't Hoofd, en dat om dese reden, op dat de Sinckingen uyt het Hoofd vallende, haer nimmermeer en souden beschadigen. En *Herodotus* voeghter by, dat de *Libyers* wel de Gesontte zijn van Lichaem, onder alle de Menschen, die hy kent; maer niet te kunnen seggen, dat het daerom is. Voorwaer laet het tot de Sinckingen helpen, daer het voor gedaen wert, gelijk ick 't selfde oock in Italien geluckelijck sien doen hebbe: soo en kan het immers niet helpen in andere Siekten, die met de Sinckingen gantsch niet gemeens en hebben. Ende is 't voor de Sinckingen goet, het is wederom voor wat anders quaet, ghelijck *Hippocrates* in sijn Boeck van 't Zaer schrijft, van de gene, die ontrent de ooren gesneden zijn, dat haer Zaer weynigh, slap, en onvruchtbaer is, door dien dat het meeste-deel van het Zaer uyt het Hoofd voor-by de Ooren in 't Ruggen-morgh loopt, welcken wegh, het gesneden, tot een roof gebracht zijnde, harder geworden is. Wat de Boeren belangt, wanneer sy Koude Sieckten hebben, en mer Winden ghequelt zijn, datse dan met voordeel de sterckste Wijn met veel Safran, en Kruyt besigen, kan ick genoegh toestaen. Hoewel dat de Safran te veel ghebeficht, groote hindernisse by kan brengen, gelijk ick elders breeder aangewesen hebbe. De Vrouwen zijn hier te Lande oock terstont in de weer, om heete Wijn, mer Suycker en Kruydt in te geven. Maer wie sal seggen, dat dit oock goet is in brandende, ja rasende Koortsen, in Pleuris, Squynancye, en andere Ontstekingen? En dat wert evenwel by haer soo al sonder onderscheydt gedaen, en de Luyden stervende, dewijl niemant haer en seydt, dat de Wijn de Sieckte vermeerdert heeft, so gaense op een ander tijdt in die onwetenhey al voort. Ick en meene niet, darter yemandt so onverstandigh is, die niet en siet, wat het scheelt, wie de Genees-middelen, ofte yet dat ingegeven wert, bestiert. En dat *Montaigne* vorders seydt, hoe met al het ghene, de Genees-meesters voorschrijven, anders niet uygerecht en wert, als dat sy de Siecken te kamer doen

gaen, strijdt tegens de gemeene kennisse, en blijkt wel anders uyt de Genees-middelen, die wy in den *Schat der Onghesontheydt* by-brengen. Dat oock de Nature op een sekere maer (ghelijck de Wijn de Moeren) de Vuyligheydt, daer al uyt is, dat voedsaem was, soude van doen hebben, is mede onghelooslijck. Dit wert, na mijn oordeel, beter gevat by den Keyser *Claudius*, (hoewel nergens na de wijste van sijn Moeders kinderen) die, so verre is het daer van daen, dat hy toegestaen soude hebben, de dicke Vuyligheydt in de Darmen op te houden, dat hy een Gebodt (ghelijck *Suetonius* beschrijft) wilde laten uytgaen, waer by een yeghelijck verlof kreeg om eenen Wint over Tafel te laten springen, door dien bevonden was, yemant in groot gevaer geweest te zijn, die hem te langh in-ghhouden hadde. Dese goeden Keyser volghde misschien de leere van de alderstatichste Wijgerige, *Stoici* genaemt, dewelcke, ghelijck *Cicero* schrijft in sijn Brieven, seyde, dat de *Veeften* alsoo vry behoorden te wesen, als het *Rijpen*. *Quansuys*, denck ick, om datse beyde van een stoffe waren; sonder te letten op het onderscheydt van haer oorspronckelijcke plaets, die verscheyden is, en derhalven sy oock niet even edel. Maer laet ons nu hooren hoe hy dit noch soeck te bevestigen.

MONTAIGNE.

(9) Men siet dickwils dat Gesonde Luyden onvoorsiens aen het Braken, ofte den Loop vallen, en veel Vuyligheydt losen, sonder eenige voorgaende noot, ofte navolgende baet, ja met verargingh, en schade. Het is van den grooten *Plato*, dat ick onlanghs gheleert hebbe, hoe van de drie foorten der Beweginghen, die ons aengaan, de laetste, ende de archte is de gene, die geschiet door Purgatiensende dat gheen Mensch, indien hy niet sot en is, deselve behoort te gebruycken, als in de uytterste noot.

BEVERVYCK.

Onsen grooten, ende meerder-ghemelten Leermeester *Hippocrates*, sal hier van reden geven in sijn derde Kort-bondige Spreucke, In 't beroeren van den *Buyck*, seydt hy, ende in 't overgeven van sels komende, indien sulcks ghepurgert wert, als gepurgert moet wesen, dat helpt, ende wert lichtelijck verdragen: soo niet, dan valt het in tegendeel uyt. Ick en sal geen exempelen by-brengen uyt de Genees-meesters, die by *Montaigne* verdacht souden mogen wesen, maer een uyt den Hoogh-gheleerden *Cicero*, in een Brief aen sijn Huysvrouw, Ick hebbe, schrijft hy, te nacht, loutere Gal uyt-gheworpen, terstont ben ick soo verlicht geweest, als of yemandt uyt den Hemel my wat in-ghgeheven hadde. De Nature is soo eldel, dat, al 't gene sy voortgebracht heeft, sorchvuldichlijck onderhoudt, ende het gene *Cicero* hier seydt, dat uyt hare kracht in hem geschiet is, sulcks doet de Konst in andere: ende dat is het werck van een goet Konstenaer alleen te purgeren, dat gepurgert moet wesen, ende dan helpt het

het, ende de Siecken zijnder door verlicht: maer indien yemandt, 't zy braeckr, ofte afgaet, en 't gene looft, dat niet gelooft en dient, sulcks verargert hem, ende en doet niet als schade. Ende al is 't, dat *Plato* in *Timeo* seydt, onder de drie soorten van Bewegingen, de Purgatie de quaetste te wesen, soo en verbiedt hyse evenwel niet volkomenlyk, maer houdt haer niet dienstigh, als in tijden van noodt. Het welck al de Genees-meesters oock toestaen. Want die een wel-ghestelt Lichaem wil purgeren, die sal het beschadighen: alsoo de Purgatie gheen quade Vochtigheden vindende, de goede, ende ghesonde wech-neemt. Waer door het Lichaem van sijn bequaem voedsel berooft, en dien volghende slapper werdt. Maer de Vochtigheden, die, ofte door menichte, ofte ongematigheydt de Nature lastigh vallen, en moeten niet opgehouden, maer ten eersten gelost, ende het Lichaem alsoo ontlast, en ghesuyvert werden. Want indien, 't welck het gemeen Volck oock wel verstaet, eenigh van d'uytwendige Lidmaten bedorven zijnde, niet en is te helpen, als met af-setten, om te beletten dat de bedervinghe niet voort en kruypt: wie soude dan kunnen gelooven, dat de Nature haer met stinckende Vuyligheydt onderbiel, ende dat deselvige, om geen besmettinge aen de goede Vochtigheden mede te deelen, niet en diende terstont uyt-ghedreven? Ende ghelijck niemant niet liever met Seep en Asch (want dese ghelijckenisse ghebruyckt *Plutarchus*) sijn Linden laet uytwaschen, ende schoon-maken, al komt her daer door wat te slijten, als dat het in de vuyligheydt soude vergaen: so is 't oock veel beter, dat de ongesonde Lichamen, ende die met quade Vochtigheden vervult zijn, ghesuyvert werden door een Purgatie, al isse juyt soo heel sacht niet, dewijl eenen harden quast een scherpen Beytel toekomt, als toe te laten, dat het edelste van alle de Lichamen door inwendigh quae bedorven, ofte verteert zijnde, de straf kome te lijden van onse dwaesheydt. In foodanigen gelegentheydt is een Purgatie de beste Beweginge: maer de archiste, ghelijck *Plato* seydt, wanneer sy in een ghesont Lichaem komt, ghelijckse by vele, door quade gewoonte, gebruyckt wert.

MONTAIGNE.

(10) Men gaet het quaet roeren, en wacker maken, door het gene 't selve recht tegen is. Het behoort te wesen de maniere des levens, die het sachtens verslapt, en tot sijn eynde bracht. De geweldige strijdt van de Drooge met de Sieckte, strecken alijd tot onse schade, dewijl den twist in ons ghesliff wert, ende dat de Drooge een ontrouw behulp is, van aert onse Gesontheydt vyandt, ende die geen toegangh en heeft in onse staet, als door beroerte. Laten wy de Nature wat begaen; de ordre die de Vloey, ende Mollen versiet, versiet oock de Menschen, die ghelijcke verdraeghsaemheyten hebben, om

haer te laten regeren als de Vloey, ende de Mollen.

BEVERVYCK.

Dit zijn maer woorden. Salmen het quaet verdrijven, soo moet het gheroert werden, salmen het uytstrijten, so moet sulcks geschieden door foodanige middelen, die het selfde tegen zijn; dewijl ghelijck sijn ghelijck bewaert. Indien de Maniere des levens alle Sieckten konde verwinnen, soo wil ick geerne bekennen, datmen te vergeefs, ende ondienstigh Droogen soude gebruycken; maer also sulcks niet alijd, ende alleen in kleyne Sieckten, en kan geschieden, soo en kaggen de Droogen niet missen. Die Genees-middelen zijn onse Gesontheyt vyandt, wanneerse (ghelijck wy geseyd hebben) in een gesont Lichaem sonder eenige noodt in-gegeven werden: maer sijn vrienden in den noodt, ende gheen ontrouw behulp, als sy in Sieckten, van goederhandt komen. Sullen wy de Nature laten begaen, ghelijck de Vloey, ende Mollen? Wat weten wy, ofte die oock niet haer Genees-middelen en kennen, ghelijck wy van Honden, Katten, en verscheyde andere Beesten, in den *Lof der Medicijne* hebben aengewesen. Maer also de Menschen het aldervolmaekste Lichaem onder alle Dieren gegeven is, so en staet geenfins te twijffelen, ofte de Nature heeft, om het selve te bewaren, oock meerder forge gedragen, als voor andere, ten minsten als voor Vloeyen, ende Mollen, die *Montaigne* slechtelijck hier in met ons verghelijckt. Alle Droogen die af-setten, en doen oock geen geweldt op ons Lichaem, maer alleen de gene, die boven maten sterck zijn. Daer is soo wel *Manna*, *Rhabarber*, *Sene-bladeren*, ende diergelijcke in den Apoteeck te vinden, als *Scammony*, *Turbith*, *Antimony*, diemen niet en behoeft te gebruycken, als in groote noodt. Ende van dese is oock *Plato* te verstaen, op wiens tijdt alleen de stercke Purgatien in het ghebruyck waren, daer de sachte eerst langh daerna by de Arabische Genees-meesters ghevonden zijn, ende nu meest in-gegeven werden.

MONTAIGNE.

(11) Men vraeghde een seker Man van Lacedemonyen, wat dar hem so lange hadde doen leven? Dat ick de Medicijne niet gekent en hebbe, gaf hy voor antwoordt. Ende de Keyser *Adriaen* riep sonder ophouden, doen hy op het laetste van sijn leven was, dat de veele der Medicijns hem omghebracht hadde. Een quaet Worstelaer Genees-meester ghe worden zijnde, Lustich, seyde hem *Diogenes*, ghy hebt ghelijck; ghy sulste nu wel nederleggen, die her u te voren gedaen hebben. Maer sy hebben dat geluck, volghens *Nicoles*, dat de Son, al wat haer medegaet, verlicht, en d'aerde haer misgrepen bedeckt. Maer boven dien hebben sy noch een seer vordeelijke maniere, om haer te dienen van alderhande soorten van uytkomst; want al wat de Fortunes, al wat de Nature, ofte eenighe andere uytterlijcke

Oorfaeck (waer van het gheral oneyndelick is) in ons goet, ende tot gefontheydt streckende, voortbrenghet, dat is het recht van de Genees-konfte, om haerfelven toe te fchrijven. Al dar by den Siecken, die onder haer staet, geluckelijck uyt-valt, dat wort de Konfte geweten. De gelegentheden, die my genesen hebben, en duysent andere genesen, die geen Medicijns tot haer hulpe en halen, ghebruycken fy tot haer voordeel. En wat belanght de quade toevallen, ofte fy en trecken die gantsch niet aen, ofte fy leggen de schult op den Siecken, door soo ydele redenen, dat het haer niet en ontbreekt altydt een goet gheral van deselve te vinden: Hy heeft met fijnen arm buyten gelegen, hy heeit het geraes van een Waghen ghehoort, daer heeft een venster open gestaen, hy heeft op fijn finker-zyde gelegen, ofte heeft te fware gedachten gehad, fomma, een woort, eenen droom, een gheknick schijnt haer een volkomen ontfchuldige te wesen, om haer t'ontlasten van het misbruyck. Ofte, wanneer het haer beliest, dienen fy haer noch met die verargenis, en doen haer dingen daer mede door een ander middel, dat haer nimmermeer ontgaen en kan: dat is, datse ons betalen, wanneer de Sieckre bevonden wert ontfteken te wesen door haer ingeven, met de verfekeringh, die fy geven, dat deselve wel anders soude verargert zijn gheweest sonder haer Genees-middelen. De ghene, diefe van een Kouw in een daghelijcksche Koortse gheworpen hebben, soude sonder haer gehadt hebben een gestadige. Sy en dencken niet eens haer dingen qualijck te doen, dewijl de schade haer tot voordeel streckt.

BEVERVIICK.

Wat die van Lacedemonyen belanght, alsoo daer geen Stadt in de werelt en was, waer nauwer huys gehouden werde, waermen soberder at, en dronck, en het lichaem wel oeffenden, soo en is't niet te verwonderen, dat fy geen ongefonde Vochtrigheden en vergaderden, die door Genees-middelen behosfden afgeset te werden. Want, gelijck *Plato* wel seydt, en by onsen Salighmaker bevelticht is, Een Genees-meester is onnut voor de gene, die niet sieck en zijn. Ende daerom en is't niet vreemt, dat de Lacedemonyers van de Genees-meesters weynich werck maecten, soo dat oock een van haer Koningen, *Pausanias*, als hy van een Genees-meester gevraeght werde, of hy niet quaets en hadde, gaf tot antwoordt, Neen, want ick en gebruyck u tot geen Medicijn. Deselve van een goet vriendt berispt zijnde, dar hy van een Medicijn qualijck sprack, die hem nergens in te kort gedaen en hadde, noch die by hem niet versocht en was: Hadde ick hem versocht (seyde hy) ick en soude niet leven. Een teghen hem seggende, Ghy zijt een oudt man gheworden: dat is, antwoorden hy, om dat ick u tot geen Genees-meester gebruycke en hebbe. Hy seyde oock, dat het de beste Genees-meester was, die de Siecken niet

langh en liet legghen quijnen, maer rasch onder de aerde hielp. Gelijck dit alles verhaelt wert van *Plutarchus* in de Lacedemonische Spreucken. Het is licht te verachten den ghenen, diemen niet van doen en meent te hebben. Een ander Koningh, en vry wat grooter, te weten, *Lotys* den XI. van Vranckrijck, en ontfach niemant in fijn Rijck, als alleen fijnen Genees-meester *Iaques Cozier*, aen wien hy vast geloofde, dat al fijn welvaren hingh, als by *Comines* te lesen is.

Plinius in het 29. Boeck van fijn Natuurlijcke Hiitorye op't eerste Capittel, na dat hy de ontfantvastigheydt van de Griekische Genees-meesters overgehaelt hadde, seydt dat fy ongerwijffelt door haer nieuwigheydt soeckende eenen naem te maken, onse zielen te koop stellen; dat daer uyt komen de ellendige strijden in haer oordeel tegens malkanderen by de Siecken, niemant het selde seggende, om niet te schijnen een ander te volghen; dat hier van komt het opschrift van het ongeluckigh graf, dat hy door den hoop van de Medicijns omghekomen was. Hy verstaet de Keyser *Adriaen*, die ofte op fijn doot-bedde soude gheseydt hebben het Griekische Spreek-woordt, Veel Medicijns hebben den Koningh omgebracht, gelijck *Xiphilinus* fchrijft, oft gelijck *Plinius* getuyghet, op fijn graf doen stellen.

Πολλῶν ἰατρῶν εἰσόδός μ' ἀπώλεσεν.

Turba Medicorum me frequentans perdidit.

Ende een fiende vele Genees-meesters by een Siecken, die malkander niet wel en konden verstaen, Soo veel Gieten, riep hy, op een Lichaem! Dit wert mer jongher exempelen bevesticht door *Biscola* in fijn 16. Boeck op het 11. Capittel. Voorwaer ick en soude niemant kunnen raden veel Genees-meesters gelijck te gebruycken, t'en ware dat fy malkanderen, ende de sake wel verftonden. Anders heeft het plaets, t'gene *Damascenus* seydt, dat, die aen vele raet vraeght, valt in een ygelijcks feylen. Behalven dat het seer selden ghebeurt, dat fy soo wel over-een komen, ofte den eenen wilder wat by-gedaen hebben, dat den anderen niet en behaeght, die evenwel, om met fijnen mede-broeder niet overhoop te legghen, dickwils teghens fijn ghemoedt wat moet overgheven, ende yet toefstaen, t'welck by verstaet ondientfigh te zijn. Daer-en-boven wert somtijds van de gaulte een goet versocht Genees-middel uyt jaloursheydt achter-gheworpen, om het selde aen den anderen niet bekent te maken. Ende, ghelijckmen ghemeenlijck seydt, datter niet soo verloren gaet, als gemeen goet, so maect oock een Siecke, die veel Genees-meesters overhoop haelt, fijn selven gemeen, soo dat niemant in't bysonder hem geheel ter herten neemt, de een dick wils de andere de voort ghe bevolen latende. Maer evenwel, dewijl veel

Oogen,

Oogen, ghelijck *Aristoteles* wel seydt, meerder sien, als een,

Et quod tu nescis fortassis novit Ofellus :

waer door den eenen wel wat dientighs by kan brengen, daer den anderen niet eens om-ghedacht soude hebben, soo en kan ick in sware Sieckten niet ongheraden vinden, datter Beraetflagingen gehouden wierden van meerder Doctoren: maer dat het uytvoeren, en 't gene sy goet gevonden hebben by maer een, diemen 't werck is, ofte daermen best op vertrouwt, mocht in 't werck ghestelt werden. Soo werdt alle Beweginghe tot eene ghestiert, ghelijck *Aristoteles* leert. Ende de treffelijcke Schilder *Zenxis*, als hy, voor die van *Crotona*, een schoon *Venus-beelde* soude maken, soo koos hy vijf van de fraeyste Jofrouwen, om uyt elcke het schoonste na te schilderen.

De drollighste onder de Wijsgerige *Diogenes*, siende eenen maffen Wortelaer de Genees-konste oefenen. War is dat, seyde hy, wilt ghy oock de gene, die u voor desen verwonnen hebben, onderleggen? Dat en dunckt ons niet eens vreemt. Want hoe by foodanige, die van den *Os*, gelijkmen seydt, op den Ezel loopen, ende met *Thessalus* (die van sijn Vaders weef-touw in de Praetijck sprongh), ende daer over van *Galenus* uytgelacchen wert) de sware Konste so lichtvaerdigh aen-nemen, de Siecken onthaelt werden, hebben wy noch onlanghs hier te Lande oock gesien. *Phadrus* beschrijft seer aerdigh in sijn 14. Fabbel een Schoen-maker, die op een onbekende plaats, den Genees-meester speelden, wiens versien wy daerom alhier stellen:

*Malus cum Sutor inopia deperditus
Medicinam ignoto facere coepisset loco,
Et venditaret falso antidotum nomine,
Verbosus sibi acquisivit famam strophis.
Hic cum jaceret morbo confectus gravi,
Rex urbis, ejus experiundi gratia,
Seyphum poposcit, fusa dein simulans aqua
Miscere antidoto illius se toxicum,
Bibere jussit ipsum posito praemio.
Timore mortis ille tum confessus est,
Non artis ulla medicum se prudentia,
Verum stupore vulgi factum nobilem.
Rex advocata concione haec addidit:
Quanta putatis esse vos dementia,
Qui capita vestra non dubitatis credere,
Cui calceandos nemo commisit pedes?*

Maer dit en raect de rechte Genees-meesters, in 't minste niet, die in ander waerde by den gemelten *Diogenes* zijn gehouden geweest. Want deselfde *Laertius*, die het eerste verhaelt, schrijft oock dat hy plagh te seggen, als hy sagh Stier-luyden, Genees-meesters ende Wijsgerighe, dan te meenen, dat de Mensch de wijste was van alle de Dieren: maer

als hy in tegendeel aenschoude, de Wleggers van Droomen, Waersegghers, ende diergelijcke, dat hy dan meende, datter niet frotter en was, als een Mensch.

Dat *Montaigne* vorder by-brenght, dunckt my louter praet te wesen. Want waerom en kan het ghene, dat somtijds wel van selfs komt, de andere tijdt niet door de Konste te weegh ghebracht werden? Ende wie kan ontkennen, dat niet dickwils de Siecke selfs, ofte andere die hem waer-nemen, als oock eenige dingen van buyten aenkomende, ongemack konnen by-brenggen, om de Siecke te verachten? Want hierom schrijft *Hippocrates* in de eerste van sijn Kort-bondighe Spreucken, niet ghenough te zijn, dat een Genees-meester het sijne wel doet, maer dat het verhaelde oock soo moet gaen. Sijn woorden zijn eertijds door Heer *Jacob Cass*, Raedt-Pensionaris van Hollandt aldus in rijm ghesetel:

*Ons tijde is kort, de Kunste langh,
En Kans neemt vaerdigh haven gangh,
Oock heeft het pragen sijn gevaer,
Al leefden yemant hondert jaer.
En schoon men yet met Oordeel doet,
Noch vintmen dickmael tegenspoet;
Dies moet niet slechts den Medicijn
In als geset en wacker zijn,
Maer oock de Krancken sijnen vrient,
En Wie hem in sijn siecke dient,
Heeft staegh te letten op het stuck,
Of hem genaecte groot ongeluck:
Dan noch al wat van buyten koomt,
Is hier oock nut te zijn geschroomt.*

Maer ghelijck *Montaigne* seydt, dat de Genees-meesters haerselven toeschrijven, en al 't quaet, dat in de Sieckten overkomt, op wat anders schuyven: soo hebben de Genees-meesters veel meerder te klagen over de onredelijckheydt van sommige, het zy Siecken, ofte die by deselvighe zijn, die al de quade toevallen, de Siecken overkomende, op de Genees-middelen leggen, en van 't gene dat welen na wenschen uyt-valt, twiiffelen, of het door den Genees-meester toekomt. Want voor-eerst, siende een Siecken, die geheel swack is, so beschuldigen sy, dat het komt door te weynigh Eten, dat hem de Genees-meester belaft heeft: ofte sy berispen het Laten, ofte de Purgatie; sonder eens te dencken, dat het de Siecke is, die de swackheydt veroorsaect, en niet de Genees-middelen, dewelcke, de Siecke verminderende, den Siecken in meerder kracht onderhouden. Soo dat hy sonder 't gebruyck van deselvighe noch swacker soude wesen. Sulcks is ghenough te sien aen de ghene, die de Soberheydt, het Laten, het Purgeren verachten, hoe sy noch slapper werden. Even-eens gaet het met d'andertoeval-

len, diemen qualijck de Genees-middelen wijt, ghelijck Walgingh, Braken, Loop, Pijn, Rasernye, ende diergelijcke, die eygentlijck door de Siekte komen, ende de Nature van den Siecken, ende niet door de Genees-middelen, ghelijck het onwetende volck meent. Het welck ghewent is, al wat na-komt, te leggen op 't gene voor-gegaen is. Een groote mislagh! Want dat is eveneens ofte yemant seyde, Ick heb van een Capoen gegeten, ende daer op Hooftpijn ghekregen, dat moet van de Capoen komen: Die Krancken heeft kleyn Bier gedroncken, ende is in een half uur daerna ghestorven, dat Bier is dan oorsaek van sijn Doodt. Neen voorwaer, Niet het Bier, maer de groote van de Kranckheydt. So dat hier uyt te sien is, hoe ongerijmt sommig de quade Toevallen weten toe te schrijven, yet dat te voren ghedaen is, hoewel het met defelvig niet gemeens en heeft.

MONTAIGNE.

(12) Sy hebben voorwaer gelijk, op haer Genees-middelen van de Siecken te begeren een gunstigh ghelooft: het behoort voorseker wel recht en sterck te zijn, om het te stellen op inbeeldingen, die soo quaet te gheloooven zijn.

BEVERVIICK.

Gelijck in de Sieckte seer quaet is geen moedt te hebben (als wy lesen dat *Iob* seyde, *ick wanbope, ick en sal nu niet langher leven*) so en isser in tegendeel niet dienstiger, als dat een Siecken wel gemoedt is. En derhalven isser seer veel aen gheleghen, dat hy een Genees-meester by hem heeft, op den welcken hy hem volkomentlijck vertrouwt, waer door hy oock lichter tot sijn gesontheydt sal komen, als door een ander, die dat by hem niet en hadde. Hierom wert gemeenlijck geseydt, dat, die de meeste geneest, op den welcken haer de meeste vertrouwen. Ende het is van de stercke Inbeeldinghe, die groote kracht heeft, om ons yet in te prenten. Sy is een macht der Ziele, die het Bloedt, ende de Geesten soo be-roert, dat, indien sy gaet met een sterck geloof, en vertrouwen, soo vergaderen haer de krachten der Nature, om de Sieckte te bestrijden. Ende hierom sietmen groote veranderingh in de Siecken, alleen in 't komen van den Genees-meester, daer hy langh na gewacht heeft. Want het verlangen, ende de hope voldaan zijnde, soo recht haer de Ziele teghens het quaet, ende toont daer op haer kracht. In tegendeel, wanneer de Genees-meester niet seer aengenaem en is by de Siecken, als hy siet, dat hy soo niet gheholpen en wert, gelijk hy wel soude wenschen, dan sal foodanigh Genees-meester weynich vorderen; ende de Siecken sijn selven bedroevende, ende den moedt opgevende, sal slapper werden, als hy anders soude doen. Want de Geesten in-getrocken zijnde, en hebben geen kracht, om de vreesse, en het misvertrouwen, daer het Herte mede be-

vanghen is. Daer is noch een ander voordeel, dat de Siecke gheniet, van te hebben een Genees-meester na sijnen sin ende wensch, ende van den welcken hy groote hulp verwacht; dat is, dat hy hem geerne schickt, tot al het gene hem voor-geschreven wert, met vertrouwen dat het hem alles wel sal becomen, en op de been helpen. Gelijk hy in tegendeel van een ander Genees-meester alles sal nemen teghens de borst, waerom het hem oock niet ofte weynigh goet en doet. Want al was 't het alderbeste, en leckerste van de werelt, indienmen daer van geen goet gevoelen en heeft, soo is 't de Maegh tegen, en het en doet soo veel voordeel niet, ghelijck of het met een vrolijckheydt ghebruyckt werde. Capoenen, ende Patrijfen zijn goede en lekkere Spijse, maer souden evenwel teghen-staen den genen, die een quaet gevoelen hadde van de Kock, diese bereydt hadde, oft dat hy vuyl ofte morsich was. Hoe veel te meerder dan van dinghen, die in haerselven on-aengenaem zijn, en in dewelcke wy van Nature een tegenheyt hebben, ghelijck daer zijn de Droogen, en Genees-middelen: insonderheydt in-ghegeven by een Genees-meester, die sels mede niet aengenaem en was? Maer dit vertrouwen moet evenwel so hoogh niet genomen werden, gelijk *Montaigne* doet, als of hier alles alleen aenhangh. Want al soude mischien een aengenaem Genees-meester konnen maken by den Siecken, die op hem ghesint was, dat hem den *Aloë* so bitter niet en soude schijnen, so en sal by die evenwel niet voor *Stuycker* op doen nemen, veel minder *Antimonye* in *Manna* doen veranderen.

MONTAIGNE.

(13) *Plato* seyde wel te pas, dat de Medicijns alleen vryelijck vermochten te liegen, dewijl ons welvaren alleen hanght aen de ydelheydt en valscheydt van haer toefeggingen. *Aesopus*, een Autheur van sonderlinge treffelijckheydt, ende alle wiens fraeygheydt weynigh Luyden mercken, is aerdigh om ons voor oogten te stellen dit geweldigh gesagh, het welck sy ghebruycken over de arme Zielen, verswackt, ende neder-gheslaghen door de Sieckte ende de Vreesse. Want hy vertelt, datter een Sieckengevraeght zijnde van den Genees-meester, wat werkinge hy gevoelde van de Genees-middelen, die hy hem hadde in-ghegeven; *ick hebbe seer gesweet*, antwoorden by. Dat is goet, seyde de Genees-meester. Op een ander tijdt vraeghden hy hem wederom, hoe dat hy sedert al gevaren was, *ick hebbe een groote kous gebaet*, seyde hy, ende dapper gebeest. Dat is goet, vervolgde de Genees-meester. Op de derde reys vraeghden hy hem al weder, hoe hy voer; *ick gevoel*, antwoorden hy, *dat ick swel, gelijk of ick 't Water hadde*. Siet daer, dat gaet wel, sprack de Genees-meester. Een van sijn Huyghenooten komende daerna by den Siecken, ende vraghende na sijne ghelegentheydt: Voor-

Voorwaer mijn Vriende (antwoorden hy) door krachte van wel te zijn, gae ick steruen.

BEVERVYCK.

De Wijsgerige Plato seydt in 't tweede Boek van de Gemeene-sake, dat de Logen niet alleen by God, maer oock by de Menschen hatelijck is, waerom oock de Grieksche Vorst Achilles, in het 10. Boeck van de Troyaensche belegeringh van Homerus, verklaert, dat hy de gene, die anders spreekte, als hy in sijn herte draeght, tot de Poorten der Helle toe vyandt is.

Ἐχθρον γάρ μοι κείνῳ ὁμῶς αἰδέομαι πολὺν,
ὅς γ' ἔτερον μὴ κούη ἐνὶ φρεσίν, ἀλλ' οἷον βάζει.

Daerom en is de gemelte Plato niet te verstaen van de rechte Genees-meesters, maer alleen van de gene, die haer onwaardigh tot de oeffeningh van de Konste inghedronghen hadden, van dewelcke hier voor verhaelt is. Waer van oock de meer-gemelte Plinius schrijft, in dese Konste alleen te gebeuren, dat een yeghelijck, die hem voor een Genees-meester uyt-geeft, terstont geloofst wert, niet tegenstaende, datter in gheene Loghen meerder geuaers steeckt. Soodanige, dewijlse niet veel en kunnen by-brenghen dat slot heeft, en evenwel praten moeten, soo behelpen sy haer met logens, ende staen al toe, wat de Siecken begeert, ende prijzen al voor goet ende ghesont wat hem over-komt. Waer op oock slaet de Fabel van Aesopus, door Montaigne by-ghebracht, daer by staet, des Fabels sin-reden te wesen, datter geen Menschen ons hatelijcker en zijn, als die altydt na de mont willen spreken.

MONTAIGNE.

(14) Daer was in Egypten een fraeye Wet, by dewelcke de Genees-meester den Siecken onderhanden nam de eerste drie dagen, op geuaer oft geluck van den Siecken: maer de drie dagen om zijnde, dan waft voor sijn eygen rekeningh. Want wat reden isser, dat Esculapus, haren Meester, van den Blixem gheslaghen is, om dat hy Hippolytus van de doot tot het leven gebracht hadde,

Tum pater omnipotens aliquem indignatus ab umbris

Mortalem infernis, ad lumina surgere vitæ:

Ipse repertorem medicinæ talis, S. aris,

Fulmine Phœbigenam Sisygius detruisit ad undas,

ende de navolghers souden vry-gaen, die soo veel Zielen van 't leven na de doot senden? Een Genees-meester beroemden sijn selven by Nicocles, van sijn groot gesagh: Dat meugt ghy wel doen, seyde hy, die daer onghetraft soo vele om den hals gebracht hebr.

BEVERVYCK.

De Genees-meesters in Egypten oeffende hare Konste volgens een beschreven Wet, van vele ende treffelijcke Genees-meesters gemaect. Indien sy de Wetten, die in 't Heyligh Boeck stonden, volgende,

den Siecken niet en konden tot gesontheydt brenghen, dan waren sy vry: maer indiese daer tegen ginghen, dan werden sy ter doot verwesen. Want de Wet-geuer meende, dat de Maniere van genesen, door het ghebruyck van lange tijdt, bevestight, en van de beste Konstenaers voorgheschreven, van weynige soude konnen verbeteret werden, gelijk de Grieksche Diodorus dit alles verhaelt in het eerste Boeck van sijn Historye. Onder die Wetten, wasser een, verhaelt by den Wijsgerighen Aristoteles, in het Boeck van de Gemeene-sake, op het 11. Capittel, dat de Medicijns voor den vierden dagh niet en moghen roeren (dat is, Pufferen, ofte de schadelijcke Vochtheden af-setten) dan op haer eygen geuaer. De reden van dese Wet schijnt geweest te zijn, dat wel sommigh Sieckten in 't beginsel, met vasten, wanneer de Natuur sterck zijnde, haerselven helpt, overwonnen werden sonder Genees-middelen, door dewelcke sy dan niet gheholpen, maer geterght soude wesen. Want in de Sieckten, schrijft Seneca seer wel in sijn Vertrouwinghe aen Helviam, en isser niet ghevaerlijcker, als een ontijdigh Genees-middel. Waer over den Roomschen History-schrijver Livius te recht seydt, dat de Genees-meesters somtijts meerder vorderen met stil te zijn, als met roeren, ende doen. Maer al is dit wachten wel t'eeniger tijdt nur ende dienstigh, so gebeurt evenwel meestendeel, om de verscheydenheydt van de Lichamen, ende de Toevallen, dat noodigh is in 't beginsel de Sieckte te wederstaen, eer datse dieper inworrelt. Het welck de Poët Ovidius oock wel gheweten heeft, doen hy in het eerste Boeck van de Genees-middelen der Liefde aldus schreef:

Principiis obsta; sero medicina paratur,

Cum mala per longas invaluere moras.

Want al schijnen de Sieckten veeltijds licht in het beginsel, soo kruypen sy evenwel al voort, ende de Siecke Lichamen werden dickwils door de minste gelegentheyt ondergehaelt, gelijk de gemelte Seneca wel aenmerckt in sijnen 85. Brief. En Aristoteles selve en staet die Wet van Egypten niet toe. Want sprekende van de Regeringe, seydt dat het sotteicheyt is, in eenighe Konst te willen ghebieden na een voorschrift, en daer op brengt hy dan de verhaelde Wet by. En voorwaer wat vaste wetten en regulen konnender gestelt werden in een sake, die vele omstandigheden onderworpen is, en van de minste komt te veranderen? En die weynighe, die deselve wetten konden verbeteren, waren die de doot schuldigh om dat sy weken van 't gene, sy wel wisten den Siecken niet te kunnen helpen? Hippocrates na haer komende, soude die wetten noch al valter hebben konnen setten, dan is voor hem, en voor alle onmogelijk alles in de Genees-konste so vast te stellen, 't welcke sonder onderscheydt soude moeten nagevolgt warden. Want alser maer sekere wetten sonder omsien te vol-

te volgen waren, so en soude niet veel stant grijpen sijn eerste Kort-bondige Spreucke, in dewelcke hy seydt, *De Konst is langh, de Geleentheydt haestigh, het Versoecken gevaerlijck, en het Oordeel swaer.* Daer konnen wel algemeene Wetten werden gegeven, maer die evenwel door verscheyde omstandigheden, die haer dickwils onvoorziens in de Sieckten openbaren, haer veranderinghen onderworpen zijn, gelijk sulcks bysonderlijck te bewijzen, in den *Schat der Ongefontheydt* niet eens te pas en sal komen. Die op een vlakke wegh, maer alleen sijnen Neus te volghen heeft, die en behoeft geen lanck overleggen hoe hy gaen sal, daer en is geen swangheyt in 't versoecken, ofte op de geleentheydt te letten, noch oock veel oordeels van nooden.

Wat *Aesculapius* belanght, den welcken so grooten wetenschap toegheschreven wert, datter geloof is, dat hy de dooden konde wederom levendig maken. Want *Hippolytus*, die onnooselijck door onrechte gramschap en vloeck van sijn Vader *Thesus* omgekomen was, werdt sulcks verhaelt by *Plinius* 19. 1. *Plutarch.* *Parall.* 34. *Lactantius* van de valsche Religie, *Ovidius* 15. *Metam.* en lange te voren van *Virgilius* in 't 7. *Aeneidos* met de verssen, op dewelcke de gene, die *Montaigne* by-brengh, volgen:

*Namq; ferunt fama Hippolytum, postquam arte noverca
Occiderit, patriasque explevit sanguine poena,
Turbatus distractus equis: ad sidera rursus
Aetheria, & superas coeli venisse sub auras,
Paeoniis revocatum herbis, & amore Dianae.*

Van *Androgeos*, de sone van *Minos*, Koning van *Creta*, die, uyt nijdt, door die van *Athenen*, en *Megaren* verslaghen was, getuyght het selve, onder andere, de Poët *Propertius* in dese verssen, 2. *Eleg.* 2.

*Et Deus extinctum Cressis Epidaurius herbis,
Restituit parvis Androgeona focis.*

Wt dese reden, ghelijck *Virgilius* (de verssen zijn by *Montaigne* verhaelt) ende *Plinius*, op de verhaelde Plaets, schrijven, is *Aesculapius* van den Blixem geslaghen, om dat de gestelde ordre in de Werelt niet en soude gebroken werden. Het welck de Poët *Ovidius* oock aenwijst 6. *Fast.*

*Iupiter exemplum veritus, direxit in illum
Fulmina, qui nimiam noverat artis opem.*

Nochtans verhaelt *Plato*, uyt *Pindarus*, ende de *Tragische* Poëten, dat sulcks hem wedervaren is, om dat hy een rijck, ende boos Mensch, die al op sijn sterren lagh, uyt gierigheyt, genesen hadde. Maer dat hy niet door den Blixem, maer door een Brandende Koortse (die oock πύρ, dat is *Vuur*, daer het oock af schijnt te komen, van *Hippocrates* genoemt wert) als vuur van den Hemel ghedaelt, verbrandt soude wesen, wert aerdigh uytgheleydt by *Boccacio*. Dit ware voor de Navolgers van *Aesculapius* beter over te komen, als dat *Montaigne* haer soude toegelghen. Hoewel sommige alsoo ongeluckigh ge-

weest zijn, dat het oordeel van *Montaigne* haer over den hals ghekomen is. *Alexander de Groot*, liet den Genees-meester van sijnen vertrouwden vriendt *Hephestion*, al of hy niet forge genoegh gedragen en hadde, ophangen. *Manes*, als hy den soon van den Koningh van *Perssen*, niet en konde genesen, gelijk hy beloofst hadde, werde levendigh ghevilt. *Gabriel Zerbi* geen raet wetende, om een *Turck* sichten *Bassa* op te helpen, werde van sijn volck doorsteken. Den *Arabischen Avicenna*, een seer geleert, ende ervaren Genees-meester, getuycht van sijn selven, dat hy om deselfde oorfaeck in hechtenis gebracht is: het selfde verhaelt *Amatus* te *Ancona* oock gebeurt te wesen. *Petrus Leo* in de sterren ghesien hebbende, dat hy groot gevaer liep om te verdrincken, ginck van *Venetien*, 't welck midden in 't water leyt, woonen te *Florence*, een Stadt, die seer droogh is, en maer een ondiepe Rivier en heeft: maer te vast toegheseydt hebbende de genesinge van *Lorenzo de Medicis*, werde na sijn onverwacht overlijden, door last van sijnen soon, in een *Put* geworpen. Om dit gevaer, moet een Genees-meester wel op sijn hoede zijn, dat hy so lichtvaerdigh de gefontheydt niet en verskert. Want indien yemandt, die gesont en sterck is, sijn selven niet en kan verlekken van tot 's anderendaeghs te leven: hoe veel te minder, sal dat yemandt kunnen toegheseydt werden, die alreede swack ende krank is. Derhalven en kan niet onschuldigh werden van groote lichtvaerdigheyt, datmen yemandt beloofst feerlijck te helpen, alsoo sulcks niet in ons, maer alleen in Godts handt en bestaet, waer teghen daer door wel merckelijck gesondicht werdt. Het is oock dwaes, datmen in die toefegginge niet uyt en neemt yet anders, dat on verwacht tusschen beyden soude mogen komen, het zy van de ghene, die wy rekenen by Geval te ghebeuren. Waer van de Poët *Martialis* wijselijck geseydt heeft,

*O quantum est subiectis casibus ingenium!
Nemo tam divos habuit secundos,
Crastinum ut possit sibi polliceri.*

Ende, behalven vele andere exempelen, die *Plinius* by-brengh in het 7. Boeck van sijn *Natuurlijcke Historie* op het 53. Capittel, de *Grieksche* Poët *Anacreon*, is van de karle van een *Rozijn*, de *Roomsche* Raedts-heer *Fabius*, is van een hayr, dat hy met de Melck ingedroncken hadde, gestickt. De *Schout* *Cesar*, ende de *Vader* van *Julius Caesar*, als oock *Quintus Fabius Maximus*, Borgemeester, zijn sonder eenige oorsaken, diemen weten konde, gestorven. Den ouden *Genfericus*, Koningh van de *Vandalen*, *Alaricus* van de *Gotthen*, *Alfonsus de VII.* van *Spaengien*, *Aldemond* van *Engelaudt*, *Carol de VIII.* van *Vranckrijk*, zijn allegader, sonder voorgaende teycken onvoorziens overleden. Behalven dat sulcks noch mede kan

kan gheschieden door eenige hevige beweginge des Gemoeds, Gramschap insonderheyt, dewelcke de Siecken al vry wat onderworpen zijn, gelijck *Seneca*, en de ervarentheyt leert. Waer uyt genoeglaem blijkt, hoe lossen werck het is, in alle die onsekerheydt yet te derven vast en seker stellen: dewijl de Doot so wel onverwacht, als verwacht kan komen. 't Welck de Poët *Pindarus* seer wel geseyt heeft *Nem. 7.*

Κοινὸν ἔρχεται
Κῆρ' αἰδᾶο, πῶς δ' αἰδῶντων
Ἐν κῆρ' δοκέοντα.

Maer of een Geneesmeester, om den Siecken goeden moedt te geven, hier in wat te verre ginck, en te vele toefeyde, so en verdient evenwel die onvoorsichtigheyt geen straffe, alffer anders geen misbruyck by en is. Maer die de Sieken wat quaets ingeven, werden met beter reden door de Wet *Aquila* verdoemt by den Keyser *Iustinianus* in 't 4. boeck van sijn Onderwijfinge op den 3. titel, en dat gaet noch so verre, dat sy oock de Onwetenheyt voor schult rekenen. *L. qua actione §. fin. en L. imperitia 132. ff. de reg. iuris.* Want wel te recht wert het een Geneesmeester gheweren, dat hy 't gene, 't welck hy niet wel geleert en heeft, niet so grooten gevaer van vele, by de hant neemt, en mer 't leven van den Mensch zo lichtveerdig speelt. Noch mer 't voorgeven van de Menschelijke broofheyt, en mach het misbruyck van de gene die in gevaer de Menschen bybrenght, niet onschuldigh werden. Wat wil dan *Plinius* seggen, datter geen Wet en is, die de onwetenheyt, daer nochtans het leven aenhanght, straffe toeleydt, ende dat een Geneesmeester alleen vermach yemant ongestraft voort te helpen: daer selver oock de onwetenheyt voor strafbaer geoordeelt werdt? Maer de wijsgerige *Plato* ontschuldigh, en bevrijt alle de Geneesmeesters voor de Wetten, als de siecken, daer sy overgaen, komen te sterven teghen haren dank. Daer sijn sommige Dingen, seyt *Seneca* in 't 7. boek van de Weldaden op 't 13. Cap. van dien aert, datse volbrocht moeten werden, sommige hebben dat voor volbrengen, datter alles versocht is, om sulcx te doen. Indien een Geneesmeester, alles gedaen heeft om te genesen, so heeft hy sijnen schuldigen plicht volbracht. Het is onmogelijck alle Sieckten altijd te genesen, en den sterffelijcken Mensch onsterffelijck te maken: maer dat voordeel brengt de Konste den selven noch toe, dat de Geneesmeesters (gelijck de gemelte *Seneca* schrijft in 't 6. Cap. van de Gramschap) den genen, die sy het leven niet en konnen geven, een sacht eynde maken: En daerom is oock by de Rechtsgeleerden goet ghevonden, de Geneesmeesters niet onwillig in 't recht te betrecken. *L. Medicos. c. de prof. §. med. 10. Cod. tit. 52 l. 6.* Dan al was het maer die schande, en oneere, die *Hippocrates* alleen stelt tot hare straffe, die de Geneesmeesters, door quade hulpe overkomt, zo en is 't niet waer, dat sy onge-

strafft yemant zouden versuymen, ik laet staen, 't gene hy van *Nicoles* bybrenght uyt *Max. Tyrius* in de 50 Reden, dat sy yemant ongestraft souden ombrengen.

MONTAIGNE.

(15) Vorders, had ick van haren raedt geweest, ick zoude van mijne leeringe meerder heyligheyt, en ceremonyen gemaect hebben; sy hadden wel genoeg begonnen, maer sy en hebben zo niet voleyndt. Het was een goet begin, de Goden gemaect te hebben tot aenleggers van hare Konste, genomen te hebben een bysondere spraeck, een bysonder schrift. Hoewel dat de Philosophye seyt, zottigheyt te zijn, datmen yemant raden wil tot sijn voordeel, door een maniere, die niet te verstaen en is: gelijck of een Geneesmeester den Siecken beval in te nemen

Terrigenam, herbigradam, domiporam, sanguine cassam. Het was eenen goeden Regel in haer Konste, en die gevonden wert in alle ydele, ingebeelde, ende boven natuurlijke Konsten, dat het geloof van den Siecken door goede hope, ende vertrouwen, moer gaen voor haer kracht ende Werckinge. Welcken Regel sy zo verre strecken, dat sy den grootsten, en onwetensten Geneesmeester bequamer vinden, by den genen, die betrouwen op hem heeft, als den ervarensten en onbekenden. De keur selver van het meestdeel van haer Droogen is wat heymelijck en heyligh. De slincker voet van een Schilt-padt, de pis van een Haegdisse, de misch van een Olifant, de lever van een Mol, het bloet getrocken onder uyt de wieck van een wirtte Duyf; ende, voor ons die mer het Colijck gequelt zijn (zo onwaardig misbruyckense onse ellendigheyt) Rottekeutelen tot poeyer gestooten, en diergelijcke andere Apery, die meerder trecken na eenige Toovery, als na vaste Wrenschap. Ick laet noch staen, het ongelijck getal van haer Pillen, het schicken van eenige Dagen en Feesten in 't jaer; het onderscheyden der Uuren om de kruyden te vergaderen tot hare Geneesmiddelen: en haer straf Wesen, en haer gemaecte Statigheyt, daer *Plinius* selver mede spot. Maer sy hebben gedwaelt (woude ick seggen) dat sy op dat goet begin dit niet bygevoegt en hebben, hare vergaderingen, en beractflagingen behendige. en heyliger te maken: geen leecken en behoort daer toegangh toe te hebben, niet meerder als in de behendige ceremonye van *Esculapius*. Want door dat misbruyck geschiet her, dat haer onstantvastigheyt de swackheyt van haer be wijs-redenen, raetsels, ende fondamenten, spijrigheyt in haer by-een-komsten, vol van haer, jalourheyt, en eygen insichten, by een yegelijck ondeckt werdende, hy wel wonderbaerlijck blint moet zijn, die niet en voelt, datmen onder haer hant dapper in de waeg-schael staer. Wie heeft oyt gesien dat een Geneesmeester hem te vreden hiel mer het voorschrift van sijnen Mede-broeder, sonder daer wat van of by te doen? Daer door verraden sy genoegh haer konste: en sy doen ons sien, dat sy meerder letten, op

haer ecre, ende dien volgende haer profijt, als op het ghene, de Siecken daer aen gelegen is. Die is onder haer Geneesmeesters de wijsste, dewelcke haer van outs vermaent heeft, datter maer een over een Siecken zoude gaen: want indien hy niet uyt en recht dat deught, de schande aen de Genees-konste en zal niet seer groot zijn, om de misflagh van een man: en in tegendeel zal sijn eere groot wesen, indien het hem wel geluckt; daer als sy met haer vele zijn, het werck elcke reys bedorven wert, zoo datse meerder quaet, als goet doen.

B E V E R V E C K.

Gelijck vele, die onder de Christenen stichtelijck voor haren even-naesten, en heylighlijck boven andere voor Godt geleest hebben, na haer overlijden voor Heyligen gehouden werden: zo plachten eertijts onder de Heydenen, die met Konsten te vinden, of met treffelijcke daden de Werelt groot vordel aenghebracht hadden, na haer doot voor Goden ge-eert en geviert te werden van de danckbare nakomelingen. Want dat sy wel wisten, hare Goden niet van eeuwigheyt geweest te zijn, blijkt daer genoegsaem uyt, dat sy haer geboorte, ende ouders beschrijven. Tot exempel zal ick maer by-brengen haer opper-hoofst, die sy noemen den Koningh en Vader der Goden, en Menschen. Dese was, na haer seggen, een soon van *Saturnus*, en *Rhea* geboren en opgevoedt in 't Eylant, dat eertijts *Creta*, tegenwoordigh *Candia* gheuoemt wert, alwaer hy op den bergh *Dicte* by 't eerste volck van 't Eylant *Curetes* genoemt, forghvuldigh waergenomen, en bewaert werde. Waer van de Poët *Lucretius* aldus spreeckt in sijn 2. Boeck:

*Dicteos referunt Curetas, qui Iovis illum
Vagitum in Creta quondam occultasse feruntur:
Cum pueri circum puerum pernicio chorea
Armati in numerum starent pernicio chorea,
Armati in numerum pulsarent aribus ara.*

Dese *Iupiter* is oock in sijn Vaderlant gestorven, ende wert in 't Eylant (gelijck *Cicero* schrijft in 't 3. Boeck van de nature der Goden) sijn graf getoont. Deselvede *Cicero* verhaelt mede in 't 2. Boeck van de Werten, dat *Aesculapius*, gelijk d'andere Goden, om de weldadaden, die hy geseydt werde het Menschelijcke gheslacht bewesen te hebben, in 't getal der Goden gestelt is. Dese *Aesculapius* was een sone van *Apollo* ende de *Nymphe Coronis*, ghelijck onder andere de Poët *Homerus* getuyght in 't begin van sijnen Lof-sangh:

*Ἰητήρα νόσον Ἀσκληπιὸν ἀρχομὲν αἰδεῖν,
Τῶν Ἀπόλλωνος, τὸν ἐγένετο δῖα Κορωνίς.*

*Morborum medicum canto, quem diva Coronis
E Phæbo enixa est Asclepium.*

Aesculapius had de Konste, die 't sijnen tijde noch rouw was, in beter ordre ghebracht. Maer het vinden van deselve werdt meest van de Heydenen sijn Vader

Apollo toegheschreven, waer van hy sijn zelve oock roemt by den Poët *Ovidius* 1. Met.

*Invenum Medicina meum est, opiferque per orbem
Dicor, & herbarum subiecta potentia nobis.*

En van hem (seydt de Griekische Poët *Callimachus*) hebben de Genees-meesters geleert de doot uyt te stellen. Hoewel dat *Diodorus Siculus*, in 't eerste boeck van sijn Griekische Hystorie, schrijft, dat hy de Genees-konste geleert heeft van sijn Moeder *Isis*, Koningin van Egypten; want by de Egyptenaren is *Onus* deselvede, die by de Grieken *Apollo*. Dan de Grieken hebben al de gene, die wat tot de gesontheit gevonden hadden, als vindere van de Konste ge-eert, en allegader als Goden geviert. Sonder dat sulcx gekomen is uyt de koker van de Genees-meesters, gelijk *Montaigne* haer opleyt.

Dat hy seydt sortighet te wesen, dat een Geneesmeester een siecken beval in te nemen 't gene uyt de aerde gheboren werdt, over 't gras kruypt, sijn huys draegt, sonder bloet is, in plaetse van een Sleck, gelijk hy uyt *Cicero* schrijft in 't 2. boeck van de Voorlegginge: wil ick hem geerne toetsaen, dewijl als men yemant yer gebied te gebruyken, dat hy sels krijgen sal, hy nootfakelijck moet weten, wat het is. Maer also het onnoodig is, dat de Siecken juyft alrijt weten, wat sy innemen, so is 't genoeg dat het den Apoteker verstaet, ende dan en isser niet aen ghelegen, hoe het genoemt wert. En daerom en hebben de Geneesmeesters juyft geen bezonder tael, of schrift. Wel is waer, dat sy hare Drooghen, om de kortheydt, met halve woorden schrijven, en tot de maet, gewicht, en getal, byzondere reyckenen hebben: maer dat en maect daerom geen ander tael. Ten zy datmen zeggen wilt, dat de Cijfers mede ander schrift en tael hebben, om dat sy de gemeene letteren niet en gebruyken. En voorwaer wat Konste isser, die niet een maniere van schrijven en gebruyckt, dewelcke by andere niet verstaen en wert? Wie kan lesen de aenwijzinge der plaetsen, die de Rechts-geleerden uyt haer Wet-boecken bybrengen? En sy en gebruyken evenwel noch ander schrift, noch ander tael. Ende schoon het was zo, wat soude daer aen gelegen zijn. *Hippocrates* en *Galenus* schreven in 't Griecx, wy nu in 't Latijn: maer het en laet daerom niet een Geneeskonste te wesen.

Dat hy weder ophaelt van 't goet vertrouwen der siecken op den Geneesmeester, daer van is hier voordede 12 Afdeeling genoeg gesproken. Alwaer uyt blijcken sal de valscheyt van 't gene hy hier seyt, dat sulcx so verre zoude gaen, dat de plompte Geneesmeester bequamer by ons geacht wert voor een siecken, die op hem betrouwt, als de ervarenste, die hem onbekent was.

Dat *Plinius* met de Geneesmeesters droelt, en is niet vreemt, also hy wel toont haren vrient niet te wesen. So dat oock veel, van 't gene *Montaigne* haer tegenwerpt, uyt hem gehaelt is. En zoodanige Geneesmiddelen, als *Montaigne* hier verhaelt, werden door de banck

banck by hem beschreven, hoewel hy geen Geneesmeester geweest en is. Wat my belanght; ick hebbe niet van deselvige oyt zelve gebruyckt, ofte van yemant anders sien gebruycken, ende derhalven en behoeve ick daer niet veel van te spreken. En genomen men konde daer mede yet helpen, dat met geen kruyden te genesen was, zoude men deselvige niet mogen tot gelontheyt besigen? Daer zijn al mede de Goden, gelijk de Wijsgerige *Heracilius* seyde. Gods kracht is oock in de verachtste dingen van de Werecht. So heeft de ervaretheyt bevonden dat de *Pissbedden* seer dienstigh zijn om't Graveel af te zetten, en den steen te doen afhemen; en dat de *Pier-wormen* wondergoet zijn om de verstoppinge van de Lever, en andere Deelen te openen. Dan alsoo zulcks door middelen, die minder tegenstaen, oock kan geschieden, zo en hebbe ick daer van noyt eenige proef willen nemen.

Hy laet noch staen het ongelijk getal van de Pillen. Het is waer dat de Geneesmeesters gemeenlijk ongelijk getal van Pillen voorschrijven; zelfs oock, gelijk de Poët *Virgilius* scyt, --- *numero Deus impari gaudet*. Maer sulcx is meerder door gewoonte, als dat ly meenen, datter yet aen gelegen is, wel wetende dat het Getal, voor zo veel het getal is, gantsch geen kracht en heeft. En is't zoo vreemt, dat ly met oneven getal ingeven, 't gene ly hopen te strecken tot het leven: dewijl, ghelijck *Servius* schrijft over het 5. Boeck *Enéidos*, dat het Even getal, deelbaer is, en daerom door het zelve de Sterfelijckheyt te kennen werdt gegeven: maer dat oneven, om dat het niet gedeelt en kan werden, de Onsterfelijckheyt beteyckent?

Dat hy seydt van zekere dagen en seesten, en verstaet ick niet: als oock van de uren, datmen de Kruyden ploekt. Als men die op haer tijdt ploekt, ende in droogh en helder weder, dan en komt het op d'een of d'ander ure niet aen.

Dat den eenen Geneesmeester somtijds wat doet by het voorschrijf van een ander, en is niet vreemt, dewijl twee ooghen meerder sien als een, ende de een oock de saeck beter verstaet, als d'ander. En dat sulcx juyst niet uyt quaerwilligheyt, noch eygen insicht en behoefte te geschieden, blijkt daer uyt, dat sy oock na gelegentheydt van tijdt haer eygen Geneesmiddelen wel moeten veranderen. Hier over zal ick uyt de brieven van de Oufvader *Augustijn*, een plaets by brengen, die aenmerckens waerdigh is. De groote Geneesmeester (schrijft hy) van onsen tijden, *Vindicianus*, by yemant om raet versocht zijnde, gaf zodanigen voor de pijn, die hy, op die tijt voor bequaem oordeelde, waer op oock de gesontheyt volgede. Daerna eenige jaren verlopen zijnde, is't Lichaem wederom door deselvde oorzaak onstelt geweest, die man meende dat et selvde wederom goet soude wesen, maer dat gebruycke hebbende, werde't quaet arger. Hier over verwondert zijnde, liep hy na den Geneesmeester, en zeyde hoe hy gevaren was. Maer die antworde; Daerom is't u qualijk bekomen, om dat ick het u niet geheeren heb, so dat alle de gene die't boorden,

en de man niet wel kenden, in meeninge waren, dat hy niet of de Genees-konste, maer ik en weet niet op wat macht, hem en betrouwde. En daer over gevraegt zijnde, seyde hy 't gene sy niet verstaen en hadden, te weten, dat hy zodanigen Geneesmiddel in die jaren niet soude voorgeschreven hebben. So veel ijser dan aen gelegen, sonder redde of konste te veranderen, wat volges deselvge by veranderinge van tijt staet te veranderen.

Nu wat dientiger is voor de Siecken, een of meerder Geneesmeesters te hebben, dat is volkomenlijck, na ick meene, afgehandelt in de 2 Afdeelinghe. Wat vorders een weynigh te voren van de Wreveligheyt der Geneesmeesters van *Montaigne* bygebracht wert, als sulcx geschiet (gelijck *C. E.* weet dat by ons het zelve geen plaets en glijpt, hoewel wy ontallijcke Siecken te samen befocht hebben) dan is het misverstant van de Personen, en geen eygene misflagh van de Konste. Waer mede *Plinius* selver verscheden diergelijcke beschuldigen beantwoort, en te nederleyt.

MONTAIGNE.

(16) Sy behoorden haer te vreden te houden met de gestadige oneenigheyt, die gevonden wert in't gevoelen van de voornaemste Meesters en oude Aetheuren, dewelcke noch niet bekent en is, als by de gene die mer de boecken omgegaen hebben, sonder noch voor't Volck te toonen de verschillen, ende omstandigheden van't oordeel, die sy onder haer voeden, ende onderhouden. Willen wy een exempel hebben van den ouden strijt der Genees-konste? *Herophilus* stelt de oorspronckelijke Oorsaeck der Sieckten in de Vochtheden: *Erasistratus* in het Bloet van de slag-aderen; *Asclepiades* in de onsenlijcke *atomes*, uytloopende in de onsenlijcke gaetjens van de huyt; *Alcmeon* in d'overlolligheyt, of het gebreck van de lichamelijke Krachten; *Diocles* in de ongelijckheyt van de Elementen onses Lichaems, ende de hoedanigheyt van Lucht, die wy metten adem inhalen; *Srrato* in den overvloet, rauwigheyt, en bedervinge van het Voedsel, dat wy gebruycken; *Hippocrates* in de Geesten. Daer is een van haer vrienden, dien sy beret kennen, als ick, die tot desen eynde roepe, dat de Wetenschap, daer aldermeest voor ons gebruyck aen gelegen is, als die, dewelcke last heeft van onse behoudemis, ende gesontheydt, by ongeluck is de alderonskerfte, ende de gene die ineeft beroert wert door veranderinge. Daer en bestaet geen groot gevaer in, dat wy ons mis-rekenen in de hoogte van de Son, ofte de Sterren: maer hier, daer het ons Leven gelt, en is't geen wijsheyt, dat wy ons overgeven op de genade van't beroeren van zoo veel tegen een waeyende winden. Voor den oorlog van *Telamonius* en wasser niet veel van dese Wetenschap te seggen; *Hippocrates* heeft in de kennis gebracht; al't gene dese vast gestelt had, werde van *Chryssippus* omgeftooren; daerna oock van *Erasistratus*, neve van *Aristoteles*, al't gene *Chryssippus* geschreven had. Na haer zijn gekomen de *Empirici*, die in de konste eenen anderen en verscheden wegh van de oude ingingen, &c.

BEVERWICK.

Indien *Montaigne* een vriend van de Geneesmeesters is, so is oock *Plinius* van de vrienden, die hem so veel stoffe gegeven heeft om tegens de Medicine in te brengen, insonderheyt in't 1. cap. van zijn 29. Boeck, mer hy oock seydt, hem vreemt en onbehoorlijk te duncken, datter geene Konst onstantvastiger en is geweest, en noch dickwils verandert wert, daer sy'de alderbehelpsaemst is. En daarna verhaelt hy de veranderinge der oude Geneesmeesters, die *Montaigne* hier bybrengt. Maer wat Konste isser, daer alde Konstenaers van alles een ghevoelen hebben? Is de ware Godts-dienst te minder, en datter vele Ketteryen, en Scheuringen zijn? Elck Mensch heeft sijn hoofd, en 't is qualijk, volgens ons spreek-woort, Vele hoofden in eenen caproen te brengē. Die hy verhaelt, dat waren vreemde Grieken, die te Romen wat nieuws moften aenrechten, om in't gefagh te komen. Anders konnen oock de Geneesmeesters wel, sonder gevaer van de sieken, verschild hebben in de Middelen, maer niet in't Eynde, of Oogen-merck, dat is de Gesontheyt, en konnen tot deselvige door verscheide wegen en middelen gerakē. En voorwaer soude daerom de Genees-Konste te verwerpen zijn, zo soude oock met eenen de *Philosophye*, die alles goet vint, en voedt, insonderheyt te verdoemen wesen, dewijl nergens meerder oneenigheyt en verdeelinge en is; en de *Philosophen*, ofte *Wijfgerige* strecken evenwel allegader daer toe, om, zo veel alst mogelijk is, de Waerheyt te ombelsen. So hebben nu, na het verwerpen van verscheide meeningen, daer de voorgaende eeuwen mede bedwelmt waren, door haer verstant en neerstigheyt ons eenen vlakken wegh tot de *Philosophye* gebaent *Plato*, en *Aristoteles*; Ende 't gene die twee in de *Wijfgerigheyt*, dat zijn in de Genees-konste *Hippocrates*, en *Galenus*, dewelcke by alle Luyden van verstant gevolght werden. Soo is geschiet, dat de Genees-Konste, by dese twee Opper-hoofden door de Reden insonderheyt vast gestelt zijnde, daer na door de Ervarentheyt versterckt, door het Oordeel van de geleertste mannen in so veel eeuwen aengenomen, gantsch eendrachtigh is; en zy dat eenige omstandigheden somtijts wat swarigheyt maken, die evenwel licht te nedergeleyt wert. Waer uyt blijkt dat de gene, die de Genees-Konste verwerpen, om de oneenigheyt, geen reden en hebben, dewijl deselvige onder de rechtsinnige (daer het snoer na ghetrocken moet werden) niet te vinden en is.

Wat belangt het gene hy seydt, dat voor den oorlogh van *Peloponnesus*, nu *Morea* genoemd, niet veel van dese Werenschap te seggen en was, blijkt anders uyt het gene ik van de *Egyptische* Geneesmeesters hier voor verhaelt hebbe, als mede uyt de oude *Historyen*, en selfs oock de *H. Schrift*. Dat *Hippocrates* deselve grooten luyfster gegeven heeft, is waerachtig; maer *Montaigne* vergift hem wat in de tijt, dewijl den oorlogh van

Morea begonnen is in't jaer 430 voor de geboorte van onsen Salingmaker, e *Hippocrates* meer als tseftigh jaren ouder is.

MONTAIGNE.

(17) Tot den tijt van *Plinius* toe en had noch geen Romeyn sijn selven verwaerdigt om de Genees-konste te oeffenen; dat geschieden door de vremdelingen, en Grieken, gelijk nu onder ons *Francoyfchen* door de *Latioers*. Want gelijk een seer groot Medicijn seydt, wy en gebruycken niet geerne een medicijne, die wy kennen; niet meerder als een kruyt, dat wy selfs plucken. Indien de volckeren, daer wy van daen halen met het *Pochout*, *Salseparille*, en den wortel van *China*. Medicijns hebben, hoe veel meenen wy, dat sy niet, door deselvede vremdigheyt, seldenhent, en dierte en houden van onse *Kool*, en *Peterselye*? Want wie zoude derven misprijsen de dingen, die zo verre ghaelt werden, en met zo gevaerlijcken reyse? Na de oude veranderingen van de Medicijne, zijnder noch ontallijcke andere geweest tot onsen tijt toe, en dickwils heele en algemeene veranderingen: ghelijck die zijn, dewelcke tegenwoordigh voortbrengen *Paracelsus*, *Fioravanti*, en *Argentarius*. Want sy en veranderen niet alleen een Genees-middel, maer, na my geseyt wert, al het gestel en de regeringh van het lichaem der Medicijne, beschuldigende van onwetenhent en bedroch de gene, die daer van haer werck voor haren tijdt ghemaect hebben. Waren wy noch daer van versckert, als sy haer vergiften, dat het ons niet schaden en zoude, wanneer het niet en helpt: dat zoude noch een redelijcken handel wesen, sijn selven te wagen om 't goet, sonder gevaer te loopen van her quaer.

BEVERWICK.

Dat de brave Luyden onder de Romeynen, haer niet begeven en hebben tot de oeffeninge van de Genees-konste, is misschien de oorsaek geweest, dat de Genees-meesters te Romen, als een hoop vremdelingen zijnde, in kleynnachting waren. Het welck oock wel hier te Lande aen zommige oorsaek geeft, of om niet in de Genees-konste te studeren, of al wel gestudeert hebbende, de oeffeninge metter tijdt moede te werden. Want laet yemandt van de beste afkomst zijn, en de Konste volkomen verstaen en met lof oeffenen: zo zal evenwel een ander, die juyft wat verter gelegentheyt heeft, al is hy van sijn zelven een beest, en, door gewelt van gelt, als een bel onlanghs tot staer opgewelt is, sijn zelven laten voorstaen, dat hy by sijn beter niet te ghelijcken is, om dat hy den selven kan ontbieden alst hem lust. Ick en kan die *Quanten* niet beter verghelijcken, als by *Esels*, diemen een goude kleedt omhanght.

Den seer grooten Medicijn, die *Montaigne* so noemt, is *Plinius*, maer hy en heeft noyt Medicijn gheweest, hoewel hy vele aengaende de Genees-middelen in sijn *Natuerlijcke Historie* beschreven heeft. Hy seydt, dat dese alleen onder de *Grieksche* Konste noch niet en is geoeffent

geoeffent vande Roomsche statigheyt, daer nochtans in deselve zoo veel voordeel stack, datse weynige van de Romeynen aengheroct hadden, en dat die noch restont by de Griecten waren overgelopen. Ia ook het aensien, seydt hy, en is selfs maer by de gene, die de Griectse tale niet en verstaen, ende die de Konst op sijn Griecten handelen. Dewyl de Griecten alleen bequaem tot de Genees-konste geacht wierden, zoo verre, dat oock de Romeynen, die deselve aengenomen hadden, haer daerom onder de Griecten moften begeven, soo en is 't mede niet vreemt, datter van de Roomsche Medicijns weynig gewag gemaect wert.

Dat vreemt, schaers, en zelden te krijgen is, werdt gemeenlijk meest geacht. Binnen in 't lant dat verre van 't water gelegen is, daer overvloet van Perdrifsen is, houdt men meerder van een Entvogel, die nochtans in goetheyt de andere verre wijkt. Als wy daerom alleen de vrende Droogen in achtginge hielen, om datse vreemt en verre te halen zijn: zoo zouden oock, gelijk *Montaigne* seydt, die luyden mede in grooter weerde houden onse *Kool* en *Peterselye*, als haer Droogen. Maer de oorzake, waerom wy vrende, en verre-gehaelde Drooghen gebruycken, is, om dat wy hare krachten van de oude Genees-meesters, die in alfulke Landen woonden, beschreven vinden, by dewelcke ons lant, en onse kruyden onbekent waren. En onse Genees-meesters volghen al den ouden sleur, zonder eens de moeyten te willen doen, om de krachten te ondervinden van 'rgene wy dagelijx sien, en so lichtelijc kunnen hebben. Daer zijn evenwel sommige gewest, die de gantsche Genees-konst tot ghemeene Droogen, en die wy by de hand hebben, lochten te brengen, met verwerpinge van alle, die van buyten gebracht wierden. En *Plinius* beschuldigt in sijn 24. boek op 't 1. capittel de Geneesmeesters, die de Indianen, Moren, en Arabiers te hulp roepen. *Daer na*, seydt hy, hebben het bedrogh der Menschen, en de vang der verstandien de *Winkels* gevonden, alwaer een yders leven te koop geveyle, en terstont ongewone mengelingen opgepronkt werden. *Arabyen*, en *Indien* komen daer in achtginge, en voor een kleine *Sweringe* haelmen een Heel-middel van de Roodde zee, daer den armsten mensch de rechte middelen dagelijc op sijn tafel heeft. Dan onse Geneesmeesters en willen hier na niet luysteren. Wy zullen eerst haer redenen by brengen, en dan ons gevoelen daer over, by stellen. Dewyl, seggen sy, in verscheyde Landen dickwils een en dezelve kruyden wassen, zoo gaet het vast, dat sy niet over-al even goet, en krachtigh kunnen wezen; zo datmen daerom genootsaect is deselve te ontbieden uyt die plaetsen, daerse best zijn: want de krachten van de Kruyden veranderen na den aert van de plaetsen, ende zoo werden sommige, die de Arabiers stellen heet te zijn in den derden graed, ende de Griecten in den tweeden, by ons maer ghehouden in den eersten. Hierom prees oock *Galenus* het *Diclamum* van *Candyen*, de *Peterselye* van *Macedonyen*, en

haelde selfs de aerde uyt het eylant *Lemnos*. En sulcx blijckt genoegh in de Af-drijvende ofte Purgerende middelen, die by ons niet en wassen, maer noorsakeelijc uyt andere plaetsen moeten gebracht werden, als *Sene-bladeren*, *Rbabarber*, en diergelijcke meer, dewelcke al werden sy somtijts door de Konste in onse hoven opgequeekt, zo verliefen sy evenwel veel van hare krachten, ende konnen in sulcken menigthe daer niet voortgebracht werden, datter een geheel lant aen genoegh zoude hebben. So gebruycken wy dagelijcx *Suycker*, *Peper*, ende ander Kruyt, als oock *Wijn*, die ons uyt andere Landen gevoert wert. Godt en heeft niet gewilt, dat elck Landt van alles zoude overvloet hebben, ende dat om de Menschelijcke gemeensaemheyt te onderhouden. Want gelijk in elck Lant verscheyde Steden malkanderen overzetten, dat sy van noode hebben, zo doet oock het eene lant het ander. Indien de eene Stadt de anders hulpe van doen heeft, waerom en zoude het een lant niet vervullen het gebreck van het ander? Maer sy gelooven, dat de Kruyden, die by ons wassen, meerder gemeeschap hebben, mer den aert van de Inwoonders. Dan de ervarentheyt betoont, dat wy van den *Wijn*, en *Kruyt*, dat van buyten ingebracht wert, wel varen. En de Genees-middelen en zijn onzen aert en nature niet ghelijc, maer ten deele tegen, om dat sy dezelve veranderen, waerom een Geneesmeester genootsaect is, sodanige te gebruycken, die zulcx best kunnen doen, en derhalven te laten komen van zoodanighe plaetzen, daer sy haer meeste kracht voortbrenghen. Dit zijn wel de voornaemste redenen, die bygebracht werden by de gene, die het inbrengen, ende 't gebruyck van vrende, en uytlandige Droogen voortsaen. Maer, als ick mijn gevoelen recht zal uyt spreken, zoo bekenne ick, te gelooven, dat Godt almachtigh elck lant gegeven heeft 't gene de Menschen aldaer tot het leven, en de gezontheyt noodig is. By ons en waft geen *Wijn* gaert, en wy zouden den *Wijn* oock wel kunnen misen; alzoo hy geschapen is voor den dorst, het welck het Bier, en 't Water oock kan doen. En willen wy rekenen, dat hy mede voor de vreught is, zulcx kan oock uyt goet Bier getrocken werden. En dezelve *Osiris* Koningh van *Egypten*, die het planten van den *Wijngaert*, ende 't gebruyck van den *Wijn* gevonden heeft, leerden mede in de Landen, daer de *Wijn*-stock niet aerden en wilde, het Bier van *Garste* brouwen. So bevintmen tegenwoordigh, dat de *Indianen*, die *Terwen*-broot, *Wijn* noch bier en hebben, haer evenwel tot broot en dranck behelpen met het gene haer eygen lant tot versadinge van *Honger* en *Dorst* mildelijc voortbrenght. *Peper* is een goet kruyt, ende 't welcke zoude mogen schijnen, dat wy 't selfde niet wel en moghen ontberen; dan op de kant van onse wegen, ja selfs in de koude flooren, wassen soo heete Kruyden, datmen se in de plaetse van *Peper* bequaemelijc zoude kunnen gebruycken. De *Suycker* fouden

den wy oock lichtelijck met den Honig kunnen versparen. De Griecsche schrijvers *Herodotus*, *Strabo*, *Plutarchus*, ende andere getuygen, dat het in de oude tijden voor soude soude gerekent geweest hebben, indien de voorbygaenders eenen siecken, die in 't openbaer, na de maniere van Egypten, op de straet geleyt werde, hem geen raet en gaven, waer door sy selve, of andere van dergelijcke Sieckten genezen waeren. En een ander Grieck *Pausanias* schrijft, datter te *Epidaurius* in een bosch, *Esculapius* toegeeygent, een ronde marbere Kerck was, ronts-om met pilaren, waer op ghehouwen stonden de namen van al de mans, ende vrouwen, die door sijn hulpe haer gezontheyt bekomen hadden; als oock van wat Sieckte, door welke teykenen die bekenet, en met wat Droogen, en op wat Maniere sy ghezezen waren. Het welck men seydt, allegader van *Hippocrates* aenghereyckent, en in sijn schriften gebracht te wezen. Gelijk oock selfs in het eylant *Co*, daer hy geboren is, en 't welck aen *Esculapius* gheheylicht was, daer hy mede sijn Kercke hadde, en 't zelve ghedaen werde, gelijk daer na oock noch in vele andere plaetsen, niet alleen in de Steden, maer meestendeel in de Boffchen, en op de Wegen. Waer uyt wel af te nemen is, dat de eerste en oudste Genees-middelen niet in den Apoteeck plachten bereyrt te werden, maer uyt de velden gehaelt, en gemaeckt zijn van Kruiden, die aldaer in 't wildt wiesfen. Soo zeyt *Plinius*, op de laetst-verhaelde plaets, dat zelve in de Boffchen, en het grouwelijcke gedaente der Naturen de Genees-middelen niet en ontbreken, alzo de heylighe moeder van alle dingen alle sijn haer behulpfelen voor den Mensch gestelt hadde. Wat behoeven wy, schrijft hy oock, Droogen uyt Indien, ende *Ara-byen*, die voor ons niet gewassen en zijn, ja zelve niet voor haer; want sy en soudense anders niet verkopen; en zoo vele dingen onder malkanderen te mengen, en is geen Menschelijcke raminge, maer onbeschaemtheyt. Voorwaer ick geef hierom groot gelijk aen *Guovara*, dat hy in sijn Spaensche brieven die simpele Genees-middelen verre stelt boven de gemengde. Dan waerom sulcx niet altijd en kan geschieden, en men somtijts Mengel-middelen in 't werck moet stellen, hebben wy aangewezen in 't eerste deel van den *Schat der Ongezontheyt* op 't 6 capittel. Maer zelve de gene, die verstaen dat elck Lant niet genoeg en heeft voor sijn eyghen Sieckten, houden het evenwel daer voor, wanneer de Middelen een kracht hebben, datter beter is Inlandsche, als Vremde te besigen; re meerder alzo veel bedrogh kan schuylen onder de gene die van verre plaetse gebracht werden, insonderheyt wanneer sy veel gelden.

Wat nu aengaet, 't gene *Montaigne* seydt van *Paracelsus*; die *Switser* heeft wel uyt een onbeschaemde trotsheyt veranderingh in de Genees-konste zoeken te maken, zelve oock in de *Philosophy*, en *Theologye*, dreygende dat hy de *Paus* en *Luther*, gelijk by *Hippo-*

crates, en *Galenus* gedaen hadde, de broeck noch eens zoude verneftelen: dan evenwel en zijn de Genees-middelen van de Alchymisten niet alle te verwerpen, maer vele van dezelve brengen een groot behulp tot de oude Genees-konste. *Piovaranti* en kan niet eens in achttinge komen, om eenige veranderinge inde konste te brengen; alzo in sijn Italiaensche boecken, die hy vele in geral gemaeckt heeft, het minste steunsel van geleertheit niet te vinden en is. Het is anders gestelt met *Argentarius*, een Genees-meeftter uyt *Piemont*, die in verscheyde hooge scholen van Italien de Genees-konste van stoel gheleert, en dezelve by de Siecken met grooten lof geoeffent heeft. In sijn nagelate boeken wijckt hy wel in sommige dingen van 't gevoelen van *Galenus*, zonder evenwel daerom sijn leere (die hy zeyt hoogelijck te achten) onder de voet te werpen, en een gheheele nieuwe leere voor den dagh te brengen. Dan *Montaigne* bekenet sulcx te hebben van hooren zeggen, en daer van zeyt ons spreekwoordt, datmen veel lieght.

'T gene hy vorder schrijft, dat het te lijden was, indien de Geneesmiddelen niet en holpen, indien sy altijd niet en schaden; zal ick beantwoorden met de woorden van *Cicero*, uyt sijn 2 boek van de *Wetten*, dat het niet en konnen geleyt werden leeringen der Geneesmeesters, als eenige onwerende, en onervare in plaetse van gesonde schadelijcke middelen voorschrijven.

MONTAIGNE.

(18) Wat my betreft, al en wasser anders niet, ick meene dat het een groot en gevaerlijck gewelt doet, aen de gene die den smaek der Droogen haten, deselven in te nemen op so onbequame tijt, mer so grooten tegenheyt; en ick geloove, dat sulcx den Siecken ontroert in plaetse, op een tijdt, dat hy de ruste zoohooghnoedigh heeft. Daerenboven om te overleggen de ghelegentheden, waer op sy door de bank leggen de oorzaeck van onse Sieckten, die zijn zo licht en teer, dat ick daer uyt besluyt, dat oock een kleyn mislag in 't ingeven van haer Droogen, &c.

BEVERWICK.

Datter veel aen hangt, om voor een Geneesmeester (gelijk hy in 't volgende noch breeder uytmeer) alles wel te treffen, is waer, dan daer uyt en volght niet, datter daerom by verstandige geneesmeesters veel gemist wert, maer wel by onwtende, die niet bequaem en zijn op alles wel te letten; en dat derhalven de laetste ghelaten, en de eerste in eere behooren gehouden te werden. Wat vorders belanght, de bitterheyt, daer den onaenghenamen smaek van de Droogen: daer van en valt by ons zo veel niet te klagen, als het wel zoude by de Oude geweest hebben, die bittere, stinkende, en anders tegenstaende, en qualijck bereyde dingen in drancken ingaven, die wy niet alleen beter bereyden, maer oock, om die zoo niet te proeven, in pillkens brengen. Maer wy en konnen evenwel geen Alfen zoet maken: die van selfs wel zoet voort-

voortkomen, indien de Schepper van alles sulcx voor best geacht hadde. Waer in mede sijn hooge wijsheyt en voorzichtigheyt staet aen te merken. Want indien hy de Genees-middelen deselve aengenaemheyt ingestort hadde, die hy het Voedsel gegeven heeft, het Menschelijke geslacht zoude daer van, door te veel en dickwils innemen, groote schade komen te lijden. Want alle de Droogen, hebben een hoedanigheyt, die onze Nature wat tegen is, gelijk sy ook moeten wezen, zullen sy het Lichaem veranderen: want het zelve in eenen stant larende, en zouden sy geen Genees-middelen zijn. Wy gebruycken dezelve niet ten tijde van gezontheydt (want dat is schadelijk) maer alleen om de quade en ongezone Vochtrigheden, waer door de Sieckten veroorzaekt werden, uyt het Lichaem te jagen. Het Leven heet Valck, zeyt het Spreekwoort: en daer voor machmen wel in eenen zueren appel bijten, of wat bittrers innemen. De vermaerde en geleertlicvende Romeyn *Maccenas* zeyt by *Seneca* in den 150 Brief, dat hy niet en geeft om swackheyt, mismaecktheyt, ja ook om op een scherp kruys te sitten, als hy maer in 't leven mach blijven.

Debilem facio manus,

Debilem pede, coxa:

Tuber adstrue gibberum,

Lubricos quate dentes.

Vita dum superest, bene est.

Hanc mihi, vel acuta

Si sed eam cruce, sustine.

Hier heeft het *Montaigne* op de bitterheyt, en den quaden smaek van de Droogen, en eenige bladeren te voren, zeyt hy, te haten dat insicht, de geneesmiddelen niet te willen innemen, om haren onaengenaemen smaek. Dat en soude niet lichtelijck, schrijft hy, mijnen sin wezen, achtende dat de Gesontheyt waardig is gekost te werden, door soo pijnlijck branden, en snijden, alffer te vinden was. Waer op hy noch al breeder voortgaet. So dat wy wel mogen besluyten, dat, indien de gezontheyt, ende het Leven zo waardigh zijn, sy oock wel verdienen, dat om dezelve te behouden, eenen bitteren drack ingenomen mach werden. Behalven dat noch alle Geneesmiddelen niet bitter, en tegenstaende en zijn, maer zommige wel aengenaem, en liefelijck van smaek.

MONTAIGNE.

(19) Ick aenmerck geerne de Exmpelen, die my raken. Laetstmael werden te Parijs een Edelmangeden door raet van de Medicijns, in wiens Blaes niet meerder Steen gevonden werde, als in sijn handr. En aldaer mede een Bisschop, die my een groot vriend was, werde ernstigh verzocht van 't meestdeel der Medicijns (die hy ontboden hadde) om hem te doen snijden: ick hielp zelfs mede, onder 't geloof van een ander, sulcx aenraden: als hy overleden zijnde, geopent was, zo werde bevonden, dat hy geen gebreck en had, als in de Nieren. Sy zijn ininder te verontschuldigen

in deze Sieckte, dewijlse eenighfins te voelen is. Daer van is 't, dat my de *Chirurgie* veel zekerder schijnt te wezen, om dies wil zy siet, en handelt 't gene dat zy doet: daer valt weyniger na te slaen of na te raden. Maer de Medicijns en hebben geen *speculum matricis*, die haer opent onse Herfsenen, onse Longhen, onse Lever.

BEVERWICK.

Hoe dat die misslagh te Parijs gegaen is, daer van en kan ick niet zeggen. Het zelfde is hier oock eens gebeurt van een Wever, die Steen-snijder geworden was; hoewel hy al veerwel gesneden hadde, die noch leven. Dan ick hebbe over ontrallijcke gestaen, maer noyt dat schandelijck, en deerlijck ongeluck gesien: het welck oock niet en kan geschieden, wanneer men het snijden niet toe en laet, voor aeler de Meester den Steen op beyde sijn vingeren wel seker heeft. Het gebeurt wel somtijds, datter al de teyckenen zijn van Steen, maer dat hy evenwel, als te verre achter leggende, ofte aen een kant ghefchoten zijnde, niet gevoelt en kan werden, en dan is 't beter gelaten, als op onzeker gesneden,

Hy seyt vorder dat de Medicijns geen *speculum matricis* (dat is een instrument, daer de Lijfnoeder mede open gevijst wert) en hebben, om de inwendige Gebreken te kunnen sien (waer van ook den knoddigen *Dr. Rabelais* schrijft, dat *Pantagruel* sieck zijnde, Pillen innam, waer van den eersten een man met een sackel in had) en dat derhalven de *Chirurgijns*, die haer werck voelen, en tasten, sekerder gaen. Tor antwoort dient, datter vele dingen zijn, die wy niet en kunnen sien, of tasten, en evenwel door haer werckinge kennen. Ick en geloof niet dat het Menschelijke verstant (hoe wel sulcx van zommige geschreven is) zo verre kan vervallen, dat yemant soude in sijn gemoedt kunnen vast stellen, datter geen God en was, alshy maer de Werelt aen en siet, en alle de Wonderen, die oock in het alderminste, en alder-verachtste Schepsel zijn. En wy weten, hoe weynige datter zijn gewaerdigh geweest, om sijn heyligh aenschijn aen te schouwen. Niemand en siet sijn eyghen Ziele, wiens wercken hy nochtans gheftadelijck uytvoert. Wy trecken door den adem sonder ophouden de Lucht in, ende wy en siense evenwel niet. Soo geven oock de Inwendige Sieckten, die wel van binnen niet ghesien en kunnen werden, sodanige teykenen van haer, waer door sy wel en sekerlijck by ervate Geneesmeesters te kennen zijn.

MONTAIGNE.

(20) De beloften zelve van de Medicijne, zijn ongelooftijck. Want hebbende te versien verscheyden, en regen malkander strijdende gebreken, die ons dikwils gelijkelijck drucken, ende die op malkander als nootakelijck slaen, als hitte van de Lever, en koude van de Maegh: sy gaen ons wijs maken, dat van haer Droogen, die sy onder een mengen, het een de Maegh zal verwesmen, en het ander de Lever zal verkoelen.

het een heeft sijnen last om regel-recht te gaen na de Nieren, ja zelfs tot de Blaes, sonder anders sijn werck elders te doen, en behoudende sijne kracht die lange wegh, ende vol van belet, tot op de plaets, tot welkers dienst het gheschickt is, door sijn verborgen eygenschap: het een zal de Herffenen verdroogen, het ander de Longen vervochtigen. Van al dien hoop een mengsel van een dranck gemaect zijnde, en is't niet een soorte van rasernye, dat die krachten haer so sulen gaen verdeelen uyt die mengeling, om na so verscheyden werck te loopen? Ick zoude dapper vreesen, dat sy haer pleyt sacken vanderen, en haer quartieren in roeren stellen. En wie kan sijn selven inbeelden, dat onder die vermenginghe, de krachten mede niet en vermengen, malkanderen veranderen, en bederven?

BEVERVICK.

Het is seer gemeen te klagen over een heete Lever, en koude Maegh, als of hitte van de Lever de natuerlijke worme van de Maegh na haer trock, en alsoo deselvighe verkoude. Dit wert van sommige Geneesmeesters, als sy de swarigheydt van de genesinge der strijdende gebreken ontschuldigen, dikwils voorgegeven, en van de siecken oock lichtelijck geloof, dewijl sy in haer Maegh eenige rauwigheydt, en winden voelen, somtijts oock eenige vliegende hitte door het Lichaem, in't aengesicht, handen en voeten. Maer hier staet al vry wat waer te nemen. Voor eerst, gaet het vast, dat de Maegh, dewijl het een vlesigh deel is, uyt zaet, en zonder bloet bestaende, kout van gematigheydt is, maer te gelooven, dat de hitte van de Lever haer schaden kan, is ongerijmt. Want *Galenus* leert ons dat de Maeg ronts-om beset is met werm ingewant, om so haer werck te beter uyt te voeren, midden tuschen Lever, Milt, Net, en Cronkel-derm, die de Maeg van alle kanten omvatten, om dat sy als een kerel daer veel yers om gestookt wert, soude werm werden, so dat de hooggeleerde ontleder *Baubinus*, en andere wel re recht voor onwaerschijnlijk rekenen, dat de hitte van de Lever de worme van de Maeg soude verminderen, daer sy in tegendeel deselvighe vermeerderd. Ten tweeden, staet hier noch te letten, dat de verhaelde gebreken dickwils gebeuren in de gesonde, die heet van Ingewant zijn, maer een quade maniere van leven gebruycken. Want uyt Dronckenschap van Wijn, ofte Bier, groeyt een groote menigthe van rauwigheydt in den buyck, rommeling, spanning, rispen, spouwen. Het gebeurt oock dikwils, dat van heeten drank overvloedigh genomen, koude gebreken voortkomen, die niet op de ongematigheydt van't Deel, maer welp de ongematigheydt van den Bruyker moet geleyt werden. Ondertuschen treckt de lever na haer de dunne gesten van dien drank, waer door sy onsteekt, en geeft het gheheele lichaem heeter bloet: Daerom schijnen sy gelijck te voelen hitte in't lichaem, en rauwigheydt in de Maegh. En zo beschuldigen sy qualijck een te-

genstaende ongematigheydt der Deelen, daer het een haer eygen mislagen hapert. Soo dat sy, by aldienle zober leefden, of gematighden dranck gebruyckten, zulx niet en zouden gewaer werden. Ten derden, zo gebeurt in sommige sulcx oock wel, al is't dat sy al zober leven, en zodanige zijn de gene, die het Ingewant heet, droogh, ende verftopt is, welck Gebreck in dit lant veel valt, en dikwils uyt de verhaelde oorzaak, te weten, van ongematigh leven, sijnen oorspronk neemt. Dan in zodanige en verkout de Maeg niet uyt de nederheydt van het heete Ingewant, maer om datter vele grove, ende windachtige vochtigheden in de Maegh gezonden werden, die het koken en verteren bederven, waer door zodanige schijnen koudere Maegh te hebben, als wel inder daet is. Hier uyt wert onder de Geneesmeesters gevraecht, hoe het komt dat alsulcke (*Hypochondriaci* genoemt) dewijl een heet ghebreck hebben, nochtans met rauwigheydt, en winden gequelt werden. En al is't dat sommige oock de oorzaak leggen op de koude Maegh: zo is evenwel beter, dat wy daer voor aennemen, gelijck wy nu gezeyt hebben, de quade vochtigheden, die de Maegh verfwacken, waer door niet alleen suere rauwigheden, die van koude plegen te groeyen, maer oock heete dampen opkomen; insonderheydt wanneer sodanige spijs, gelijck gesnackte Eyeren, of diergelijke gebruykt wert. Derhalven ist wel gezeyt, dat de Toevallen, in't gebreck, *Hypochondriacum* gezeyt, veel kout zijn, maer de Oorsack heet. Hier uyt kan nu genoeg blijcken, dat heete Lever, en koude Maegh, niet nootzakelijck, gelijck *Montaigne* voorgeeft, op malkanderen slaen. Het ware wel te wenschen, dat Gebreken van verscheyden aert niet te gelijck en quamen; maer als zulcx al somtijts gebeurt, zo moet hier quaer al mede gehavent wezen. Want als de genesinge van't een, aen't ander niet en helpt, noch en schaet, zo en kanze zo ras niet volbracht werden; maer vereyscht wat langer tijdt, en dan moet meest gelet wezen op't gene meest prangt, zonder evenwel, zo vele mogelijk is, de andere over't hooft te sien. Dan als de genesinge van't gene meest in de weeg is, de andere gheheel beschadicht, en gantsch tegenstrijdende Geneesmiddelen vereyscht, dewijl wy met het eene doende zijn, zo moeten nootzakelijck de andere veranderen, die dien volgende daerna zo veel te quader sulen wesen om te genezen. Het welk evenwel beter, en prijselijker is, als datmen door de selligheydt van't gene meest druckt, de krachten des siecken gantsch laet vervallen. Want die schade is verdraeghzamer, als de doot. Genomen yemant, die een koude Maegh had, en met Sinckingen gequelt was, kreegh een stercke brandende Koorts, zoudemen niet, door afzetten, en verkoelen, die liever zoeken wech te nemen, al wast, dat de Maegh meerder verkoude, en de Sinckingen oock noch meerder verweckt wierden, als op beyde voorsienende den Siecken van de Koorts te laten wech nemen? In kleynre Ongematigheydt, en daer so geen gevaer

ghevaer by en is, weten de Geneesmeesters hare Droogen na de Konst te mengen, dat sy beyde de Deelen konnen helpen, hoewel wat langfamer.

Nu dat eenige Genees-middelen een verborgen eygenschap hebben tot sekere Deelen, ende laft om regel-recht (gelijk hy seyt) te gaen na de Nieren, ja tot in de Blaes, sonder onderweegh hare kracht te verliefen, en is zo vrent, noch zo belacchelijk niet, als hy dat uytlydrt. Want de ervarentheyt betoont, dat op die maniere *Beronje* het Hooft, *Hyssoop* de Longen, *Bernagye* het Hert, *Cappers* de Milt, *Boalkens-kruyt* de Lever, *Byvoet* de Lijf-moeder, *Peterfelye* de Nieren door een sonderlinge eygenschap te hulpe komen, al is 't, datse allegader weim en droogh zijn, en dien-volgende schijnen van een nature en kracht te wesen. Men bevynt oock klaerlijck, datter eenige Droogen zijn, die sekere en bepaelde Deelen door aengeboren eygenschap dapper beschadigen; gelijk de *Spaensche-Vliegen* alleen de Blaes, de *Zee-haes* alleen de Longen door sweren, sonder het ander Ingewant eenigh letsel aen te brengen. Waer door men aen d'ander zijde wel vast besluuyten mach, datter oock vele Genees-middelen zijn, die sekere en bepaelde Deelen hulpe bybrengen. En in gevalle wy by dese gelegentheyt onse toevlucht zoude willen nemen tot de merckelijke, en openbare hoedanigheden der Droogen, zo most nootsakelijk volgen, dat de *Spaensche-Vliegen*, en *Zee-haes* meerder *Sweringh* zouden veroorsaken in de Maegh daer sy eerst in-komen, en langer blijven, en dien-volgende meerder kracht konden doen, als na dat sy door een langen wegh (die hare kracht mocht verminderen) in de Blaes, en Longen ghe-dreven zijn. Want, de Droogen hebben onghelijck meerder kracht op de Deelen, daer sy terstont in-komen, en langer in blijven, 't en zy dat zulcks een verborgene eygenschap belet. So is *Ioffrouw-merck* vorderlijck voor de Nieren, maer schadelijck voor het Hooft. De *Boom-waren* helpen de Milt, maer zijn de Maegh zo vorderlijck niet. De *Terebinthijn* brengt hulp aen de Nieren, maer beswaertheyt aen 't Hooft. *Varen* verlichten de Milt, maer schaden de Lijfmoeder. De *Laurier* is goet voor de Zenuwen, maer quaet voor de Vrucht. Derhalven die niet verder en gaen, als op de openbare Hoedanigheden der Natuurlijke dingen, steken in een grove dwalingen. Waer uyt oock blijkt, hoe gevaerlijck dat het is, de Geneefinge te stellen na het schrijven van de gemeene Kruyt-boecken. Want in sodanige boeken en wert nauwlijcx een Kruyt gevonden, sonder lof van nut te zijn tot verscheyden Gebreken. Maer alzo van der Dingen verborgen eygenschap, dewelcke een groot oordeel vereyscht, aldaer geen gewach van geschiet, zo en kan 't niet wesen, ofte daer moeten vele mislagen begaen werden. Derhalven vereyscht *Galenus* seer wel (3. in 1. *Fid. r. 1.*) in een Geneesmeester, dat hy niet alleen goede kennisse heeft van de gemeene nature der Din-

gen, hangende aen de kracht van verscheyden Hoedanigheden: maer dat hy oock verstaer de verborgen Eygenschap van de bysondere. Want het en is niet genoegh, te weten dat de Galachtige van naturen heet, en droogh zijn, de *Plegmatike* vochtigh en kout, also daer veel Galachtige gevonde werden, welckers wijde en grove Aderē meerder Bloets hebben, als de genoemde Bloedigh van aert en gematigheyt zelve. Men zal sien, datter meerder van Galachtige gematigheyt met Sinckingen gequelt zijn, als *Plegmatiken*. Waerom *Galenus* wel raet, het een oogh te slaen op de gemeene, het ander op de bysondere ende verborgen nature der Menschē. Op dezelve wijze hebben oock de Droogh, ofte de simpele Genees-middelen boven een gemeene en openbare kracht, noch eenige verborgene eygenschap, die Godt gewilt heeft, dat wy eerder zouden in verwonderingh trecken, als dat wy de oorsaek daer van wel zouden begrijpen. Daer beneffens, de gene, die gelet hebben op den eygen aert van de Afdrijvende middelen, bekennen al te samen, dat deselvige niet alle Vochtigheden sonder onderscheyt af en zerten, maer met keure, en bysonderlijck sodanige alleen, daer sy toe gestelt zijn. Soo siet de *Rhabarber* maer op de Gal, *Sene-bladeren* op de swarte gal, *Agaricus* op de slijmerige Vochtigheyt, *Gialappa* op de Waterige. Ia, dat te verwonderen staet, *Scammonea*, *Turbith*, ende diergelijcke, al werckense geheel sterck, evenwel de Watersuchtige ingegeven, zullen niet ofte weynig uytrichten, om dat sy van de Vochtigheden, daer sy toe geschickt zijn, weynigh vinden. Dewijl dan den aert ende nature van de Af-zettende Genees-middelen zodanigh is, wat isser in de weegh, dat sommige Droogen meer op 't Hooft zouden passen, als op de Borst, andere meerder op de Lever, als op de Nieren? Maer hier in en moet een ygelijck, insonderheynt den genen, die van de Natuurlijke dingen geen verstant en hebben, niet geloofst werden, alzo sy door onwetendheyt van redenen, alle oorsaken leggen op verborgen eygenschap, ende ghebruycken dien-volgende alles tot verscheyde Siekten sonder onderscheyt, daer sy ondertusschen dezelve door openbare en blijckelijke oorsaek vermeerderen en tergen. Maer al is 't, dat wy de verborgen eygenschap niet en stellen tot een toevlucht van onwetende Menschē: zo moet sy evenwel op de verhaelde wijze in achtginge genomen werden.

MONTAIGNE.

(21) Het uytvoeren van haer Ordonnantien hangt noch aen een ander Officier, wiens geloof wy ons leven wederom ten danck overgegeven. Gelijk wy hebben Klee-makers, Kous-makers; en dan zo veel te beter gedient zijn, wanneer elck hem maer met het sijne moeyt, en sijn wetenschap kort intreckt, als dat een snijder het allegader aenneemt. En gelijk, ons te voeden, de Grooren tot meerder gerief haer Kocks, en Braders bysonder hebben, het welck een

(bb)

alleen

alleen zo bequamelijk niet en zoude konnen beschicken. Even-eens om ons te genesen, hadden de Egyptenaers gelijk, te verwerpen het algemeen werck van een Geneesmeester, ende dat af te snijden tot elke Sieckte, ende tot elck Deel des Lichaems. Want op dat Deel werden dan veel beter, ende nauwer gelet, alser maer te sien en was op dat alleen. De onse en dencken niet eens dat de gene, die na alles sien, nergens na en sien: dat de geheele regeeringh van de Kleyne werelt voor haer al te hart is om te verteren. Dewijl sy vreesen den loop tegen te houden van een, die aen't Root-melesoen ging, om hem geen Koorts te veroorsaken, soo brachten sy my een vrient om hals, die meerder waerdigh was, als dat wat sy zijn. Sy wegen haer raetselen tegens de tegenwoordige ghebreken; ende om de Herffenen niet te genesen, tot schade van de Maegh, zo bederven sy de Maegh, en verageren de Herffenen met haer strijdende, en onder-een-gelapre Droogen.

B E V E R W I J C K.

My dunckt dat *Montaigne* sijn selven regel-recht tegen-spreect. Want hy stelt daer gevaer in, dat'er voorschrijft van den Geneesmeester noch moer gaen door het geloof van een Apoteker, als oft' hy wilde hebben, dat de Geneesmeester sijn Genees-middelen zelfs bereyde. En aen d'ander zijde prijft hy de maniere van de Egyptenaers, die voor elke Sieckte een bysonderer Geneesmeester hadden, gelijk *Herodotus* verhaelt in 't 2. boeck van sijn Grieccksche Historye, daer wy oock lesen, hoe *Cyrus* Koningh van Perffen verfocht op *Amasis*, Koningh van Egypten, om hem te wille grijven met een Geneesmeester van de Oogen. Streckt het Menschen verstant niet zo verre, om al de Sieckten wel te konnen begrijpen, wil men het zelve dan noch belasten met eens anderen werck, om de Genees-middelen toe te maken? Het is wel waer, dat in de eerste tijden de Geneesmeesters niet alleen de drancken, en andere middelen selfs plegen toe te maken: maer haer oock oeffenden in de Heel-konste. Sulcx is genoegh af te nemen uyt sijne schriften, dat *Hippocrates* mede gedaen heeft: hoewel doen oock al het Steen-snijden sijn bysondere Meesters had, die wy nu *Operateurs* noemen. *Galenus* heeft de boecken van *Hippocrates*, die van de Heelkonste handelen, naerftig uytgeleyt, ja deselve oock in sijn jonckheyt met sijn handen goeoffent. Want hy schrijft, dat hem te *Romen*, doen hy zwintig jaer out was, het heelen van de Schermers bevolen was; dan dat hy 32 jaer out geworden zijnde, uyt het hant-werck seheyde, sulcx de Heel-meesters bevolen latende. Waer uyt sommige willen besuyten, dat het verbinden voor een Geneesmeester te gering is. En den Arabischen *Avenzoar* schrijft, dat een treffelijk Geneesmeester niet en behoort met de handen te werken, en dat hy sulcx sijne dienaers wel mach overgeven. Ick heb evenwel in *Italien* gehoort dat dien hoogh-berocmden *Aqua-*

pendens (gelijk oock ten deele blijkt uyt sijn Schriften) en zelfs te *Bononyen* gesien, en bygestaen, dat den vermaerden *Bartoletti*, sulcks haer niet ontsien en hebben, doch met hulpe, en dienst van een Heelmeester. Ende daer toe hebben sy oock niet alleen in *Italien*, maer mede in *Vranckrijk*, en *Spaengjen* Professoren van de Heel-konste, om de roekomende Geneesmeesters daer in, van jonghs op, te oeffenen, en te onderwijfen. Dan is evenwel niet noodigh, dat sy daerna dat werck selfs by der hant nemen: maer is genoegh, dat sy daer van volkomen kennis hebben, om haer raet door een Heelmeester te doen uytvoeren. Want selfs de gelegentheyd die in een Heelmeester vereycht wert, is geheel anders, als een Geneesmeester moer hebben. Een Heelmeester, seyt *Celsus*, moer jongh wesen, met een stercke, vaste, en noyt bevende hant, die de slincker hant zo wel besigen kan, als de rechte, sterck en scherp van gesicht, onbarmhertigh, zo dat hy hem genesen wil, die hy onder handen neemt, dat hy door sijn schreeuwen niet beweeght en is, ende meerder, als de faeck vereycht, zoude haesten, ofte langer, als noodigh was, zouden vertoeven. In tegen-deel wert een Geneesmeester voor de beste gekeurt, die vriendelijck, en bejaert is, dewijl *Hippocrates* zelve oock klaegt van de Kortheyt onses levens om de Konste te leeren, die oock vereycht dat een Geneesmeester de Wijsheyt en Wijsgerigheyt met de Genees-konste vermenght, en dat hy groote Ervarentheyt heeft, het welk niet te vindē is in yemant, die even uyt de Schole komt, en van den acrt der Siekten niet veel beter en weet te oordeelen, alseen *Bonte-kray* van de *Somer*. Het ware voor dese nut, dat sy van haer wijfer wilden leeren, en de Ervarentheyt die sy niet en hebben van ervarenē sochten te verkrijgen: maer die selfs geloof dat hy wijs is, die klimt al op de trappē na de *Sorheyt*. *Quintilianus* heeft seer wel geleyt, darter vele wel tot Geleertheyt zouden gekomen hebben, indiens niet ghemeent en hadden, daer toe al gekomen te wesen. Hoe yemant meerder weet, hoe hy beter siet, wat hem al ontbreekt. Daerom seyde de wijse *Socrates* van sijn selven, dat alleen te weten, dat hy niet en wist. Wat het bereyden van de Geneesmiddelen belangt, 't gene *Montaigne* schijnt sekerder te achten, dat het van de Geneesmeesters gedaen werde: sulcx plachte oock in ouden tijden also te geschieden, maer hadden daer toe, als zelve te veel te doen hebbende, haer Knechts, gelijk nu de Apotekers. Dat *Philippus*, de Geneesmeester van *Alexander de Grootē*, het Geneesmiddel, dat hy hem ingaf, selver maecte, blijkt uyt 'er ghene de history-schrijver *Curtius* daer van verhaelt. Wy lesen oock by *Galenus*, dat *Demetrius*, den oppersten Geneesmeester van den Keyser *Antonius*, selver den *Theriakel* maecten; 't welck na sijn overlijden *Galenus* oock dede, so bereyden *Pachius* den *Bitter-beyligh*. En *Plantius* verhaelt in't leven van *Fernelius*, Raet en Medicijn van *Henrik de II*, Koning van *Vranckrijk*, dat dien

dien grooten Geneesmeester plach te Parijs zijn eygen Genees-middelen te mengen. *Horatius Augenus*, een treffelijck Professor in Iralien, prijft eer den Geneesmeester, die zijn dingen selfs maect. En dat soude ook de rechte middel wesen, om de vermetelheyt te be-roemen van de Apotekers, die al mede den Doctoor spelen; als om dat sy de Ordonnantien of Voorschriften van de Doctoren maken, daer uyt quansuys de Ervarentheyt zouden krijgen. De wijsgerige *Plato*, in zijn boek *Pedrus* genaemt, schrijft, datmen so een wel voor Sor mach houden, die een Doctours boeck ingesien hebbende, en in eenige geneefinge gevallen zijnde, sonder van de Konste yet te verstaen, meent dat hy een Doctoor geworden is. Want de lange Konste (gelijk *Hippocrates* spreek) kan so niet geleert werden, maer daer toe wert vry wat anders vereycht, als wy uyt den gemelten *Hippocrates* verhaelt hebben in den *Lof der Genees-konste*. Ik sal hier alleen twee geschiedenissen bybrengen van den ouden, en nieuwen tijt. De Griekische *Aëtius* schrijft *Tetrab. 4. Serm. 2. cap. 25.* twee gekent te hebben, die de Konste oeffenden, alleen met eenige geschrevene *Recepten*, sonder te weten de rechte maniere om die te gebruycken, en als sy die of zelfs verloren, of haer door andere afhandig gemaect waren, dat den eenen geheel uyt het werck scheyden, en den anderen van de Tering storf. Dē Florentijnfchen *Poggio* vertelt in zijn Italiaensche kluchten, datter te Romen een gesel was, die 'snachts veel *Recepten* uyt-schreef, en deselve allegader in een sack by malkander stack, en als de luyden 's morgens met water quamen om raet te hebben, so stack hy de hant in de sack, om daer een *Recept* uyt te krijgen, seggende in zijn tael; *Dio te la mandā buona*, God geve u een goet lot. Daerom is best, dat elck het sijne waerneemt, en hem oefent in 't gene hy van jonghs op gheleert heeft. De Grieken hebben daer toe een tracy Spreek-woort, *σπίεσαν ἑλαχες, Τύταν κοσμεα, Spartam,* quam naētus, orna.

Want als een yeder 't sijne doet,

dat is voor al de werelt goet.

Derhalven, alzo een Geneesmeester genoech te doen heeft om 't huys sijn boecken te door-lesen, en buyten de Siecken te versoecken, so zoude ick gevoelijker achten, dat hy hem de moeyten van het toebereyden der Genees-middelen ontsloeg, en dat werck op een goet Apoteker liet aenkomen. En den zelven zijnde, gelijk hy behoort, zo en isser met *Montaigne* geen swarigheyt te maken, ofte hy zal wel bereyden 't gene de Geneesmeester hem voorgeschreven heeft. Op dese gelegentheyt en sal misschien niet ondienschtig wesen, eenen rechten Apoteker te beschrijven. Vooreerst dient hy al verre in 't Latijn gekomen te zijn, op dat hy alles, wat hem voorgeschreven wert, te degen mach verstaen. Dan moet hy ook volkomen kennisse hebben van de Droogen, om de rechte van de verbafterde te kunnen onderscheyden; en behoort de-

selvige alle maent eens te oversien, en die bedorven zijn, wech te werpen. Insonderheyt dient hy vroom van gemoet te wesen, en niet te soeken sijn gewin (het welk van selfs wel volgt) maer naerstig uyt te voeren 't gene van den Geneesmeester voorgeschrevē is. Om sulcx wel te doen, en de Mengelmiddelen wel te konnen maken, moet hy eenige jaren by een goet Meester gestaen hebben, ende en behoort in geen Stadt ontfangen te werden, voor al-eer hy aldaer aen de gene, die daer toe zoude mogen ghefelt zijn, proef van sijn doen te geven, gelijk nu al in eenige plaetsen hier te lande gebuyckelijck is.

Dat *Montaigne* vorders goet vint, dat de Geneeskonste in so veel leden verdeelt mochte wesen, en dat elck een by sonder Geneesmeester soude hebben, gelijk in Egypten certijts gebruyckelijck plach te zijn, als ook te Romen, ten tijde van *Galenus*: sulcx en dunkt *Galenus* selve so vreemt niet te wesen, als 't in een groote Stadt geschiede, gelijk Romen, of Alexandryen in Egypten; maer dat sulcx onmogelijck was in een kleyne of gemeene Stad, daer niemant de kost en soude krijgen, die alleen raet wist voor quade Oogen, die maer zoere Ooren genas, dē Huyg lichte, of van 't Scheursel sneede. Waerom ook de gene, die haer mer so yet bysonders behelpen in geen eene plaets en konnen blijven, maer verloopen van 't een op 't ander, gelijkmen aen ons Operateurs siet: die oock om dat sy geen gaende werk hebbē, de gemeente een groot gelt af-cylichen.

Maer, indien al de vrye Konsten, gelijk *Cicero* wel seyt in sijn Gespreck voor den Poët *Archia*, eenen gemeenen bant hebben, en, als met maegschap, aen malkander verbonden zijn: hoe en sal niet aen malkander hangen de wetenschap van de geneefinge der Deelen des Menschelijcken lichaems, die alle malkander helpen tot een werck, te weten het Leven te onderhouden, waer toe al haer maecksel oock gestreckt, en te samen over-een komende gestelt is. Soo dat hier in gheen plaets en kan hebben 't gene de Italianen seggen, dat die te veel bellaet, weynigh var.

Nu op wat wijze, en met wat forghvuldigheyt den Rooden-loop moet tegengehouden werden, zal volkomenlijck blijcken uyt het gene wy in 't 2. Deel van den *Schat der Ongesontheyt* sullen aenwijfen. En van wegen de verschillende Gebreken in verscheyde Deelen, daer van is mede elders af gesproken.

MONTAIGNE.

(22) Wat belanght de waerheyt, en de swackheyt der redenen van dese Konste, die blijkt hier meerder, als in eenige andere. De Openende dingen zijn bequaem voor yemant, die het Colijck heeft, om dat sy de wegen openende, en ruymende, de raeye stoffe, van dewelcke het Graveel en Sreen groeyt, af-zetten. De Openende dingen zijn gevaerlijck, voor den genen die met het Colijck gequelt is, door dien sy de wegen openende, en ruymende, met eenen de stoffe, die het Graveel veroorsaect, in de Nieren brengen,

(bb) 2 dewelcke,

dewelcke, door genegentheyt, die sy daer mede hebben, deselve geerne ontfangen, zo dat het nauwlijcks mogelijk en is, ofte sy behouden veel van 't gene in haer gedreven is.

B E V E R W I I C K.

Dit en is zo belacchelijck niet, als *Montaigne* voor-geeft, ende niet strijdende, als in woorden; alsoo de verscheide ende recht tegens-malkander staende werckinge alleen komt door den verscheiden tijt, en de gestaltenisse der gener, die zodanige Genees-middelen gebruycken. Derhalven is seer wel geseyt van den Griekschcn uytlegger *de Electra* van *Sophocles*, dat de Gelegenheyt in alle dingen den besten, en bequaemsten tijt is. Want oock goede (schrijft hy) en eerlijcke saken, indien sy onrijdig gedaen werden, en konnen geen lof behalen: gelijk of een Genees-meester veel wilde reden-kavelen met den Krancken over den aert van sijne Sieckte, of dat hy by Droncken luyden de soberheyt veel gingh prijsen. Even-eens gaet het oock in de Sieckten, daer de Gelegenheyt (gelijk wy hier voor uyt *Hippocrates* aenghewesen hebben) siel voorby gaet, en dat de eene tijt helpt, en doet de andere tijt geen voordeel (ghelick hier voor mede uyt den Outvader *Augustinus* verhaelt is) ja selfs oock schade, en sodanige, als *Montaigne* bybrengt. Maer hy had behooren den Tijt te onderscheyden, gelijk het werck is van alle Wijse Luyden.

*Een goede kans is glibber glaz,
Sy dient in haesten op-gevat,
En 't is voorwaer geen handigh man,
Die sijn geluck niet grijpen kan;
Want dien het voordeel eens ontglijt,
Die isst al sijn leven quijt,
En schoon hy namaels anders won,
Hy vint niet anders als berou.*

Nu om te komen tot het exempel, waer mede *Montaigne* de swackheydt van de redenen, in de Genees-konste wil beweren, te weten van *Colijk*; hier staet eerst te letten op het woort, het welck hy neemt voor *Graveel*. Het is wel waer, dat meest altijt *Colijk* ofte winden by 't *Graveel* zijn: maer daerom en is *Colijk* geen *Graveel*, zijnde twee verscheide Gebreken, het eenen in de Dermen, het ander in de Nieren, en *Water-pesen*. Ick sie dat de *Cardinael d'Ossat* dit beter onderscheyt in sijne *Francoische* brieven, zijnde den 80. daer hy schrijft aen den *Secretaris Villeroy*, dat de *Paus* groote pijn in de zijde gekregen had, het welck in 't beginnel gehouden werde voor een *Winderig colijk*: maer dat de hartneckigheyt van 't quaer, 't welck door geen *Middelen* en week, daarna dede gelooven, dat het *Graveeligh colijk* was, en datter eenig *Steenken* hingh in de pesen, die het *Water* uyt de *Nieren* in de *Blaes* voeren, 't welke den wegh niet ruym genoeg vindende, daer was blijven steken, ende alsoo de pijn verweckt hadde. Dit exempel en komt hier niet kwalijck te pas. Openende dingen zijn bequaem, om

zodanigh *Steenken* af te drijven: maer (hier most *Montaigne* op gelyc hebben) na dat de eerste *Deelen* van 't *Lichaem*, daer het *Genees-middel* door moet gaen, eer dat het in de *Nieren* komt, wel gesuyvert zijn: en in zodanigen gelegentheyt zet het af, sonder eenige nieuwe stoffe in de *Nieren* te brengen, gelijk het doen zoude, indien het in een vol *Lichaem*, ende sonder voorgaende suyvering van *Maeg*, *Dermen*, en 't ander *Ingewant*, gebruykt werde. Dan zulcx soude gantsch strijden tegens de *Wetten* van de *Genees-konst*, en derhalven wert het kwalijck daer tegen ingebracht. Maer hier van heb ick breeder geschreven in 't *Steen-stuck*, alwaer oock de antwoort te halen is van 't gene hy vorder hier in tegenwerpt.

MONTAIGNE.

(23) De *Badt-stoven*, aen welck deel van de *Genees-konste* ick my alleen overgegeven hebbe, hoe wel datter de minste konste in gelegen is, zo hebben sy mede al haer onsekerheyt, diemen aen alle kanten in deze *Konste* siet. De *Poëten* seggen al wat sy willen uyt druckelijcken, en mer beter aert; tot teycken deze twee *Dichten*. *Auson. Epigr. 73.*

*Alcon hesternum signum Iovis attingit. Ille
Quamvis marmoreus vim patitur medici.
Ecce hodie justus transserri ex aede vetusta,
Liffertur, quamvis sit deus, atque lapis.*

Ende *Martialis 6. Epig. 52.*

*Lotes nobiscum est, bilaris cornavit. Et idem
Invenius matre est mortuus Andragoras.
Tam subitæ mortis causam Faustine requiris?
In foranis medicum viderat Hermocrates.*

B E V E R W I I C K.

De *Grieksche* schrijver *Clement van Alexandrien* in 't 3. Boeck van sijn *Pædagog.* op 't 9. capittel, stelt vier oorlaken, waerom wy *Baden*, te weten om de *Suyverheyt*, de *Wermte*, de *Gesontheyt*, of oock om 't *Vermaek*. Het *Baden*, seyt hy, dat om 't *Vermaek* gedaen wert, machmen wel laten blijven; want een onbeschaemt *Vermaek* en dient niet aengehouden. Maer 't is dienstigh voor de *Vrouwen* om de *Suyverheyt*, en de *Gesontheyt*; voor de *Mans* alleen om de *Gesontheyt*. Om de *Wermte* te *baden*, is onmoedigh; dewyl 't gene door koude vervallen is, wel anders kan verquiste werden. Vorders het dikwils *Baden* verminderde de *Kracht*, verflapt de *natuurlijcke Sterckte*, en maecte dat yemant van sijn zelven gaet. Het en is oock niet alrijt dienstigh, maer als yemant al te ledigh, ofte oock al te vol is; dan en dient het niet gebruyckt: maer men moet letten op den *Ouderdom*, het *Lichaem*, en den *Tijt* van 't jaer. Wat het eten belangt, daer *Montaigne* oock gewach van maect, ick sal alleen kortelijck seggen, dat het zy men in 't *Badt* gaet, ofte alleen van 't *Water* drinckt, dat zulcx moet geschieden, na dat het *Voedsel* allegader volkomenlijck verteert is: en daerom is 't een groot misbruyk, het welck nochtans seer gemeen is, in 't *Badt* zelve te eten. Om alles hier toe dienende te schrijven, soude wel een geheel boek ver-eyfchen,

eyschen, gelijk oock verscheide van zijn. Dewijl dit middel het eenighste is, daer *Montaigne* wat van houdt, zoo laet hy eens hooren 't gene de wijsgerige *Diogenes* aardigh seyde (by *Stobaeus* *serm.* 6.) dat vele haerzelen, dewijl sy leefden, met badstoven vochtig makende, deden verrotten, ende stervende, geboden hare Lichamen te balsamen, om dat sy niet verrotten en zouden. Wat de Poëten aengaet, die schrijven al veel, daer sy geen tol af en geven,

--- *pictoribus, atque poetis*

Quidlibet audendi semper fuit aqua potest.

Die het eerste dicht gemaect heeft, was een Borge-meester van Romen, en hy schrijft evenwel sijn zelve daer van eere toe, dat sijn Vader de Ghenees-konste oeffende; een Konste die alleen, zeyt hy, enen God voortgebracht heeft.

--- *genitor studuit medicina,*

Disciplinarum quae dedit una deum.

So dat wy daer uyt mogen besluyten, dat hy niet de Konste, ofte de Genees-meesters in 't gemeen, maer alleen *Andragoras*, ofte de ongeleerde ende onervarene heeft willen verachten, gelijk onsen *Erasmus* dickwils in sijne schriften zeyt, als hy eenige misbruycken bestraft, dat hy het niet en heeft op de Bisschoppen, ofte Monicken, maer alleen op de quade Bisschoppen, en quade Monicken.

MONTAIGNE.

(24) Daer woonde in de valleye van *Angrogne*, een volck van afgesondert leven, van afgesonderde manieren, en kleederen, sonder eenige gemeenschap met andere menschen te hebben, waer in sy zo gelukkig leefden, darrer geen Rechter daer ontrent op haer behoefden te letten, ofte yemandt van buyten most geroepen werden om haer te bevredigen. Sy vloden alle handel, en houwelijken van de ander werelt, om geen veranderingh te maken in de suyverheydt van hare regeringe, tot dat, gelijk sy vertellen, een onder haer ten tijde van hare Ouders, hebbende een ziele geprickelt van een edele Eergierigheydt, bedacht om sijnen naam in ghesagh te brengen, een van sijn sonen *Mr. Ian*, of *Mr. Pieter* te maken; en hem hebbende laten leeren schrijven in een van de naeste steden, zoo werde hy ten laetsten een fracy Notaris op een dorp. Dezegroot geworden zijnde, began te misprijzen haer oude ghebruycken, ende haer in 't hooft te steken de treffelijckheydt van d'ander landen. De eerste van sijn gevaders, wiens geyt belchadicht was, raden hy daer over recht te versoeken aen de Koninglijke Rechters daer ontrent, en van dien weder aen ander, tot dat hy 't al verbaftert hadde. Vervolgens deze bedervinge, zeggen sy, quamer terstont een ander op, van arger gevolg, door middel van sekere Geneesmeester, die hi kreeg om een van haer dochters te trouwen, en onder haer te wonen. Deze began haer terstont te leeren, de namen van de Koortsen, van Sinckingen, van Aposteunien, de leger-plaets van de Lever, ende de

Dermen, het welck een werenschap was, tot op die tijt feer verre van haer kennisse, en in plaets van Look, waer mede sy gheleert hadden alderhande Sieckten, hoe swaer sy mochten zijn, te genesen, bracht hy haer tot gewoonte om voor den Hoest, ofte de Verkoutheyt vremde Mengelingen te gebruycken, en began also handel te drijven, niet alleen van haer gesontheyt, maer oock van haer doot. Sy sweren, dat sy maer na dien tijt, gewaer geworden zijn, dat de mist haer 't hooft beswaerde, ende dat verhit zijnde, te drincken schadelijck was, en dat de winden van den Herfft arger waren, als die van de Lenten: dat sy na 't gebruyck van dese Genees-konste, zijn vervallen met een legioen van onge woonlijcke Sieckten, en dat sy eenen gemeenen afval voelen van haer oude sterckte, en dat haer leven de helft verkort is.

BEVERWICK.

Her kan wezen, dat het volck van die valleye gelukkig leefde, om dat sy geen gemeenschap en hielden, met eenige Wtlanders, die gemeenlijck sommige gebreken inbrengen. So verhalen *Plinius*, en *Val. Maximus*, van eenen *Aglau*, dat hy in een hoecxken van Arcadyen een kleyne wooningh hadde, maer daer hy evenwel de kost op konde krijgen, en daer hy sijn leefdagen niet uyt en ging, en dat hy door het Orakel van *Apollo* geoordeelt werde gelukkiger te zijn, als *Cyges*, die doen een machtig Koning was. Dit is oock de oorsaack, dat eertijts eenige Gemeene saken in Griekenlant geen vreemdelingen en ontvingen, noch oock toe-lieten dat haer volck vremde landen besochten. Waren de Spaengiaerts niet geweest in West-Indien, sy en zouden de Spaensche (alzo na haer genaemt, ghelijck den taback *Nicoriaen* hier, na eenen *Nicotius*, die den zelfden eerst overbracht) Pocken, voor die tijt in andere Landen onbekent, aen deselve niet mede gedeelt hebben. De Spaengiaerts haelden in West-Indyen de Pocken: maer sy gaven weder in de plaets de Kinder-pocken, aldaer voor die tijt onbekent, en waer van vele Indianen sterven. Het kan oock wesen, dat de luyden van *Angrogne* te voren heel soberlijck, en na de gesontheyt geleest hebben, en die zedigh onder malkanderen gewent waren te leven, daarna door ommegang van vreemdelingē, haer gewoonlijke maniere van leven nagelaten hebben, en also in onge woonlijcke Sieckten vervallen zijn. So schrijft *Hippocrates* in de 28. Kortbondige spreuck van 't 2. boeck, dat de Vrouwen met geen Gicht ofte Fledercijn gequelt en werden. Het welck *Galenus* in sijn Wtleggingen seyt op die tijt waerachtigh geweest te zijn, maer dat'er daarna geheel anders uytgevallen is van wegen haer groote ledigheydt, en ongematigh leven. Waer mede over een komt de klachte van den Wijsgerigen *Seneca*, die hy doet in sijnen 95. brief, in den welken hy oock het oordeel van *Hippocrates* daer mede ont schuldicht. De vrouwen seyt hy, dewijl sy in ongebondenheyde Mans gelijk werden, zo krijgen sy oock de Mannelijcke gebre-

ken. Sy en drincken niet weyniger, sy suten mede een donker-
jen over, sy setten mede een goltjen buyten boort, haken oock
na een kout teugjen, tot verkoeling van een verbitte Maeg.
In Geylighey en wijcken sy de mans in't minste niet, tot dien
last geboren zijnde. Wat isser dan te verwonderen, dat de
proutste Genees-meester, en die hem op de natuerlijke saken
best verstaen heeft, op een logen bevonden wert, daer so veel
Vrouwen aen de Gicht vast zijn? Sy hebben de weldaet van
't geslacht door haer misbruyk verloren; en om datse de vrou-
we uygetrocken hebben so zijns verwesen in Manlijke siek-
ten. Wat Sieckte isser tegenwoordigh inde werelt ge-
meender, als verkoutheyt, of Sackingen, en Plato ver-
haelt, in't 3 boeck van de gemeene saken, dat voor de
tijden van de wijsgerige Socrates (die geboren werde
468 jaer voor de geboorte Christi) de naem van Ca-
tarrhen of sinckingen niet eens bekent en was. So ist
oock gelegen met vele andere nieuwe siekten, die door
wellust, en overdaet, gelijk Seneca, en Plutarchus wel
schrijven, noch alledaeghs opkomen: van dewelcke de
oude, om haer wel gefelt leven, niet eens en wisten.

Nu wat het Loock betreft, daer sy alderhande Sieck-
ten mede genasen; dat is al een oudt Genees-middel,
onder de Boeren, gelijk wy sien konnen in Galenus, die
daerom het Loock Bieren-Theriakel ghenoeemt heeft,
3. Met. 8. Alwaer hy seyt, dat het Loock van die spij-
sen is, dewelcke de Winden verdrijven, ende gantsch
geen Dorst en maken. Ende indien yemant (voeght
hy daer by) of die van Thracyen, of van Vranckrijck,
of die in een kout Lant wonen, wilde het Loock eten
verbieden, die soude dat volck grooten hinder doen.
En in't 2. boeck van de krachten der Voedselen op't
71 cap. schrijft hy, dat Loock alleen kost is voor de ge-
ne, die veel grove, slijmerige, en taeye Vochtigheden
vergadert hebben: maer dat de gene, die heet ende
Galachtigh van bloet zijn, haer van de Loock moeten
wachten. Dan het Loock, seyt hy, en eten sy niet als
een toespise, maer als een gesont Genees-middel, het
welck verdouwende, en de verstoptheydt openende
kracht heeft. Dan als't wat opgefoden heeft, tot dat
het sijne scherpigheyd meest afleyt, soo heeft het wel
minder krachten, maer en behoudt dien quaden gijl
niet. Indien die van Angrogne, gelijk die van de Va-
leyen veel mist, en nevel onderworpen zijn, met Ver-
kousheyd en Hoest dickwils zijn gequelt geweest, ende
haer Lichamen oock een koude gematigheyd hadden,
soo is het Loock haer een nut, en recht bequaem Ge-
nees-middel geweest: maer evenwel niet in alle siek-
ten, als de Heeren, gelijk Koortsen, en andere; noch
oock in alderhande Lichamen, ghelijck die van een
drooge gematigheyd zijn, in welke beyde het Loock
een groote ontfeking soude veroorsaken, als zijnde
seer scherp, oock droogh en heet tot in den vijnden
graed. Van de Krachten van't Loock hebben wy
breeder gehandelt in't 1. Deel van den Schat der Ge-
sontheyt op't 4. cap. van't 3. boeck.

Nu dat het gemelte volck te voren niet en wist, de

Mist schadelijck te wesen, en verhit zijnde te Drin-
ken; sulcx is een bottigheydt: ende dat sy't daer na
wisten en voelden, en is de kennisse, ofte de Ghenees-
konste niet te wijten, alsoo de Nature in die dingena
so voor als na werckt, gelijk haren aert is.

MONTAIGNE.

(25) Eer ick Graveeligh was, hoorende by vele
groot werck maken van Bocken-bloet, als of het ware
geweest een Hemelsch Mamma, gefonden in dese laet-
ste tijden tot bewaringe, ende onderhoudinge van't
Menschelijke leven, ende daer van hoorende spreken
lyuden van verstant, als van een wonderbare droogs,
en van een onbedriegelijke werckinge: ick, die my
altijt hebbe laten voorstaen, te boven te wesen, alle de
gebreken, die een ander konnen overkomen, nam ge-
nucht daer in, noch volkomentlijck gesont zijnde, my
te versien van dat wonder, en dede tot mijnen't een
Bock opvoeden volgens de ordre. Want men moet
hem inde heetste maendē van de Somer op stal bren-
gen, en hem niet te eten geven, als openende kruyden,
en niet te laten drincken, als witte Wijn. Ik was juyt
by huys, doen hy gheslacht werde; men quam my
seggen, dat de Kock in sijn pensē vout twee ofte drie
grootte bollen die tegens malkander stieten onder het
voer, dat hy gegeten had. Ick was begierig al het In-
gewant voor my te doen brengen, en dede dat grof
ende breet vel doorsnijden: daer quamen drie groote
dingen uyt, soo licht, als spongyen, so darse hol sche-
nen, van buyten anders hart en vast, verscheyden van
veelderley vale verwen; den eenen volkomen ront,
gelijk een kleyne bol; de andere twee een weynigh
kleyn, en so ront niet. Ick heb bevonden, my bevrin-
gende aen de gene, die gewoon waren sodanige be-
sitten te openen, dat haer sulcx gantsch selden voort-
komt. Het is waerschijnlijck, dat die Steenen met de
onse van eenen aert zijn. En indien sulcx is, so ist wel
een ydele hope voor de graveelige, haer genefinge te
willen trecken uyt het Bloet van een Beest, dat selver
gaet sterven van gelijk gebreck. Want te seggen, dat
het Bloet van die besmettinge niet en weet, en niet en
veranderden sijn ghewoonlijke kracht, en sluyt niet:
het is beter te gheloooven, datter in een Lichaem niet
en groeyt, als door over-~~een-~~stemminge en gemeen-
schap van alle de deelen. Waerom datter seer waer-
schijnlijck is, in alle de Deelen van dien Bock ghe-
weeft te zijn eenige Steen-makende hoedanigheyd.

BEVERVICK.

Dat het Bocken-bloet zo van binnen, als van buyten
gebruyckt de Steen kan breken, is van alle oude tijden
by de treffelijkste geneesmeesters geoordeelt geweest,
gelijk wy wat wijtloopiger aangewesen hebben in't
10 capittel van het Steenstuck, alwaer dese plaats van
Montaigne oock bygebracht wert. Sijn reden is, dat
Bocken-bloet het Graveel, ofte den Steen niet en kan
helpen, dewijl een Bock selve daer mede ghequelt is.
Dan dit besluyt en voigt niet. Wy hebben op de ge-
melte

melte plaats verscheyde Steenen beschreven, die evenwel kracht tegens onse Steen van de Nieren, of de Blaes. Ia zelfs de Steen, die een Mensch afgegaen, ofte afgenomen is, wordt hier toe geprefen van *Accius*, *Petrus Hispanus*, *Sylvius*, *Garinaria*, *Hollerius*, *Euchsius*, *Leonellus Faventius*, *Paschalius*, en andere. Den *Haes* is een dier vol grof en swaermoedigh bloet, ende nochtans is het poeyer van sijn *Hert* (gelijck *Gobelet* schrijft) met witte Wijn inghenomen een krachtigh genees-middel voor de Vierdendaeghsse Koorts, die nochtans veroorsaekt wert door sodanig grof bloet. De *Citroenen*, al bederven sy selve haest, so wederstaen evenwel de bedervinge en verrottinge vande vochtigheden onses lichaems. De *Scorpioen* rauw gestampt en geleydt op de wonde, die hy gesteken heeft, treckt sijn venijn daer uyt, gelijck *Dioscorides* getuygh 1. 11. en 6. 44. So wert oock met goede hulpe op een dullen *Honts-beet* geleyt het *Hayr* van den selfden *Hont*, om't vergif, dat door sijn speeckfel daer in gedrukt is, wederom uyt te trecken, als *Ambr. Paré* beschrijft 20. 14.

MONTAIGNE.

(26) Vorders, eere ik de Geneesmeesters, niet volgendes 't gebodt, om de noorsakelijckheit (want tegen die plaats kanmen een ander stellen van den Propheet, berispende den Koning *Asa*, dat hy sijn toevlucht genomen hadde tot de Geneesmeesters) maer om haer eygen wil: hebbende onder haer gesien veel eerlijke luyden, en weerdig om bemint te werden. Het en zijn sy luyden niet, die ik te lijf wil, maer hare Konste: en ick en geve haer geë ongelijck, dat sy haer profijt doen mer onse sooghheyt; want het meeste deel van de werelt doet so. Veel ampten, en minder, en waerdiger als 't hare, en hebben geen fundament of steunsel, als op de algemeene misbruycken. Ick laets by mijn halen als ick sieck ben, en versoecke van haer onderhouden te werden, en ik betael gelijck een ander. Ick laet my van haer gebieden, om my werm te houden, het welk my oock aengenamer is; sy mogen verkiefen uyt het Bies-loock, en Lattouw, waer van mijn Wermoes dient gemackt, en ordonneren rooden, of witten wijn; en soo van alle andere dingen die voor mijnen lust en gebruyck eveneens zijn. Ick weet wel, dat sulcx voor haer niet mer allen en is, dewijl de vremde smaek en regenhuydt een eygenschap van de Genees-konste is. *Lycurgus* ordonneerde de Wijn voor die van Lacedaemonien, als sy sieck waren. Waerom? om dat sy gesont zijnde, het ghebruyck daer van hateden. Gelijck een loncker, mijnen buerman, den selven drinckt als een gesont Genees-middel voor sijne Siecken, om dat hy van naturen een groote tegenheyt daer in heeft.

BEVERWICK.

Het is al wel gevochten, dat de Genees-konste geen achterdeel en doet by *Montaigne*, en dat hy brave luyden noch eere bewijst, al zijn het schoon Geneesmeesters. Maer genomen sy en waren hem soo veel niet waerdigh, soude een Geneesmeester niet mogen seg-

gen met den Homerischen *Agamemnon* 11. 1.

-----πᾶρ ἐμοῖα καὶ ἄλλοι,

Οἱ κέ με τμήσοσι, μάλιζα δὲ μήκετα Ζῆς,
daer zijnder genoeg andere, die my sullen eeren, insonderheyt den wysen *Iupiter*. God selfs gebiet haer eere te bewijfen *Ecclesiast.* 38. ende dat om de noorsakelijckheit, maer *Montaigne* en houdt van dat gebodt niet, om dat oopen ander plaats de Koning *Asa* bestraft wert van den Propheet, dat hy sijn toevlucht tot de Geneesmeesters genomen had. Dan dese twee plaetsen der *H. Schrifture*, en zijn gantsch niet strijdende tegens malkanderen. Want de Koning *Asa* en wert niet berispt, om dat hy de Geneesmeesters ghebruykten: maer om dat hy meerder verrouwen op haer stelden als op Godt den Heere, daer hy den segen, van 't gene hy innam, af verwachten moeste. En *Asa* (seydt den text in 't 2. boeck der *Chroniken* op 't 16 cap.) wert krank aen sijne voeten, en sijn krankheydt nam seer toe: oock en socht hy in sijn krankheydt den Heere niet, maer de *Medicyn-meesters*. Also onsliep *Asa*, en sterf. Waer uyt genoegh blijkt, dat die plaats niet mer allen en doet voor *Montaigne*. Niet meerder en doet oock een andere, die ten selve eynde by sommige bygebracht wert, uyt het 8. capittel van den *Euangelist*, en geneesmeester *Lucas*, alwaer verhaelt wert van een Vrouwe, die rwaelf jaer den bloetganch gehadt hadde, en al haer goet aen de Geneesmeesters te kost geleyt hebbende, niet en konde genesen werdē: want dit en is daer niet verhaelt tot verachtinge van 't gebruyck der Geneeskonste, maer wert alleen aangewesen de ongeneeslijckheit van de Sieckte, en dien-volgende het wonderwerk dat door onsen Saligmaker daer in geschiede.

Hy seyt, de Geneesmeesters geen ongelijck te geven, dat sy haer voordeel trecken uyt de zottigheit van de Menschen, en dat het by andere oock also toe gaat, die al mede geen koren van de molen en wijfen; dat elck moet gauw op sijn winst zijn, gelijck *Plautus* in *Asinaria* seyt. Het is waer, elck mach wel letten om sijn huys voor te staen, maer met Godt, en met eeren. De Rechten leeren ons, *Nemo lucrari debet ex alieno damno*, Niemand en moet winst doen uyt een anders schade, *Lib. 4. ff. 1. 4. Lib. 28.* En soude dat niet strecken tot schade van sijnen even-naesten, dat een Geneesmeester werende dat het te vergeefs was, de Siecken met de drancken te quellen, alleen uyt insicht van sijn voordeel, dat maer vuyl gewin zoude wezen, dat anders niet voor rechte winst mach gerekent werden, als die rechtvaerdig is? Zijnde onder de Geneesmeesters veel eerlijke luyden, en weerdigh om bemint te werden, waer toe zouden die soecken haer even-naesten zoo valscheijck te bedriegen? Waerom en zouden se niet liever yet anders by de hand nemen, dewijl voor een wacker verstant alle wegen open staen?

Noch schrijft hy vorders de Geneesmeesters wel by hem te begeren, en haer voorschrift wel te volgen om een Wermoes te doen geret makē: maer anders niet

van haer te willen innemen. Dan dit en is niet anders, als ofmen in een belegherde Stadt riep om een goet Overfte, en die gekomen zijnde, men na fijnen raet niet en wilde luyfteren. En gelijkmen die voor for zoude houden, zo en is 't ander oock geen minder for- righeyt, dewijl selfs de H. Schrifture alzo o spreect *Eccles. 38.* dat een wijs mensche de Medicine niet en veracht. Die yemant begert tot gezelschap, en aen- spraek, en behoef daer toe geen Genees-meeft, al- zo al van oudts by een Griex Poët geoordeelt is, dat de gene die te veel praets heeft, den liecken een ande- re lieckte is.

Dat *Montaigne* op 't laetste zeyt van den wijn, hoe hy in zommige door de tegenheyt ^{an} wercken, dat is den aert van de Genees-middelen, gelijk wy elders vermaent hebben; als oock beantwoort, dat eenige, Genees-meefters zelve niet en willen innemen, gelijk sy andere aenraden, sulcx te zijn selen der personen, van dewelcke sy de straffe zelve moeten uytftaen.

MONTAIGNE.

(27) *Pericles* gevraeght zijnde hoe hy al voer; ant- worde, Ghy kont het daer uyt oordeelen, toonende eenige briefkens, die hy om sijn Hals, en Arm gebon- den hadde. Hy wilde daer mede zeggen, dat hy wel kranck moftte zijn, dewijl hy zo verre gekomen was, om hem te begeven tot zo ydele dingen, en zo toe- gemaect te leggen.

BEVERVYCK.

De wijs-gerige *Plutarchus* verhaelt in 't leven van den Griekschen Vorst *Pericles*, dat hy lieck ('t welck hy oock bestorf) liggende, aen eenen vrient, die hem quam bezoeken, toonde 't gene de Vrouwen hem om den Hals gehangen hadden, als willende te ken- nen geven, dat hy wel kranck was, zodanige beufe- lingen ghebruyckende, ghelijck den selven *Plutarchus* schrijft. Wel is 't zoo vreemt, dat een wijs Heer zelfs sporte met die beufelingen, die hem van de Vrouwen waren aengehangen; 't gene hy zonder twijffel alleen gedaen heeft, om haer te vergenoegen. Maer dat hy daer mede de andere Genees-middelen niet en heeft willen verachten, blijkt daer uyt dat hy zelve een van

sijn volck, ghelijck by *Plutarchus* te voren beschreven is, door een zeker genees-middel, ras en wel genezen hadde.

Hier mede meene ick nu beantwoordt te hebben, de Bewijs-redenen, die de Ed. Heere van *Montaigne* de Genees-konfte, ende de Genees-meefters teghen- werpt, als oock met eenen de meefte, en voornaem- ste (zijnde de overige maer boertery) die den onge- luckigen Gheneesmeester, *Corn. Agrippa* van Kolen bybrengt in sijn boeck van de Ydelheyt der Weten- schappen. Welcke vrucht zoude in de geboorte (ge- lijckmen van een soorte van Slangen leeft, *Vipera* ge- noemt) sijn Moeder vermoort hebben, 't en ware de vergaltheydt wat hadde versacht geweest door den Kardinael *Campegio*, ende den Bisschop van Luyck, die de onbedachtheyt in de beste vouw slaende, hem van de zekere doot verlost. Dan sterf evenwel arm, ende van alle man verlaten in 't Gasthuys van *Grenoble* in Vranckrijck, vele hem (zeydt de Histo- rie-schrijver *Iovius*) van wegen sijne Toovery, ver- vloeckende.

Dit is het Gasthuys, dat de wanhopende *Leerlin-* gen tot haer nootlot, voor de Tooverkonft, krijgen, van den Lasteraer haer meester. Bevindende op 't laetste dat sy te vergeefs tegen den prikkel stooten, als oock de waerheydt van 't gene onsen Poët wel ghe- schreven heeft:

*Al wie dat oyt bestaet om tegen wint te spouwen,
Die vint het wyde quijl ontrent sijn eygen mouwen,
Of op sijn aensicht zelfs, of in sijn netten baert;
En woont maer, dat de Gal met Honger is gepaert.*

Ick vinde my alrede buyten de palen van een Brief: zal derhalven ophouden, U E. biddende, voor lief te nemen dit kleyn reyken van danckbaerheyt voor het geleert werck, by U E. my onlanghs toegeschreven, Vaert wel.

Vermaerde, ende Achtbare Heere,
en leeft langh ten dienste van onse Vaderlijke Stadt,
en tot luyfter van ons langh-geoeffende Konfte. In
Dordrecht den 24 October 1641.

Overgeslagen fol. 42. vers 4. na oordeelen, dit U E. toe te eygenen.

E Y N D E.